

**CZWARTY RAPORT DOTYCZĄCY SYTUACJI MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH
I ETNICZNYCH ORAZ JĘZYKA REGIONALNEGO
W RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Warszawa, 2013 r.

Spis treści

WSTĘP	4
CZĘŚĆ I: OGÓLNA	6
1. Liczebność i rozmieszczenie geograficzne mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.....	6
2. Charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.....	8
2.1 Ogólna charakterystyka.....	8
2.2 Charakterystyka poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych.....	11
2.3 Charakterystyka społeczności posługującej się językiem regionalnym.....	30
3. Opis sytuacji na terenach zamieszkałych przez poszczególne mniejszości.....	32
CZĘŚĆ II: REALIZACJA PRAW MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH	35
CZĘŚĆ III: ORGANY I INSTYTUCJE ODPOWIEDZIALNE ZA REALIZACJĘ POLITYKI WOBEC MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH ORAZ PODEJMOWANE PRZEZ NIE DZIAŁANIA	108
ZAKOŃCZENIE	123

ZAŁĄCZNIKI

<i>Załącznik nr 1 – Stan Prawny</i>	
Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej.....	3
Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym.....	7
Przepisy dotyczące udziału w życiu publicznym.....	9
Przepisy dotyczące języka.....	21
Przepisy dotyczące kultury.....	55
Przepisy dotyczące oświaty.....	57
Przepisy zawarte w kodeksach.....	88
Przepisy zawarte w umowach dwustronnych.....	95
<i>Załącznik nr 2 - Ogólna charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym</i>	
<i>Załącznik nr 3 – Struktura wieku mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym</i>	
<i>Załącznik nr 4 - Rozmieszczenie mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym</i>	
<i>Załącznik nr 5 - Porównanie rozmieszczenia mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym według danych Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań z 2002 r. i 2011 r.</i>	
<i>Załącznik nr 6 - Liczba obywateli polskich deklarujących przynależność do mniejszości narodowych i etnicznych w poszczególnych województwach oraz liczba osób deklarujących używanie w kontaktach domowych języka kaszubskiego w poszczególnych województwach</i>	
<i>Załącznik nr 7 - Mniejszości narodowe i etniczne oraz społeczność posługująca się językiem regionalnym według miejsca zamieszkania</i>	

Załącznik nr 8 - Lista gmin wpisanych na podstawie art. 10 ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz.U. Nr 17, poz. 141, z późn. zm.) do Urzędowego Rejestru Gmin, w których jest używany język pomocniczy

Załącznik nr 9 - Lista gmin wpisanych na podstawie art. 12 ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz.U. Nr 17, poz. 141, z późn. zm.) do Rejestru gmin, na których obszarze używane są nazwy w języku mniejszości

Załącznik nr 10 – Zestawienie nieuwzględnionych uwag i komentarzy organizacji pozarządowych zgłoszonych do IV Raportu dotyczącego sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego w Rzeczypospolitej Polskiej

WSTĘP

Prezentowany dokument jest czwartym raportem dotyczącym sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego, przygotowanym zgodnie z art. 31 ust. 3 ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* (Dz.U. Nr 17, poz. 141, z późn. zm.). Raport taki przygotowywany jest nie rzadziej niż raz na dwa lata przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, opiniowany przez Komisję Wspólną Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, a następnie przekazywany zgodnie z art. 31 ust. 4 wspomnianej ustawy, Radzie Ministrów celem zatwierdzenia. Poprzedni raport został opracowany w roku 2011.

Niniejszy raport obejmuje okres od 1 lipca 2011 r. do 31 grudnia 2012 r. Prezentowane w nim informacje tylko w niektórych przypadkach zawierają dane wykraczające poza ten zakres czasowy. W omawianym okresie nie zaszły znaczące zmiany w systemie prawnym dotyczącym mniejszości narodowych i etnicznych. Istotne zmiany zaszły natomiast w systemie instytucji państwa polskiego zajmujących się sprawami mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego. Na podstawie przepisów § 1 ust. 2 pkt 4 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 listopada 2011 r. *w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Administracji i Cyfryzacji* (Dz.U. Nr 248, poz. 1479) działem administracji rządowej „wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne” kieruje Minister Administracji i Cyfryzacji. Uprzednio ministrem właściwym do spraw objętych tym działem administracji rządowej był Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji. Obecnie więc, to Minister Administracji i Cyfryzacji odpowiedzialny jest za realizację zadań państwa związanych z zachowaniem i rozwojem tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniem i rozwojem języka regionalnego.

W okresie objętym niniejszym raportem nie były przeprowadzane szczegółowe ogólnopolskie badania statystyczne dotyczące sytuacji społeczno-ekonomicznej mniejszości. Od momentu sporządzenia poprzedniego raportu Główny Urząd Statystyczny ogłosił natomiast część wyników przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań 2011*, w tym odnoszących się do liczebności i niektórych charakterystyk społeczno-ekonomicznych dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych. Upublicznione przez GUS wyniki spisu zostały wykorzystane przy sporządzaniu niniejszego raportu.

Przygotowując *IV Raport* odmiennie niż w przypadku dwu poprzednich dokumentów, postanowiono nie przedstawiać aktualizacji do wcześniej przekazanych informacji, lecz

zaprezentować całościową, aktualną informację o sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego. W opinii autorów powinno to poprawić czytelność przekazanego dokumentu. W niniejszym raporcie zachowano jednakże strukturę dokumentu analogiczną do trzech poprzednich raportów, co zdaniem autorów umożliwi porównywanie informacji zawartych w kolejnych raportach.

Założeniem raportu jest prezentacja aktualnej sytuacji prawnej i społecznej mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego w Rzeczypospolitej Polskiej. Opracowując dokument, analogicznie jak w przypadku poprzednich raportów nie opisywano szczegółowo pojawiających się problemów, postulatów czy ocen zgłaszanych przez środowiska mniejszości, ograniczając oceny na rzecz faktów

Opracowany w MAiC raport przekazano do konsultacji członkom Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, organizacjom społecznym zajmującym się ochroną praw człowieka i walką z rasizmem i ksenofobią oraz naukowcom zajmującym się tematyką mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego. Raport przekazano również do konsultacji międzyresortowych. Swoje stanowisko w sprawie przekazały następujące urzędy i organizacje: Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Główny Urząd Statystyczny, Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, Olsztyńskie Stowarzyszenie Mniejszości Niemieckiej oraz Helsińska Fundacja Praw Człowieka. Autorzy raportu wyrażają podziękowania wszystkim zgłaszającym swoje uwagi i komentarze do dokumentu. Zgłoszone w trakcie konsultacji uwagi zostały w miarę możliwości uwzględnione w raporcie. Niektórych z nich nie udało się uwzględnić miały bowiem bardziej charakter komentarza niż informacji. Uwagi organizacji pozarządowych, których nie można było zamieścić w tekście zasadniczym zostały zebrane i udostępnione w Załączniku nr 10 do raportu.

CZĘŚĆ I: OGÓLNA

1. Liczebność i rozmieszczenie geograficzne mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.

Polskę zamieszkują przedstawiciele 13 mniejszości narodowych i etnicznych, których liczebność potwierdzona w ostatnim spisie powszechnym z 2011 r. wynosi 286.192 osoby. Stanowi to ok. 0,75 % wszystkich mieszkańców Polski. (wedle danych poprzedniego *Narodowego spisu powszechnego* z 2002 r. liczebność mniejszości wynosiła 253.273 osób, należy jednak pamiętać, iż w trakcie NSP 2011 r. inaczej zabierano dane spisowe, umożliwiono także respondentom wyrażenie złożonych tożsamości narodowo-etnicznych, poprzez zadanie osobom spisywanym dwóch pytań o przynależność narodowo-etniczną, podczas gdy w NSP 2002 badano tylko jedną identyfikację).

Zgodnie z ustawą o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, mniejszościami narodowymi są następujące mniejszości: białoruska, czeska, litewska, niemiecka, ormiańska, rosyjska, słowacka, ukraińska oraz żydowska, natomiast mniejszościami etnicznymi – mniejszości: karaimska, łemkowska, romska i tatarska. Największe skupiska mniejszości narodowych i etnicznych znajdują się w województwach: opolskim 80.327¹ obywateli polskich – 7,91 % mieszkańców województwa (według NSP 2002 odpowiednio 105.509 i 9,91 %), podlaskim 47.711 obywateli polskich – 3,97 % mieszkańców województwa (według NSP 2002 odpowiednio 53.807 i 4,45 %), śląskim 40.752 obywateli polskich – 0,88 % mieszkańców województwa (według NSP 2002 odpowiednio 32.679 - 0,69 %), warmińsko-mazurskim 20.294 obywateli polskich – 1,40 % mieszkańców województwa (według NSP 2002 odpowiednio 17.096 i 1,20 %), dolnośląskim 16.775 obywateli polskich – 0,58 % mieszkańców województwa (według NSP 2002 odpowiednio 8.429 i 0,29 %) i mazowieckim 15.508 obywateli polskich – 0,30 % mieszkańców województwa (według NSP 2002 odpowiednio 4.075 i 0,07 %).

Ponadto, tereny województwa pomorskiego zamieszkuje społeczność posługująca się językiem regionalnym (kaszubskim). W trakcie *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* z 2011 r. 108.140 osób zadeklarowało posługiwanie się w kontaktach domowych językiem kaszubskim (w trakcie NSP 2002 r. liczba ta wyniosła 52 665 osób). Na terenie

¹ O ile nie podano inaczej wszystkie dane pochodzą z *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* z 2011 r.

województwa pomorskiego jest 107.742 takich osób i stanowią one 4,74 % mieszkańców województwa (według NSP 2002 odpowiednio 52 588 i 2,41 %).

Liczebność poszczególnych mniejszości oraz osób posługujących się w kontaktach domowych językiem regionalnym przedstawia się następująco:

Mniejszości narodowe i etniczne	Deklarowana przynależność do mniejszości narodowych lub etnicznych NSP 2002	Deklarowana przynależność do mniejszości narodowych lub etnicznych NSP 2011	Deklarowane używanie w domu języka mniejszości narodowej lub etnicznej oraz języka regionalnego NSP 2002	Deklarowane używanie w domu języka mniejszości narodowej lub etnicznej oraz języka regionalnego NSP 2011
białoruska	47.640	43.878	40.226	26.448 ²
czeska	386	2.831	1.226	1.451
karaimska	43	314	-	-
litewska	5.639	7.376	5.696	5.303
łemkowska	5.850	9.640	5.605	6.279
niemiecka	147.094	144.236	196.841	96.461
ormiańska	262	1.683	321	1.847
romska	12.731	16.723	15.657	14.468
rosyjska	3.244	8.796	12.125	19.805
słowacka	1.710	2.739	794	765
tatarska	447	1.828	9	9
ukraińska	27.172	38.795	21.055	24.539 ³
żydowska	1.055	7.353	243 (język jidysz lub hebrajski)	411 (język jidysz lub hebrajski)
Osoby posługujące się w kontaktach domowych językiem regionalnym			52.665	108.140

Źródło: Główny Urząd Statystyczny (GUS) - *Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań 2002 r.* i *Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań 2011 r.*

Wedle danych NSP 2011 r. w 5 gminach przedstawiciele mniejszości narodowych stanowią większość mieszkańców. Gminy te znajdują się w województwie podlaskim i są to - zamieszkałe przez mniejszość białoruską gminy: Czyże (powiat hajnowski – 76,5 % mieszkańców), Dubicze Cerkiewne (powiat hajnowski – 63,7 % mieszkańców), Orla (powiat bielski – 56 % mieszkańców), gmina wiejska Hajnówka (powiat hajnowski – 51,7 % mieszkańców) oraz zamieszkała przez mniejszość litewską gmina Puńsk (powiat sejneński – 75,7 % mieszkańców). Również w 5 gminach większość mieszkańców posługuje się w kontaktach domowych językiem kaszubskim. Są to gminy Lipnica (powiat bytowski – 58,8 % mieszkańców), Sierakowice (powiat kartuski – 58,3 % mieszkańców), Chmielno

² Ponadto 669 osób zadeklarowało używanie w kontaktach domowych - „gwary pogranicza polsko-białoruskiego”, 626 osób - „języka ruskiego”, 549 osób - „gwary białoruskiej („języka prostego)”, 516 - „gwary białorusko-ukraińskiej”.

³ Ponadto 626 osób zadeklarowało używanie w kontaktach domowych - „języka ruskiego”, 516 - „gwary białorusko-ukraińskiej”.

(powiat kartuski – 57,9 % mieszkańców), Sulęcyno (powiat kartuski – 53,8 % mieszkańców), Linia (powiat wejherowski – 52,3 % mieszkańców).

2. Charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.

2.1 Ogólna charakterystyka.

Zamieszkujące Polskę mniejszości to społeczności w większości starzejące się. Procentowy udział osób w wieku poprodukcyjnym (60 lat i więcej w przypadku kobiet/65 lat i więcej w przypadku mężczyzn), który wśród ogółu ludności Polski wynosi 16,91 % osiąga w przypadku siedmiu mniejszości wartości znacznie przewyższające średnią. Najwyższą wartość odsetek ten osiągnął w przypadku mniejszości białoruskiej (34,80 % populacji), słowackiej (26,95 %) i rosyjskiej (26,40 %). Najniższą wartość współczynnik ten osiągnął natomiast w przypadku mniejszości romskiej (6,34 % populacji). Ponadto wartości niższe od średniej ogólnopolskiej odnotowano w przypadku mniejszości: ormiańskiej, karaimskiej, żydowskiej, tatarskiej i czeskiej. Wśród przedstawicieli aż 11 mniejszości (Czesi, Słowacy, Litwini, Ukraińcy, Tatarzy, Łemkowie, Białorusini, Rosjanie, Niemcy, Żydzi, Karaimi) mniej niż 15,5 % populacji stanowią osoby w wieku przedprodukcyjnym (0-17 lat). Dla porównania średnia dla ogółu ludności Polski wynosi 18,7 % populacji. Najmłodsze są mniejszości: romska (28,84 % populacji stanowi grupa w wieku przedprodukcyjnym) i ormiańska (21,35 %).

Wśród osób posługujących się w kontaktach domowych językiem regionalnym również widać nieznaczną tendencję do starzenia się populacji. Zgodnie z wynikami *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* z 2011 r. 19,56 % osób używających w kontaktach domowych języka regionalnego to osoby w wieku poprodukcyjnym, natomiast 13,54 % tej populacji to osoby w wieku przedprodukcyjnym.

Wśród przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych widoczna jest względna równowaga w liczbie kobiet i mężczyzn, z wyjątkiem mniejszości rosyjskiej, w której aż 63,80 % stanowią kobiety. Odsetek kobiet wśród mniejszości jest najniższy w przypadku Tatarów (43,44 %), Czechów (42,46 %) i Karaimów (36,31 %). Zwłaszcza w tym ostatnim przypadku odbiega on znacząco od średniej ogólnopolskiej, wynoszącej 51,59 % populacji.

Wyniki NSP 2011 ukazały strukturę społeczności mniejszościowych według stanu cywilnego prawnego bardzo zbliżoną do uzyskanej w spisie 2002 roku. Najbardziej liczną

grupą wśród mniejszości narodowych i etnicznych są osoby w wieku 15 lat i więcej pozostające w związku małżeńskim, które stanowią prawie 60% populacji (wobec prawie 56% dla ludności Polski). Od tego przedziału odbiegają wartości charakteryzujące mniejszości czeską (49,47 %), żydowską (45,23 %) i romską (35,74 %). Zwłaszcza wśród mniejszości romskiej wyraźny jest znacznie niższy niż wśród pozostałej części społeczeństwa odsetek osób pozostających w formalnych związkach małżeńskich. Najwyższy odsetek osób żonatych lub zamężnych odnotowano natomiast wśród mniejszości: tatarskiej (61,33 %), łemkowskiej (60,35 %) i ormiańskiej (60,33 %).

Wśród osób używających w kontaktach domowych języka regionalnego odnotowano w trakcie spisu powszechnego najwyższy, spośród omawianych grup, odsetek osób pozostających w związkach małżeńskich, wynoszący aż 63,84 % populacji.

Pod względem miejsca zamieszkania mniejszości narodowe i etniczne można podzielić na dwie grupy. Pierwszą z nich stanowią mniejszości, których większość członków zamieszkuje miasta. Osoby należące do tych mniejszości są potomkami społeczności, które przez wieki migrowały na tereny Polski. W miastach mieszka ponad 80 % Rosjan, Ormian, Tatarów, Żydów, Karaimów i Romów. Dla mniejszości romskiej i karaimskiej odsetek ten stanowi ponad 90 % populacji. Także w przypadku mniejszości czeskiej (79,53 %) odsetek mieszkańców miast znacznie przewyższa wynoszącą 60,78 % populacji średnią ogólnopolską. Drugą grupę stanowią mniejszości, które tradycyjnie utrzymywały się z rolnictwa. Wśród nich współczynnik zamieszkiwania na wsi przewyższa średnią dla ogółu ludności Polski (39,22 %), osiągając najwyższe wyniki w odniesieniu do mniejszości niemieckiej (59,43 %), litewskiej (58,63 %), słowackiej (57,64 %) i łemkowskiej (56,16 %). Rekordowe wartości współczynnik ten osiągnął dla osób posługujących się w kontaktach domowych językiem kaszubskim. Aż 82,60 % osób należących do tej społeczności mieszka na wsi.

Poziom wykształcenia prawie wszystkich mniejszości narodowych i etnicznych mierzony odsetkiem osób z wyższym wykształceniem przewyższa wynoszącą 16,99 % średnią ogólnopolską. Największy odsetek osób z wyższym wykształceniem jest wśród mniejszości żydowskiej (52,80 %), tatarskiej (49,39 %) karaimskiej (41,38 %) i rosyjskiej (40,58 %). Wyłącznie wśród mniejszości niemieckiej (9,14 %) i romskiej (2,03 %) odsetek ten jest niższy od średniej krajowej. Przypadek mniejszości romskiej jako specyficzny będzie omówiony w dalszej części tego rozdziału. Natomiast w przypadku mniejszości niemieckiej niższy od średniej odsetek osób z wyższym wykształceniem, może się wiązać z wiejskim

charakterem tej społeczności⁴. Konsekwencją wysokiego odsetka osób z wyższym wykształceniem wśród osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych są niższe od średniej ogólnopolskiej (46,27 %) wartości dotyczące odsetka osób, które uzyskały w tych grupach wykształcenie niższe niż średnie. Tylko w przypadku mniejszości romskiej – znacząco (82,32 %) i białoruskiej – nieznacznie (47,53 %) wartości te przewyższają średnią ogólnopolską.

Wśród osób należących do społeczności posługującej się językiem regionalnym widać wyraźnie niższy od średniej ogólnopolskiej odsetek osób z wykształceniem wyższym (5,95 % populacji) i wyższy od średniej odsetek osób, które uzyskały wykształcenie niższe niż średnie (72,88 %). Jest to silnie związane z wyraźnie wiejskim charakterem społeczności posługującej się w kontaktach domowych językiem kaszubskim determinującym wybór ścieżki edukacyjnej.

Przypadek mniejszości romskiej wymaga odrębnej analizy. Mniejszość ta jest bez wątpienia jedyną mniejszością, w której problemy edukacyjne są widocznym i palącym problemem. Instytucje państwowe wraz z władzami samorządowymi oraz organizacjami społeczności romskiej zauważają ten problem i podejmują liczne działania mające na celu podwyższenie poziomu edukacji. Należy zauważyć, iż w ramach realizowanego od 2004 r. *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* sprawy edukacji traktowane są jako priorytetowe.

Jeżeli chodzi o aktywność ekonomiczną poszczególnych mniejszości to powyżej 15 roku życia najwięcej osób pracujących jest wśród mniejszości: żydowskiej 56,98 %, tatarskiej 55,23 %, czeskiej 53,59 % i ormiańskiej 52,68 %. Dla pozostałych mniejszości odsetki pracujących są niższe niż udział osób pracujących dla Polski ogółem, który w 2011 r. wyniósł 44,37 %⁵. Stan ten nie wynika jednak z problemów osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych ze znalezieniem pracy, spowodowany jest raczej wspomnianym już powyżej wyższym wśród mniejszości odsetkiem osób znajdujących się w wieku poprodukcyjnym.

W przypadku ośmiu mniejszości (słowackiej, niemieckiej, czeskiej, łemkowskiej, białoruskiej, ukraińskiej, litewskiej i rosyjskiej) odsetek bezrobotnych kształtuje się poniżej udziału bezrobotnych dla Polski ogółem, wynoszącego 6,61 %; odsetki wyższe od tej

⁴ Osiągnięty w trakcie NSP 2011 niski odsetek osób z wyższym wykształceniem wśród osób należących do mniejszości niemieckiej może być również związany z bardzo wysoką wśród członków tej mniejszości liczbą respondentów, dla których w trakcie NSP 2011 r. nie udało się ustalić poziomu wykształcenia (m.in. z powodu ich przebywania za granicą na pobyt trwający ponad 3 miesiące). Wartość ta wynosi 26,01 % wobec średniej ogólnopolskiej wynoszącej 5,18 %.

⁵ Na podstawie wstępnych wyników NSP 2011 dotyczących aktywności ekonomicznej respondentów.

wartości odnotowywano dla mniejszości: żydowskiej (6,78 %), ormiańskiej (7,91 %), karaimejskiej (8,40 %), tatarskiej (9,14 %) i romskiej (15,54 %).

Aktywność zawodowa osób używających w kontaktach domowych języka regionalnego nie odbiega znacząco od średnich wartości ogólnopolskich. Wśród tej społeczności 45,02 % populacji to osoby pracujące, natomiast procent osób bezrobotnych wynosi 6,61 %.

Przeprowadzony w 2011 r. *Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań* po raz pierwszy w historii polskiej statystyki badał tzw. „tożsamość złożoną” respondentów, czyli sytuację, w której badany deklaruje związek z więcej niż jedną tożsamością narodową bądź etniczną. Wyniki spisu wskazują, iż zjawisko to jest bardzo rozpowszechnione wśród przedstawicieli mniejszości, zwłaszcza w kombinacji, gdzie tożsamości mniejszościowej towarzyszy tożsamość polska. W przypadku aż sześciu mniejszości (żydowska, czeska, rosyjska, tatarska, ormiańska i niemiecka) procent osób, które zadeklarowały tożsamość mniejszościową i polską jest większy od odsetka osób, które zadeklarowały wyłącznie przynależność do danej mniejszości.

Z drugiej strony tylko w przypadku trzech mniejszości (karaimejskiej, białoruskiej i litewskiej) ponad 60 % osób należących do danej mniejszości zadeklarowało wyłącznie tą mniejszościową identyfikację narodowo-etniczną. W przypadku pozostałych mniejszości odsetek ten wahał się od 58,06 % w przypadku mniejszości łemkowskiej do 21,2 % w przypadku mniejszości czeskiej.

Generalnie należy zauważyć, że sytuacja poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym nie odbiega znacznie, poza mniejszością romską, od średniej ogólnopolskiej. Dane uzyskane w trakcie ostatniego *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* wskazują, że przynależność do mniejszości, z wyjątkiem Romów, nie determinuje sytuacji społeczno-ekonomicznej obywateli należących do mniejszości. Wpływ na tę sytuację mają raczej inne zmienne, m.in. poziom wykształcenia, miejsce zamieszkania (wieś-miasto), status na rynku pracy oraz wiek badanych.

2.2 Charakterystyka poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych.

Białorusini to mniejszość narodowa tradycyjnie zamieszkała na południowo-wschodnich terenach województwa podlaskiego. Podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* narodowość białoruską zadeklarowało 43.878 obywateli

polских (wedle danych poprzedniego NSP z 2002 r. liczebność mniejszości białoruskiej wynosiła 47.640 osób), w tym: w województwie podlaskim – 38.358 osób (według NSP 2002 r. - 46 041), mazowieckim 1.576 (według NSP 2002 r. – 541), warmińsko-mazurskim 600 (według NSP 2002 r. – 226).⁶ Największe skupiska obywateli polskich narodowości białoruskiej znajdują się w południowo-wschodnich powiatach województwa podlaskiego: Wedle danych NSP z 2002 r. mniejszość białoruska stanowiła w powiecie hajnowskim - 39,1 % mieszkańców powiatu, bielskim - 19,80 % mieszkańców powiatu, siemiatyckim - 3,46 % mieszkańców powiatu, białostockim - 3,2 % mieszkańców powiatu i w Białymstoku⁷ - 2,53 % mieszkańców. Wedle danych NSP 2011 na terenie 9 gmin województwa podlaskiego przedstawiciele mniejszości białoruskiej stanowią obecnie ponad 20 % mieszkańców gminy, w tym w 4 - ponad 50 %.

W Parlamencie zasiada jeden przedstawiciel mniejszości białoruskiej wybrany z listy Sojuszu Lewicy Demokratycznej. W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2010 r. mniejszość białoruska nie wystawiła swoich komitetów wyborczych. Kandydaci należący do mniejszości startowali zarówno z list ogólnokrajowych partii politycznych, jak i lokalnych komitetów wyborczych. W wyniku wyborów kandydaci należący do mniejszości zasiedli w radach gmin i powiatów województwa podlaskiego zamieszkałych przez mniejszość białoruską oraz w sejmiku województwa. W gminach zamieszkałych przez zwarte skupiska mniejszości białoruskiej kandydaci należący do mniejszości pełnią funkcję wójtów gmin. Przedstawiciele mniejszości białoruskiej pełnią także funkcje starostów i wicestarostów w niektórych powiatach Województwa Podlaskiego zamieszkałych przez zwarte skupiska osób należących do tej mniejszości.

W roku szkolnym 2012/2013 języka białoruskiego uczyło się w 47 placówkach oświatowych 3 148 uczniów należących do tej mniejszości.⁸

Zdecydowana większość przedstawicieli mniejszości białoruskiej należy do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego.

Główne organizacje:

- Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne,
- Związek Białoruski w Rzeczypospolitej Polskiej - w skład którego wchodzi, działające autonomicznie: Białoruskie Stowarzyszenie Literackie "Białowieża", Białoruskie Towarzystwo Historyczne, Stowarzyszenie

⁶ W przypadku wszystkich mniejszości i społeczności wskazano trzy województwa najliczniej zamieszkałe przez daną mniejszość lub społeczność.

⁷ Mieście na prawach powiatu.

⁸ Według danych Ministerstwa Edukacji Narodowej – stan na 30 września 2012 r.

Dziennikarzy Białoruskich, Rada Programowa Tygodnika „Niwa”, Białoruskie Zrzeszenie Studentów, Towarzystwo „Chatka” z Gdańska,

- Związek Młodzieży Białoruskiej,
- Stowarzyszenie „Muzeum i Ośrodek Kultury Białoruskiej” w Hajnówce,
- Stowarzyszenie na Rzecz Dzieci i Młodzieży Uczących się Języka Białoruskiego „AB-BA”,
- Towarzystwo Kultury Białoruskiej,
- Stowarzyszenie Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Niwa” - tygodnik,
- „Czasopis” - miesięcznik,
- „Bielski Hostineć” – półrocznik,
- „Białoruskie Zeszyty Historyczne” – półrocznik,
- „Termapiły” – rocznik,
- „Kalendarz Białoruski” – rocznik,
- „Annus Albaruthenicus” – rocznik.

Niepubliczne media:

- Białoruskie Radio „Racja” – nadające programy w języku białoruskim.

Największe imprezy kulturalne:

- Festiwal „Piosenka Białoruska”,
- Festiwal Poezji Śpiewanej i Piosenki Autorskiej „Jesień Bardów”,
- Festiwal Muzyki Młodej Białorusi „Basowiszcz”,
- Międzynarodowy Festiwal Kulturalny „Siabrouskaja Biasieda”,
- Święto Kultury Białoruskiej w Białymstoku,
- Święto „Kupalle” w Białowieży.

Czesi to mniejszość narodowa, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* zadeklarowało 2.831 obywateli polskich (wedle danych poprzedniego NSP z 2002 r. liczebność mniejszości czeskiej wynosiła 386 osób), w tym: w województwie śląskim 580 osób (według NSP 2002 r. - 61), mazowieckim – 453 (według NSP 2002 r. – 37), dolnośląskim – 396 (według NSP 2002 r. – 47). Tradycyjne skupisko mniejszości czeskiej znajduje się w okolicach miejscowości

Zelów (woj. łódzkie). Pierwsza migracja czeska na tereny Polski miała miejsce w połowie XVI wieku i związana była z prześladowaniami religijnymi Braci Czeskich. Następne fale migracji miały miejsce w pierwszej połowie XVII w., drugiej połowie XVIII w. i na początku XIX w. – ta ostatnia związana była z rozwojem przemysłu włókienniczego w Łodzi.

Mniejszość czeska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Mniejszość ta nie wystawiała również swoich kandydatów w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2010 r.

Mieszkający w Polsce Czesi tradycyjnie są ewangelikami.

Główna organizacja:

- Od 2010 r. działa Stowarzyszenie Czechów w Polsce. Ponadto, działalność społeczno-kulturalna osób należących do mniejszości czeskiej koncentruje się wokół Parafii Ewangelicko-Reformowanej w Zelowie.

Największa impreza kulturalna:

- coroczny konkurs przedszkolnych zespołów teatralnych.

Karaimi są najmniej liczną mniejszością etniczną w Polsce. Podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* narodowość karaimską zadeklarowało 314 obywateli polskich (wedle danych poprzedniego NSP z 2002 r. liczebność mniejszości karaimskiej wynosiła 43 osoby), w tym: w województwie mazowieckim – 98 osób, łódzkim – 46, dolnośląskim – 46. Karaimi mieszkają przede wszystkim w Warszawie i okolicach, Łodzi i Wrocławiu. Pierwsze grupy Karaimów przybyły z Krymu w XIII wieku i osiedliły się na ziemiach księstwa halicko-wołyńskiego (Łuck, Halicz, Lwów). Na przełomie XIII/XIV w. duża grupa Karaimów została osiedlona w Trokach koło Wilna. Na obecne tereny Polski Karaimi przesiedlili się po II wojnie światowej w wyniku repatriacji ze wschodnich kresów Rzeczypospolitej.

Mniejszość karaimska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Mniejszość ta nie wystawiała również swoich kandydatów w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2010 r.

Polscy Karaimi ztratili znajomość ojczystego języka. Nauczanie języka karaimskiego dla dzieci i młodzieży odbywa się podczas letnich szkół języka karaimskiego odbywających się w Trokach, na Litwie.

Karaimów wyróżnia religia karaimska, wywodząca się z judaizmu. Istotne znaczenie w życiu mniejszości karaimskiej ma działalność Karaimskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Główna organizacja:

- Związek Karaimów Polskich.

Najważniejszy tytuł prasowy:

- Awazymyz – kwartalnik.

Najważniejsze impreza kulturalna:

- cykl imprez „Spis podróżny. Karaimskie drogi” – w ramach którego prezentowana jest wystawa „Karaj jołłary - Karaimi w starej fotografii” oraz organizowane są wydarzenia towarzyszące.

Litwini to mniejszość narodowa tradycyjnie zamieszkała na północnych terenach województwa podlaskiego. Narodowość litewską podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* zadeklarowało 7.376 obywateli polskich (wedle danych poprzedniego *Narodowego spisu powszechnego* z 2002 r. liczebność mniejszości litewskiej wynosiła 5.639 osób), w tym: w województwie podlaskim – 4.867 osób (według NSP 2002 r. - 5.097), mazowieckim – 446 (według NSP 2002 r. - 99), warmińsko-mazurskim – 380 (według NSP 2002 r. – 83). Największe skupisko osób należących do mniejszości litewskiej znajduje się na terenie powiatu sejneńskiego w województwie podlaskim, gdzie 21,20 % obywateli polskich zadeklarowało w trakcie spisu powszechnego z 2002 r. narodowość litewską. Litwini zamieszkują głównie gminę Puńsk – 75,7 % mieszkańców (NSP 2011 r.), gminę wiejską Sejny - 18,52 % (NSP 2002 r.), gminę miejską Sejny – 7,80 % (NSP 2002 r.) oraz należącą do powiatu suwalskiego gminę Szypiliszki - 2,66 % mieszkańców (NSP 2002 r.).

Mniejszość litewska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2010 r. mniejszość litewska nie wystawiła swoich komitetów wyborczych. Kandydaci reprezentujący tę mniejszość ubiegali się o mandaty z list lokalnych komitetów wyborczych. W wyniku wyborów trzy osoby należące do mniejszości litewskiej zasiadają w radzie powiatu sejneńskiego. W radzie gminy Puńsk przedstawiciele mniejszości litewskiej mają 14 mandatów (na 15 możliwych), ponadto członkowie mniejszości zasiadają w radach miasta (1) i gminy (4) Sejny. W radzie powiatu sejneńskiego

zasiada trzech ich przedstawicieli. Przedstawiciele mniejszości litewskiej pełnią również funkcję wójta gminy Puńsk oraz wicestarosty sejneńskiego.

W roku szkolnym 2012/2013 języka litewskiego jako ojczystego uczyło się w 19 placówkach 683 uczniów. W większości wspomnianych placówek oświatowych język litewski jest językiem wykładowym – taki model nauczania mniejszość litewska wybrała jako jedyna mniejszość w Polsce. Nauczanie języka i w języku litewskim zorganizowane jest na wszystkich poziomach nauczania.

Zdecydowana większość przedstawicieli mniejszości litewskiej to wierni Kościoła Rzymskokatolickiego.

Główne organizacje:

- Wspólnota Litwinów w Polsce,
- Stowarzyszenie Litwinów w Polsce,
- Litewskie Towarzystwo św. Kazimierza,
- Fundacja im. Biskupa Antanasa Baranauskasa „Dom Litewski w Sejnach”.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Aušra” - dwutygodnik,
- „Aušrelė” - miesięcznik dla dzieci,
- „Šaltinis” – kwartalnik,
- „Suvalkietis” – kwartalnik.

Najważniejsze imprezy kulturalne:

- Jarmark Folklorystyczny „Zielna”,
- Festiwal Teatrów Stodolanych,
- Festiwal Teatrów Dziecięcych,
- „Sąskrydis” - zlot litewskich zespołów artystycznych,
- Koncert Zaduszkowy „Vėlinės”.

Lemkowie to mniejszość etniczna, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* zadeklarowało 9.640 obywateli polskich (wedle danych poprzedniego *Narodowego spisu powszechnego* z 2002 r. liczebność mniejszości lemківskiej wynosiła 5.850 osób), w tym: w województwie dolnośląskim – 4.735 osób (według NSP 2002 r. – 3.082), małopolskim – 2.186 (według NSP 2002 r. – 1.580), lubuskim – 1.413 (według NSP 2002 r. – 784). Tradycyjnie członkowie tej

mniejszości zamieszkiwali tzw. Łemkowszczyznę, czyli Beskid Niski i część Beskidu Sądeckiego. Na tereny obecnego zamieszkiwania (zachodnie województwa kraju) zostali przesiedleni w 1947 r. w wyniku akcji "Wisła" (potępionej przez Senat Rzeczypospolitej Polskiej w 1990 r.). Współcześnie jedynie część Łemków mieszka na terenach historycznej Łemkowszczyzny (województwo małopolskie).

Niewielka część Łemków podkreśla swój związek (przynależność) z narodem ukraińskim. W trakcie *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* z 2011 r. 283 osoby należące do mniejszości łemkowskiej zadeklarowały także przynależność do narodu ukraińskiego. Deklarację o łemkowskiej przynależności narodowo – etnicznej złożyło także 801 osób należących do mniejszości ukraińskiej. Zdecydowana większość Łemków deklaruje, że z narodem tym nie ma związków.

Mniejszość łemkowska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2010 r. mniejszość łemkowska nie wystawiła swoich komitetów wyborczych. Kandydaci należący do mniejszości startowali zarówno z list ogólnokrajowych partii politycznych, jak i lokalnych komitetów wyborczych. W wyniku wyborów 2 radnych należących do mniejszości łemkowskiej zasiada w radach powiatów na terenie województw dolnośląskiego (powiat legnicki) i małopolskiego (powiat gorlicki), 8 kandydatów należących do mniejszości wybrano do rad gmin na terenach województw dolnośląskiego, podkarpackiego i małopolskiego. W jednej z gmin na terenie województwa małopolskiego kandydat należący do mniejszości łemkowskiej został wybrany na stanowisko wójta gminy.

W roku szkolnym 2012/2013 języka łemkowskiego jako ojczystego uczyło się w 35 placówkach oświatowych 281 uczniów należących do tej mniejszości.

Łemkowie w zdecydowanej większości należą do dwóch Kościołów: Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego oraz Kościoła Katolickiego Obrządku Bizantyńsko-Ukraińskiego.

Główne organizacje:

- Stowarzyszenie Łemków,
- Zjednoczenie Łemków (członek wspierający Związek Ukraińców w Polsce),
- Stowarzyszenie „Ruska Bursa” w Gorlicach,
- Towarzystwo na Rzecz Rozwoju Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zyndranowej,

- Łemkowski Zespół Pieśni i Tańca „Kyczerą”,
- Stowarzyszenie Miłośników Kultury Łemkowskiej.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Besida” – dwumiesięcznik,
- „Watra” – kwartalnik,
- „Rocznik Ruskiej Bursy”- rocznik,
- „Łemkiwska Storinka” - dodatek do ukraińskiego tygodnika "Nasze Słowo".

Niepubliczne media:

- Od czerwca 2011 r. w Gorlicach audycje w języku łemkowskim emituje niepubliczne Łemkowskie Radio Internetowe Stowarzyszenia RUSKA BURSA (używające obecnie nazwy Radio Internetowe Ruskiej Bursy „LEM.fm”).

Największe imprezy kulturalne:

- „Łemkowska Watra” w Zdyni,
- „Łemkowska Watra na Obczyźnie” w Michałowie,
- Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny Mniejszości Narodowych i Etnicznych „Świat pod Kyczerą”,
- „Łemkowska Jesień Twórcza”,
- „Międzynarodowe Biennale Kultury Łemkowskiej” w Krynicy,
- „Spotkania z Kulturą Łemkowską” w Gorzowie Wielkopolskim,
- Łemkowska Watra w Ługach.

Niemcy to najliczniejsza mniejszość narodowa zamieszkująca Polskę. Podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* narodowość niemiecką zadeklarowało 144.236 obywateli polskich (wedle danych poprzedniego *Narodowego spisu powszechnego* z 2002 r. liczebność mniejszości niemieckiej wynosiła 147.094 osób), w tym: w województwie opolskim – 78.157 osób (według NSP 2002 r. – 104.399), śląskim – 34.799 (według NSP 2002 r. – 30.531), warmińsko-mazurskim – 4.645 (według NSP 2002 r. – 4.311). Wedle danych NSP 2002 r. największe skupiska obywateli polskich narodowości niemieckiej znajdują się w centralnych i wschodnich powiatach województwa opolskiego: strzeleckim (20,62 % mieszkańców powiatu), opolskim

(19,82 %), krapkowickim (18,38 %), oleskim (16,82 %), prudnickim (14,93 %), kędzierzyńsko-kozielskim (13,15 %), kluczborskim (9,75 %) i opolskim-miejskim (2,46 %) oraz w zachodnich powiatach województwa śląskiego: raciborskim (7,24 %), gliwickim (4,25 %), i lublinieckim (3,10 %). Na terenie 19 gmin województwa opolskiego i 3 gmin województwa śląskiego przedstawiciele mniejszości niemieckiej stanowią ponad 20 % mieszkańców gminy.

W Parlamencie zasiada przedstawiciel mniejszości niemieckiej wybrany z listy komitetu wyborczego mniejszości niemieckiej. W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2010 r. mniejszość niemiecka jako jedyna wystawiła własny komitet wyborczy na terenie województwa opolskiego. Kandydaci należący do mniejszości startowali także z list ogólnokrajowych partii politycznych, jak i lokalnych komitetów wyborczych. W wyniku wyborów 7 kandydatów należących do mniejszości niemieckiej zasiada w sejmikach województw opolskiego i warmińsko-mazurskiego. 50 przedstawicieli tej mniejszości zasiada w radach powiatów na terenie województw opolskiego i warmińsko-mazurskiego (powiaty: kędzierzyńsko-kozielski, kluczborski, krapkowicki, oleski, opolski-, prudnicki, strzelecki i szczycieński), 282 kandydatów należących do mniejszości wybrano do rad gmin na terenach województw: opolskiego, zachodniopomorskiego i warmińsko-mazurskiego. Na urząd wójta lub burmistrza gmin województwa opolskiego wybrano 23 kandydatów reprezentujących mniejszość niemiecką. Ponadto kandydaci wywodzący się z mniejszości niemieckiej startujący z list komitetów lokalnych i ogólnokrajowych partii politycznych zostali wybrani do różnych szczebli samorządu województwa śląskiego. Przedstawiciele mniejszości niemieckiej pełnią także funkcje starostów i wicestarostów w niektórych powiatach zamieszkałych przez zwarte skupiska osób należących do tej mniejszości.

W roku szkolnym 2012/2013 języka niemieckiego uczyło się w 589 placówkach oświatowych 38.783 uczniów należących do tej mniejszości.

Przedstawiciele mniejszości niemieckiej są w większości katolikami, a tylko nieliczni (głównie zamieszkujący województwa Polski północnej) deklarują przynależność do Kościoła Ewangelicko – Augsburskiego.

Główne organizacje:

- Związek Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce - Związek reprezentuje 9 Towarzystw Społeczno-Kulturalnych działających w 9 województwach i ok. 600 kół terenowych. Do Związku należy 9 członków (organizacji) stałych i 6 organizacji zrzeszonych. Członkowie stali to:

Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców na Śląsku Opolskim, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców w województwie śląskim, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Mniejszości Niemieckiej w województwie zachodnio-pomorskim, Niemieckie Towarzystwo Kulturalno-Społeczne w województwie łódzkim, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Mniejszości Niemieckiej w województwie lubuskim, Niemieckie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne w województwie dolnośląskim, Związek Stowarzyszeń Niemieckich Warmii i Mazur, Związek Mniejszości Niemieckiej w województwie pomorskim, Stowarzyszenie Ludności Pochodzenia Niemieckiego w województwie kujawsko-pomorskim. Organizacjami stowarzyszonymi są: Związek Młodzieży Mniejszości Niemieckiej w Rzeczypospolitej Polskiej, Związek Śląskich Rolników, Związek Śląskich Kobiet Wiejskich, Towarzystwo Dobroczynne Niemców na Śląsku, Konwersatorium im. Josepha von Eichendorffa i Niemieckie Towarzystwo Oświatowe.

- Stowarzyszenie Mazurskie,
- Śląskie Stowarzyszenie Samorządowe,
- Niemiecka Wspólnota „Pojednanie i Przyszłość”,

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Wochenblatt.pl” - tygodnik,
- „Heimat - Mała Ojczyzna” – cotygodniowy dodatek do Nowej Trybuny Opolskiej,
- „Mitteilungsblatt” - miesięcznik,
- „Allensteiner Nachrichten“ - miesięcznik,
- „Masurische Storchenpost” - miesięcznik,
- „Oberschlesische Stimme“ – comiesięczny dodatek do tygodnika Wochenblatt.pl.

Niepubliczne media:

- Polsko-Niemieckie Radio Internetowe „Mittendrin” – nadające audycje w języku niemieckim,
- Radio Vanessa z Raciborza – nadające audycję w języku niemieckim „Die deutsche Stimme”,

- Radio Park FM w Kędzierzynie-Koźlu – nadające audycję w języku niemieckim „Kaffeeklatsch”,
- Telewizja Satelitarna CSB TV i Telewizja Satelitarna TVS – emitujące w okresie objętym niniejszym raportem niemieckojęzyczny magazyn „Schlesien Journal”.

Największe imprezy kulturalne:

- Festiwal Kultury Mniejszości Niemieckiej w Polsce,
- Dni Kultury Niemieckiej na Śląsku Opolskim,
- Konkurs Recytatorski w Języku Niemieckim „Młodzież Recytuje Poezję”,
- Festyn Letni „Sommerfest” w Olsztynie,
- Przegląd Orkiestr i Kapel Mniejszości Niemieckiej w Leśnicy,
- Przegląd Zespołów Dziecięcych i Młodzieżowych Mniejszości Niemieckiej w Leśnicy,
- Festiwal Chórów i Zespołów Śpiewaczych Mniejszości Niemieckiej w Walcach.

Ormianie to mniejszość narodowa, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* zadeklarowało 1.683 obywateli polskich (wedle danych poprzedniego *Narodowego spisu powszechnego* z 2002 r. liczebność mniejszości ormiańskiej wynosiła 262 osoby), w tym: w województwie mazowieckim – 403 osoby (według NSP 2002 r. - 73), śląskim – 167 (według NSP 2002 r. 23), małopolskim – 155 (według NSP 2002 r. - 22). Kolonie ormiańskie powstałe około XI w. na Rusi Kijowskiej (Lwów, Łuck, Kamieniec Podolski) weszły w skład państwa Polskiego za panowania Kazimierza Wielkiego. W 1356 r. kolonie w Kamieńcu Podolskim i we Lwowie uzyskały potwierdzenie swojej autonomii, a Lwów został siedzibą biskupa ormiańskiego. Po II wojnie światowej polscy Ormianie z dawnych kresów południowo-wschodnich w większości repatriowali się na obecne tereny państwa Polskiego. W latach 90-tych XX wieku na terenach Polski osiedliła się stosunkowo liczna grupa migrantów z terenu Republiki Armenii. Największe skupiska polskich Ormian znajdują się w Warszawie i Krakowie. Ważnym centrum kulturalnym mniejszości ormiańskiej są też Gliwice.

W wyniku wyborów parlamentarnych przeprowadzonych w 2011 roku mandat senatora sprawuje kandydat wywodzący się z mniejszości ormiańskiej.

W wyniku wyborów samorządowych przeprowadzonych w 2010 r. w sejmiku województwa świętokrzyskiego zasiada radny związany ze społecznością ormiańską w Polsce.

W roku szkolnym 2012/2013 języka ormiańskiego uczyło się w 4 placówkach oświatowych 54 uczniów należących do tej mniejszości.

Mieszkający w Polsce Ormianie są przeważnie katolikami obrządku ormiańskiego lub łacińskiego.

Główne organizacje:

- Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich z siedzibą w Warszawie,
- Fundacja Ormiańska KZKO,
- Ormiańskie Towarzystwo Kulturalne z siedzibą w Krakowie,
- Związek Ormian w Polsce im. Arcybiskupa Józefa Teodorowicza z siedzibą w Gliwicach.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Awedis” – kwartalnik,
- „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego” - kwartalnik.

Największe imprezy kulturalne:

- Obchody rocznicy ludobójstwa Ormian w 1915 r.,
- Ogólnopolskie Spotkania Środowiska Ormiańskiego,
- Dni ormiańskie w Krakowie, Warszawie i Gliwicach.

Romowie to mniejszość etniczna, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* zadeklarowało 16.723 obywateli polskich (wedle danych poprzedniego *Narodowego spisu powszechnego* z 2002 r. liczebność mniejszości romskiej wynosiła 12.731 osób), w tym: w województwie dolnośląskim – 2.028 osób (według NSP 2002 r. – 1.319), małopolskim – 1.735 (według NSP 2002 r. – 1.678), śląskim – 1.733 (według NSP 2002 r. – 1.189). Romowie w Polsce należą do pięciu grup: najliczniejszą jest grupa Bergitka Roma, kolejne to Polska Roma, Lowarzy, Kelderasje oraz niewielka grupa Sinti.

Pierwszy dokument poświadczający obecność Romów w Polsce datowany jest na rok 1401 i pochodzi z Krakowa. Od XV w. wzdłuż łuku Karpat i od strony Niziny Węgierskiej przybywały do Polski i osiedlały się grupy wędrujących Romów. Ich potomkami są Romowie Karpaccy. Od XVI wieku do Polski zaczęli przybywać z Niemiec Romowie

nazwani później Polska Roma. W II połowie XIX w. z terenów Siedmiogrodu i Wołoszczyzny rozpoczęła się migracja Kelderasy (Kelderari - kotlarze) i Lowarów (Lovari - handlarze końmi).

Romowie Karpaccy (prowadzący osiadły tryb życia od kilkuset lat) zamieszkują głównie górskie tereny województwa małopolskiego. Największy odsetek osób narodowości romskiej zamieszkuje gminę wiejską Bukowina Tatrzańska w powiecie tatrzańskim, gdzie 1,10 % mieszkańców gminy zadeklarowało w trakcie spisu powszechnego w 2002 r. narodowość romską. Stosunkowo duże skupiska osób należących do grupy Bergitka Roma znajdują się także w miastach Górnego i Dolnego Śląska oraz w krakowskiej Nowej Hucie, gdzie w latach 50-tych XX wieku zatrudniano Romów w ramach tzw. polityki produktywizacyjnej. Większość Romów należących do pozostałych trzech grup prowadziła niegdyś wędrowny tryb życia. Obecnie przedstawiciele tych społeczności mieszkają głównie w miastach: Warszawie, Poznaniu, Wrocławiu, Łodzi, Krakowie, Mielcu i Puławach oraz wielu mniejszych ośrodkach miejskich. Jest to konsekwencją przymusowej polityki osiedleńczej prowadzonej przez władze PRL.

Mniejszość romska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Osoby reprezentujące tę mniejszość kandydowały w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2010 r. do władz niektórych gmin z list różnych komitetów wyborczych. Żaden z kandydatów związanych z tą mniejszością nie uzyskał jednak mandatu.

Romowie w Polsce to w zdecydowanej większości członkowie Kościoła Rzymskokatolickiego, choć od kilku lat widoczny jest udział Romów w Kościele Zielonoświątkowym oraz Związku Świadków Jehowy. W kraju zarejestrowanych jest ponad 80 romskich organizacji pozarządowych.

Główne organizacje

- Związek Romów Polskich,
- Stowarzyszenie Romów w Polsce,
- Centrum Doradztwa i Informacji dla Romów w Polsce,
- Stowarzyszenie Kulturalno-Społeczne - Centrum Kultury Romów w Polsce,
- Stowarzyszenie Romów w Krakowie Nowej Hucie,
- Stowarzyszenie Romów we Wrocławiu „Romani Bacht”,
- Związek Romów Polskich w Gorzowie Wielkopolskim,
- Towarzystwo Krzewienia Kultury i Tradycji Romskiej „Kałe Jakha”,
- Stowarzyszenie Romów Polskich „Parno Foro”,
- Romskie Stowarzyszenie Oświatowe „Harrangos”,

- Stowarzyszenie Romów w Pyrzycach „Patra”,
- Fundacja Bahtale Roma,
- Towarzystwo Kulturalno-Społeczne Romów w RP w Kędzierzynie-Koźlu,
- Stowarzyszenie Asystentów Edukacji Romskiej w Polsce,
- Stowarzyszenie Romów i Innych Narodowości w Nysie,
- Międzynarodowe Stowarzyszenie Twórców Romskich w Polsce *Roma*.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Romano Atmo” – dwumiesięcznik,
- „Dialog-Pheniben” – kwartalnik,
- „Kwartalnik Romski” – kwartalnik.

Największe imprezy kulturalne:

- Międzynarodowe Spotkania Zespołów Cygańskich *Romane Dyvesa* w Gorzowie Wielkopolskim,
- Międzynarodowy Festiwal Piosenki i Kultury Romów w Ciechocinku,
- Międzynarodowy Tabor Pamięci Romów Tarnów – Szczurowa,
- Obchody Międzynarodowego Dnia Romów,
- Obchody rocznicy likwidacji tzw. *Zieguenerlager* na terenie b. KL Auschwitz-Birkenau,
- Otwarcie i zamknięcie Sezonu Cygańskiego w Muzeum Okręgowym w Tarnowie.

Rosjanie to mniejszość narodowa, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* zadeklarowało 8.796 obywateli polskich (według danych poprzedniego NSP z 2002 r. liczebność mniejszości rosyjskiej wynosiła 3.244 osób), w tym: w województwie mazowieckim – 1.950 osób (według NSP 2002 r. - 614), dolnośląskim – 861 (według NSP 2002 r. - 362), śląskim – 829 (według NSP 2002 r. - 275). Rosjanie mieszkający w Polsce wywodzą się głównie z kolejnych fal migracyjnych, w ramach których przybywali do Polski: w okresie rozbiorów, po rewolucji październikowej, w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz po rozpadzie Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich.

Mniejszość rosyjska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Osoby reprezentujące tę mniejszość nie kandydowały w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2010 r.

Przedstawiciele społeczności rosyjskiej należą w większości do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Ponadto w województwie podlaskim i warmińsko-mazurskim mieszkają staroobrzędowcy (starowiercy). Grupa ta, jako grupa wyznaniowa, powstała w drugiej połowie XVII wieku w wyniku rozłamu w rosyjskiej cerkwi prawosławnej. Pod koniec XVIII wieku staroobrzędowcy osiedlili się na obecnych terenach Polski (Suwalszczyzna i Mazury) uchodząc przed prześladowaniami religijnymi. W okresie ostatnich lat w grupie tej obserwuje się przechodzenie od samoidentyfikacji przede wszystkim religijnej do narodowej, co związane jest m. in. z zacieśnianiem współpracy z innymi organizacjami mniejszości rosyjskiej w Polsce, grupującymi przede wszystkim imigrantów oraz ich potomków oraz korzystaniem z programów Federacji Rosyjskiej przeznaczonych dla organizacji mniejszości rosyjskiej zza granicy.

Główne organizacje:

- Stowarzyszenie „Rosyjski Dom” z siedzibą w Warszawie,
- Stowarzyszenie „Wspólnota Rosyjska” z siedzibą w Warszawie,
- Rosyjskie Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe z siedzibą w Białymstoku,
- Stowarzyszenie Staroobrzędowców w Polsce z siedzibą w Borze k/Augustowa.

Największe imprezy kulturalne:

- Rosyjskie Wieczory organizowane w Warszawie,
- Spotkania i Wieczory Rosyjskie organizowane w Białymstoku,
- Dni Kultury Rosyjskiej w Białymstoku,
- Rosyjska Maslenica w Warszawie,
- Konkurs Recytatorski Poezji Rosyjskiej,
- Pikniki Staroobrzędowców w Gabowych Grądach.

Słowacy to mniejszość narodowa, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* zadeklarowało 2.739 obywateli polskich (wedle danych poprzedniego *Narodowego spisu powszechnego* z 2002 r. liczebność mniejszości słowackiej wynosiła 1.710 osób), w tym: w województwie małopolskim – 1.428 osób (według NSP 2002 r. – 1.572), śląskim – 264 (według NSP 2002 r. – 40), mazowieckim – 258 (według NSP 2002 r. – 20). Słowacy zamieszkują tradycyjnie tereny Spisza i Orawy. Według NSP 2002 r. największe skupiska mniejszości słowackiej to gminy: wiejska Nowy Targ - 3,25 % ludności, Łapsze Niżne - 2,64 % i Jabłonka - 1,25 % - powiatu nowotarskiego oraz gmina Bukowina Tatrzańska (2,84 %) - powiatu tatrzańskiego.

Mniejszość słowacka nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Osoby reprezentujące tę mniejszość kandydowały w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2010 r. do władz niektórych gmin województwa małopolskiego z list różnych komitetów wyborczych. Trzech radnych gminy Nowy Targ związanych jest z mniejszością słowacką.

W roku szkolnym 2012/2013 języka słowackiego uczyło się w 12 placówkach 202 uczniów należących do tej mniejszości.

Słowacy są w większości wiernymi Kościoła Rzymskokatolickiego.

Główna organizacja:

- Towarzystwo Słowaków w Polsce.

Najważniejszy tytuł prasowy:

- „Život” - miesięcznik.

Największe imprezy kulturalne:

- Dni Kultury Słowackiej w Małopolsce,
- Przegląd Krajańskich Orkiestr Dętych,
- Przegląd Zespołów Folklorystycznych w Krempachach.

Tatarzy to mniejszość etniczna, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* zadeklarowało 1.828 obywateli polskich (wedle danych poprzedniego *Narodowego spisu powszechnego* z 2002 r. liczebność mniejszości tatarskiej wynosiła 447 osób), w tym: w województwie podlaskim – 539 osób (według NSP 2002 r. – 319), mazowieckim – 332 (według NSP 2002 r. – 22), pomorskim – 175 (według NSP 2002 r. – 28). Tatarzy zamieszkują rdzenne kolonie tatarskie na Białostocczyźnie (Bohoniki i Kruszyniany) oraz miasta: Białystok, Sokółkę, Dąbrowę Białostocką, Warszawę i Gdańsk.

Polscy Tatarzy mieszkali na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego od końca XIV wieku. Ich przodkami byli emigranci lub uciekinierzy z terenów ówczesnej Złotej Ordy oraz z Krymu.

Mniejszość tatarska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Mniejszość ta nie wystawiała również swoich kandydatów w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2010 r.

Tatarzy w Polsce ztratili znajomość swojego ojczystego języka, pozostali natomiast wierni religii muzułmańskiej. Istotne znaczenie w życiu mniejszości tatarskiej odgrywa działalność Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Główna organizacja:

- Związek Tatarów Rzeczypospolitej Polskiej.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Życie Tatarskie” – dwumiesięcznik,
- „Przegląd Tatarski” – kwartalnik.

Największa impreza kulturalna:

- Dni Kultury Tatarskiej organizowane na Podlasiu.

Ukraińcy to mniejszość narodowa, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* zadeklarowało 38.795 obywateli polskich (według danych poprzedniego *Narodowego spisu powszechnego* z 2002 r. liczebność mniejszości ukraińskiej wynosiła 27.172 osoby), w tym: w województwie warmińsko-mazurskim – 13.037 osób (według NSP 2002 r. – 11.881), zachodniopomorskim – 4.482 (według NSP 2002 r. – 3.703), pomorskim – 3.932 (według NSP 2002 r. – 2.831). W wyniku przeprowadzonej w 1947 r. przez ówczesne władze komunistyczne akcji "Wisła" niemal cała ludność ukraińska, zamieszkująca tereny południowo-wschodniej Polski, została przesiedlona na tereny Polski północnej i zachodniej, gdzie obecnie znajdują się jej największe skupiska. Części Ukraińców udało się uniknąć przesiedlenia z rodzimych terenów, a części pozwolono na powrót po 1956 r. Stąd też skupiska mniejszości ukraińskiej w województwach podkarpackim i małopolskim.

W wyniku wyborów parlamentarnych przeprowadzonych w 2007 roku mandat poselski uzyskał jeden przedstawiciel mniejszości ukraińskiej wybrany z listy komitetu wyborczego Platformy Obywatelskiej. W związku z wyborem do Sejmu RP przedstawiciel mniejszości ukraińskiej przestał zasiadać w sejmiku województwa warmińsko-mazurskiego. Podobnie w wyniku wyborów parlamentarnych przeprowadzonych w 2011 r. mandat poselski uzyskał jeden przedstawiciel mniejszości ukraińskiej.

W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2010 r. mniejszość ukraińska nie wystawiła swoich komitetów wyborczych. Kandydaci należący do mniejszości startowali zarówno z list ogólnokrajowych partii politycznych, jak i lokalnych komitetów wyborczych, część z poparciem organizacji mniejszości ukraińskiej w Polsce. W wyniku wyborów jeden kandydat należący do mniejszości ukraińskiej zasiada w sejmiku województwa pomorskiego. 13 przedstawicieli tej mniejszości zasiada w radach powiatów na terenie województw: pomorskiego, warmińsko-mazurskiego i zachodniopomorskiego (powiaty: bytowski, gdański,

bartoszycki, kętrzyński, ostródzki, koszaliński, szczecinecki i wałecki), 30 kandydatów należących do mniejszości wybrano do rad gmin na terenach województw: lubuskiego, pomorskiego, podkarpackiego, warmińsko-mazurskiego i zachodniopomorskiego. Na urząd wójta lub burmistrza wybrano 6 kandydatów reprezentujących mniejszość ukraińską (województwo warmińsko-mazurskie, pomorskie i dolnośląskie). Przedstawiciele mniejszości ukraińskiej pełnią także funkcje starostów i wicestarostów w powiatach zamieszkałych przez zwarte skupiska osób należących do tej mniejszości.

W roku szkolnym 2012/2013 w 169 placówkach języka ukraińskiego jako języka ojczystego uczyło się 2.757 uczniów.

Ukraińcy w Polsce należą w większości do dwóch kościołów: Kościoła Katolickiego Obrządku Bizantyńsko-Ukraińskiego i Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego.

Główne organizacje:

- Związek Ukraińców w Polsce,
- Związek Ukraińców Podlasia,
- Towarzystwo Ukraińskie,
- Ukraińskie Towarzystwo Nauczycielskie w Polsce,
- Organizacja Młodzieży Ukraińskiej „PŁAST”,
- Ukraińskie Towarzystwo Historyczne.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Nasze Słowo” - tygodnik,
- „Nad Buhom i Narwoju” - dwumiesięcznik.

Niepubliczne media:

- W okresie objętym niniejszym raportem na falach niepublicznych rozgłośni: Radia Bon Ton z Chełma, Radia Orthodoxia z Białegostoku i stacji Twoje Radio Włodawa emitowane były audycje radiowe w języku ukraińskim. Audycja w języku ukraińskim była także dostępna na falach Internetowego radia prawosławnej diecezji lubelsko-chełmskiej.

Największe imprezy kulturalne:

- „Festiwal Kultury Ukraińskiej”,
- Festiwal Kultury Ukraińskiej na Podlasiu "Podlaska Jesień”,
- Ukraińskie Spotkania na Pograniczach w Bytowie, Mokrem, Sanoku,

- „Dni Kultury Ukraińskiej w Regionach” – w Zielonej Górze, Szczecinie i Giżycku,
- Dziecięce Festiwale i Konkursy – Koszalin, Elbląg, Olsztyn, Wrocław, Giżycko,
- „Na Iwana, na Kupała” w Dubiczach Cerkiewnych,
- „Misteria Kupalskie” w Kruklankach i Przemyślu,
- Ukraińskie Jarmarki.

Żydzi to mniejszość narodowa, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* zadeklarowało 7.353 obywateli polskich (wedle danych poprzedniego *Narodowego spisu powszechnego* z 2002 r. liczebność mniejszości żydowskiej wynosiła 1.055 osób), w tym: w województwie mazowieckim – 2.690 osób (według NSP 2002 r. – 397), dolnośląskim – 880 (według NSP 2002 r. – 204), małopolskim – 745 (według NSP 2002 r. – 50). Żydzi mieszkają w rozproszeniu, przede wszystkim w dużych miastach. Pierwsze wzmianki o Żydach na terenach polskich pochodzą z X wieku, a pierwszym oficjalnym polskim dokumentem nadającym Żydom przywileje i autonomię był statut kaliski z XIII wieku. Żydzi napływali do Polski ze względu na stosunkowo najlepsze (na tle nieustannych pogromów w Europie Zachodniej) warunki bezpiecznego życia i rozwoju własnej kultury oraz gwarantowaną przywilejami królewskimi autonomię gmin wyznaniowych. Liczba Żydów w Polsce tradycyjnie oscylowała w okolicach 10 % populacji (najwięcej w Europie). Rozwój żydowskiego życia w Polsce został brutalnie przerwany przez II wojnę światową i hitlerowską politykę *Endlösung*. Z ok. 3,5 miliona polskich Żydów wojnę przeżyło ok. 300 tys. W okresie PRL-u w kilku falach emigracyjnych wyjechała większość polskich Żydów. Po roku 1989 nastąpiło odrodzenie życia żydowskiego w Polsce. Wiele osób powróciło do swoich żydowskich korzeni. Powstały nowe organizacje działające na rzecz rozwoju życia społeczności żydowskiej w Polsce.

Mniejszość żydowska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. W wyniku wyborów samorządowych przeprowadzonych w 2010 r. jedna osoba należąca do mniejszości żydowskiej uzyskała mandat radnego w jednej z gmin województwa wielkopolskiego.

W roku szkolnym 2012/2013 języka hebrajskiego uczyło się w 7 placówkach oświatowych (w Warszawie i Wrocławiu) 301 uczniów należących do tej mniejszości. Język jidysz (tradycyjny język Żydów polskich) nauczany jest na kursach organizowanych przez organizacje żydowskie.

Żydzi to wyznawcy religii mojżeszowej. Istotne znaczenie w życiu mniejszości żydowskiej odgrywa działalność Związku Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej oraz zrzeszonych w nim gmin.

Główne organizacje:

- Towarzystwo Społeczno - Kulturalne Żydów w Polsce,
- Stowarzyszenie Żydowski Instytut Historyczny,
- Stowarzyszenie Żydów Kombatantów i Poszkodowanych w II Wojnie Światowej,
- Stowarzyszenie „Dzieci Holokaustu” w Polsce,
- Żydowska Ogólnopolska Organizacja Młodzieżowa,
- Fundacja „Shalom”,
- Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Dos Jidisze Wort - Słowo Żydowskie" - miesięcznik,
- „Midrasz" – dwumiesięcznik.

Największe imprezy kulturalne:

- Festiwal Kultury Żydowskiej „Warszawa Singera”,
- Dni Książki Żydowskiej w Warszawie,
- Obchody Rocznicy Powstania w Getcie Warszawskim,
- Spotkania z Kulturą Żydowską *Simha* we Wrocławiu,

2.3 Charakterystyka społeczności posługującej się językiem regionalnym.

Językiem kaszubskim jako językiem najczęściej używanym w kontaktach domowych, zgodnie z danymi przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań*, posługuje się 108.140 osób (wedle danych poprzedniego *Narodowego spisu powszechnego* z 2002 r. liczba użytkowników języka kaszubskiego wynosiła 52.665 osoby), w tym w województwie pomorskim – 107.742 osoby (według NSP 2002 r. – 52.588). Wedle NSP z 2002 r. największe skupiska osób używających w kontaktach domowych języka regionalnego znajdują się w następujących powiatach województwa pomorskiego: kartuskim - 27,57 % mieszkańców powiatu, puckim -15,43 %, wejherowskim - 5,13 % i bytowskim - 2,50 %. Wedle danych NSP 2011 na terenie 19 gmin województwa pomorskiego osoby

posługujące się w kontaktach domowych językiem regionalnym stanowią ponad 20 % mieszkańców gminy, w tym w 5 - ponad 50 %.

W wyborach parlamentarnych przeprowadzonych w 2011 r. społeczność używająca języka regionalnego nie wystawiła swoich komitetów wyborczych. Osoby związane z tą społecznością kandydowały z list ogólnokrajowych partii politycznych. W parlamencie funkcjonuje Kaszubski Zespół Parlamentarny skupiający obecnie w swoich szeregach 26 senatorów i posłów działających na rzecz Kaszub i Pomorza. Wśród nich również parlamentarzystów związanych ze społecznością posługującą się językiem regionalnym.

W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2010 r. społeczność używająca języka regionalnego nie wystawiła swoich komitetów wyborczych. Kandydaci reprezentujący tę społeczność ubiegali się o mandaty we władzach samorządowych województwa pomorskiego z list różnorodnych komitetów wyborczych. W wyniku wyborów szereg osób związanych ze społecznością kaszubską zasiada w sejmiku województwa pomorskiego oraz w Zarządzie Województwa Pomorskiego. Przedstawiciele społeczności kaszubskiej zasiadają również w radach powiatów: człuchowskiego, kartuskiego, malborskiego, puckiego, wejherowskiego i bytowskiego. Wiele osób związanych ze społecznością kaszubską zostało wybranych na stanowiska wójtów, burmistrzów i prezydentów miast województwa pomorskiego. Osoby należące do społeczności kaszubskiej zasiadają także, z ramienia różnorodnych partii politycznych i komitetów wyborczych, w radach wielu gmin województwa, kierując niektórymi z jednostek samorządu terytorialnego.

W roku szkolnym 2012/2013 języka kaszubskiego uczyło się w 389 placówkach oświatowych 15.842 uczniów należących do tej społeczności.

Osoby używające w kontaktach domowych języka regionalnego są w większości wiernymi Kościoła Rzymskokatolickiego.

Główne organizacje:

- Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie,
- Instytut Kaszubski,
- Fundacja „Kaszubski Uniwersytet Ludowy”,
- Stowarzyszenie „Ziemia Pucka”,
- Stowarzyszenie „Kaszëbskô Jednota”.

Najważniejszy tytuł prasowy:

- „Pomerania” - miesięcznik.

Niepubliczne media:

- Radio „Kaszëbë” – nadające programy w języku kaszubskim,
- CSB TV – telewizja satelitarna nadająca w 2011 r. m.in. programy w języku kaszubskim,
- TVT Teletronik z Kartuz – telewizja kablowa nadająca m.in. programy w języku kaszubskim,
- Twoja Telewizja Morska z Wejherowa – telewizja kablowa nadająca m.in. programy w języku kaszubskim.

Największe imprezy kulturalne:

- Zjazdy Kaszubów – organizowane corocznie na terenie województwa pomorskiego,
- Konkurs Wojewódzki Literatury Kaszubskiej „Rodnô Mòwa”,
- Spotkania piszących po kaszubsku,
- Letnia Szkoła Języka Kaszubskiego,
- Dyktando kaszubskie „Piszã pò kaszëbskù” - królewionka w pałacu”,
- Konkurs mowy kaszubskiej „By nie zapomnieć mowy ojców” im. Jana Drzeżdżona.

3. Opis sytuacji na terenach zamieszkałych przez poszczególne mniejszości.

Największe skupiska osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych znajdują się w województwach Polski południowo – zachodniej (województwa: opolskie – 80.327 obywateli RP, śląskie – 40.752 i dolnośląskie – 16.775) i północno-wschodniej (województwa: podlaskie – 47.711, warmińsko-mazurskie – 20.294 i mazowieckie – 15.508)⁹.

Stopa bezrobocia dla ludności ogółem, według danych GUS z końca grudnia 2012 r., wynosi w Polsce 13,4 %. Spośród województw, w których są znaczne skupiska osób należących do mniejszości wyższy od średniej wskaźnik występuje w województwach: warmińsko-mazurskim (21,2 % - jest to województwo o najwyższym wskaźniku bezrobocia w skali kraju), podlaskim (14,6 %) oraz opolskim (14,2 %). Wynik zbliżony do średniej krajowej osiągnęło województwo dolnośląskie (13,5 %) natomiast niższa niż średnia krajowa stopa bezrobocia jest w województwach: mazowieckim (10,8 %) i śląskim (11,1 %).

⁹ Na podstawie wyników *Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań* z 2011 r.

PKB na jednego mieszkańca, według danych GUS na 2010 r., wynosi w Polsce 37.096 zł. Spośród województw, w których mieszkają znaczne skupiska osób należących do mniejszości, PKB na 1 mieszkańca wyższy niż średnia krajowa jest w województwach: mazowieckim (60.359 zł), śląskim (39.677 zł) i dolnośląskim (41.750 zł). Niższy jest natomiast w podlaskim (26.985 zł), opolskim (29.498 zł) i warmińsko-mazurskim (27.228 zł)¹⁰. Trzy z wymienionych województw zamieszkałych przez najliczniejsze skupiska osób należących do mniejszości (mazowieckie, dolnośląskie i śląskie) przodują w skali kraju pod względem wysokości PKB na jednego mieszkańca.

Podstawowe dane ekonomiczne dotyczące poszczególnych województw ukazuje poniższa tabela.

¹⁰ Dane na 2010 r. Dane za kolejne lata nie są jeszcze dostępne.

Podstawowe dane społeczno - ekonomiczne dotyczące poszczególnych województw

	Powierzchnia w tys. km² (2011 r.)	Ludność (2011 r.)	PKB na 1 mieszkańca w PLN (2010 r.)	Bezrobotni zarejestrowani w tys. (2012 r.)	Stopa bezrobocia rejestrowanego w % (2012 r.)
POLSKA	312 679	38 200037	37 096	2136,8	13,4
Dolnośląskie	19 947	2 877840	41 750	157,4	13,5
Kujawsko-Pomorskie	17 972	2 069543	31 107	148,8	17,9
Lubelskie	25 122	2 151895	25 079	131,1	14,1
Lubuskie	13 988	1 011024	31 348	60,6	15,8
Łódzkie	18 219	2 534357	34 180	151,0	14,0
Małopolskie	15 183	3 310094	31 501	161,2	11,5
Mazowieckie	35 558	5 242911	60 359	271,9	10,8
Opolskie	94 12	1 028585	29 498	51,8	14,2
Podkarpackie	17 846	2 103505	24 973	153,8	16,3
Podlaskie	20 187	1 188329	26 985	68,7	14,6
Pomorskie	18 310	2 240319	35 597	114,6	13,4
Śląskie	12 333	4 635882	39 677	205,5	11,1
Świętokrzyskie	11 711	1 266014	28 134	86,7	15,8
Warmińsko-Mazurskie	24 173	1 427241	27 228	113,2	21,2
Wielkopolskie	29 826	3 419426	38 629	147,9	9,9
Zachodnio-pomorskie	22 892	1 693072	32 268	112,5	18,1

Źródło: Dane Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań z 2011 r. oraz cykliczne raporty Głównego Urzędu Statystycznego zamieszczone na stronach internetowych GUS (www.stat.gov.pl).

CZĘŚĆ II: REALIZACJA PRAW MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH

Ochrona mniejszości narodowych i etnicznych jest niezbędna dla stabilizacji państwa, a różnorodności etnicznej, językowej i kulturowej należy się szacunek. Różnorodność ta wzbogaca też państwo i jego obywateli. Do takiego podejścia zobowiązuje Polskę jej tradycja. Rzeczpospolita była w Europie przez wieki ostoją tolerancji religijnej i narodowościowej. Efektem tej tolerancji jest wielowiekowa obecność w Polsce np. mniejszości tatarskiej, żydowskiej, ormiańskiej, karaimskiej czy romskiej, które - prześladowane w innych krajach - w Polsce znalazły swój dom.

W krajach demokratycznych obecność mniejszości narodowych jest ważnym faktem społecznym i kulturowym. W wyniku zmian jakie dokonały się w Polsce po 1989 r. mniejszości narodowe i etniczne korzystają z pełni praw wynikających z przepisów zawartych w prawie krajowym i międzynarodowym. Polski Rząd pilnie wsłuchuje się w głosy mniejszości, dążąc do stworzenia warunków, które zapewniłyby harmonijny rozwój ich kultury i tożsamości oraz promocję postaw otwartości i tolerancji wśród społeczeństwa polskiego, zwłaszcza wśród młodzieży. Podejmowanie odpowiednich środków w celu wspierania działalności zmierzającej do ochrony zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych jest ustawowym obowiązkiem polskich organów władzy publicznej.

Art. 2 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* wprowadził do polskiego porządku prawnego definicje mniejszości narodowej i mniejszości etnicznej oraz wyliczenie mniejszości narodowych i etnicznych występujących w Polsce. Żeby pewną wspólnotę można było uznać za mniejszość narodową lub etniczną, jej członkowie muszą posiadać obywatelstwo polskie, a ona sama musi spełniać łącznie sześć warunków, przy czym pięć warunków jest wspólnych dla mniejszości narodowych i etnicznych, a jeden określa różnicę między nimi. Mniejszością narodową lub etniczną jest więc, według tej definicji, grupa obywateli polskich, która spełnia następujące kryteria:

- 1) jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją;
- 3) dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji;
- 4) ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę;

5) jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat.

Za mniejszość narodową uznaje się grupę, która utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie, a za mniejszość etniczną grupę nieutożsamiającą się z takim narodem. Zgodnie z przyjętymi kryteriami, ustawa wymienia mniejszości narodowe (białoruską, czeską, litewską, niemiecką, ormiańską, rosyjską, słowacką, ukraińską i żydowską) oraz etniczne (karaimską, łemkowską, romską i tatarską). Ponadto, ustawa definiuje język regionalny¹¹, którym w jej rozumieniu jest język kaszubski. Należy podkreślić, że wszystkie przepisy ustawy w takim samym stopniu odnoszą się do mniejszości narodowych, jak i etnicznych.

1. Prawo każdej osoby należącej do mniejszości narodowej lub etnicznej do swobodnej decyzji o traktowaniu jej jako osoby należącej bądź też nienależącej do mniejszości oraz do tego, aby wybór taki lub korzystanie ze związanych z tym wyborem praw nie pociągało za sobą jakichkolwiek niekorzystnych skutków.

Art. 53 *Konstytucji* gwarantuje wolność sumienia. Ustęp 7 tego artykułu stanowi, iż nikt nie może być obowiązany przez organy władzy publicznej do ujawniania swego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania. Zgodnie z art. 31 *Konstytucji* wolność człowieka podlega ochronie prawnej i nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego mu prawo nie nakazuje. Jednocześnie zgodnie z przepisem art. 51 ust. 1 *Konstytucji RP* nikt nie może być obowiązany inaczej niż na podstawie ustawy do ujawniania informacji dotyczących jego osoby.

Zgodnie z art. 4 ust. 1 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* „Każda osoba należąca do mniejszości ma prawo do swobodnej decyzji o traktowaniu jej jako osoby należącej bądź też nienależącej do mniejszości, a wybór taki lub korzystanie ze związanych z tym wyborem praw nie pociąga za sobą jakichkolwiek niekorzystnych skutków”. Ponadto, zgodnie z art. 4 ust. 2 ustawy „nikt nie może być obowiązany, inaczej niż na podstawie ustawy, do ujawnienia informacji o własnej przynależności do mniejszości lub ujawnienia swojego pochodzenia, języka mniejszości lub

¹¹ Art. 19. 1. Za język regionalny w rozumieniu ustawy, zgodnie z Europejską Kartą Języków Regionalnych lub Mniejszościowych, uważa się język, który:

- 1) jest tradycyjnie używany na terytorium danego państwa przez jego obywateli, którzy stanowią grupę liczebnie mniejszą od reszty ludności tego państwa;
- 2) różni się od oficjalnego języka tego państwa; nie obejmuje to ani dialektów oficjalnego języka państwa, ani języków migrantów.

religii”, a zgodnie z art. 4 ust. 3 „nikt nie może być obowiązany do udowodnienia własnej przynależności do danej mniejszości”.

Jedną z pierwszych ustaw, przyjętych w wyniku zmian ustrojowych w 1989 r. była ustawa z dnia 17 maja 1989 r. *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania* (Dz.U. z 2005 r. Nr 231, poz. 1965 z późn. zm.). Kwestie związane z wyborem przynależności do mniejszości reguluje również ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. *o ochronie danych osobowych* (Dz.U. z 2002 r. Nr 101, poz. 926 z późn. zm.), której przepis art. 27 wprowadza zakaz przetwarzania danych ujawniających pochodzenie rasowe lub etniczne. Przetwarzanie tych danych jest dopuszczalne jedynie w przypadkach wymienionych w ustawie.

Zasada swobodnego decydowania o przynależności do mniejszości narodowej zawarta została w traktatach, które Polska podpisała z: Republiką Federalną Niemiec, Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną, Ukrainą, Republiką Białoruś oraz Republiką Litewską.

2. *Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych do korzystania z praw i wolności wynikających z zasad zawartych w ustawodawstwie indywidualnie, jak też wspólnie z innymi.*

Zgodnie z art. 4 ust. 4 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* „osoby należące do mniejszości mogą korzystać z praw i wolności wynikających z zasad zawartych w niniejszej ustawie indywidualnie, jak też wspólnie z innymi członkami swojej mniejszości”. Ponadto, możliwość korzystania z praw i wolności indywidualnie lub wespół z innymi zawarta została w traktatach, które Polska podpisała z: Republiką Federalną Niemiec, Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną, Ukrainą, Republiką Białorusi, oraz Republiką Litewską.

3. *Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych do równości wobec prawa oraz jednakowej ochrony prawnej. Zakaz jakiejkolwiek dyskryminacji wynikającej z przynależności do mniejszości narodowej lub etnicznej.*

W Rzeczypospolitej Polskiej gwarancje równości wobec prawa mają rangę zasad konstytucyjnych. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* wprowadza następujące regulacje odnoszące się do zapewnienia tej zasady.

Art. 2 *Konstytucji* wskazuje, że Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej. Według art. 5

Konstytucji, Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju. W art. 7 ustawy zasadniczej zostało zapisane, że organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa.

Osoby, których konstytucyjne prawa i wolności zostały naruszone, mają możliwość dochodzenia tych praw m.in. przed Trybunałem Konstytucyjnym. Przepis art. 79 ust. 1 *Konstytucji* stanowi, że każdy, czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone, ma prawo, na zasadach określonych w ustawie, wnieść skargę do Trybunału Konstytucyjnego w sprawie zgodności z *Konstytucją* ustawy lub innego aktu normatywnego, na podstawie którego sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o jego wolnościach lub prawach albo o jego obowiązkach określonych w *Konstytucji*.

Zgodnie z art. 80 *Konstytucji* każdy ma prawo wystąpienia, na zasadach określonych w ustawie, do Rzecznika Praw Obywatelskich z wnioskiem o pomoc w ochronie swoich wolności lub praw naruszonych przez organy władzy publicznej. Instytucja Rzecznika Praw Obywatelskich została powołana w 1987 roku. Rzecznik Praw Obywatelskich, zgodnie z przepisem art. 208 ust. 1 *Konstytucji*, stoi na straży wolności i praw człowieka i obywatela określonych w *Konstytucji* oraz w innych aktach normatywnych. Zakres i sposób działania Rzecznika Praw Obywatelskich określa ustawa (art. 208 ust. 2 *Konstytucji*). Aktualnie obowiązującą ustawą jest ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich, Dz.U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147 z późn. zm. Od samego początku funkcjonowania instytucji Rzecznika Praw Obywatelskich w zasięgu jej zainteresowań pozostawały sprawy mniejszości narodowych i etnicznych.

Zgodnie z przepisem art. 31 *Konstytucji* wolność człowieka podlega ochronie prawnej. Każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych. Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Art. 32 *Konstytucji* stanowi, że wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny.

Dyskryminacji wynikającej z przynależności do mniejszości narodowych lub etnicznych zabrania także przepis art. 6 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*.

Szczegółowe uregulowania dotyczące zakazu wszelkiej dyskryminacji, w tym wynikającej z przyczyn narodowości i pochodzenia etnicznego, na rynku pracy zapisano w ustawie z dnia 26 czerwca 1974 r. *Kodeks pracy* (Dz.U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94 z późn. zm.). W art. 11³ *Kodeksu* ustanowiono zakaz jakiegokolwiek dyskryminacji w zatrudnieniu, bezpośredniej lub pośredniej, w szczególności ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie, orientację seksualną, a także ze względu na zatrudnienie na czas określony lub nieokreślony albo w pełnym lub w niepełnym wymiarze czasu pracy. Dalsze szczegółowe przepisy dotyczące zakazu dyskryminacji zamieszczono w Rozdziale IIa - *Równe traktowanie w zatrudnieniu Kodeksu pracy*. I tak przepis art. 18^{3a} § 1 *Kodeksu* stanowi, że pracownicy powinni być równo traktowani w zakresie nawiązania i rozwiązania stosunku pracy, warunków zatrudnienia, awansowania oraz dostępu do szkolenia w celu podnoszenia kwalifikacji zawodowych, w szczególności bez względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie, orientację seksualną, a także bez względu na zatrudnienie na czas określony lub nieokreślony albo w pełnym lub w niepełnym wymiarze czasu pracy. W § 2 wspomnianego artykułu zapisano, iż równe traktowanie w zatrudnieniu oznacza niedyskryminowanie w jakikolwiek sposób, bezpośrednio lub pośrednio, z przyczyn określonych w § 1. W § 5. zapisano natomiast, iż przejawem dyskryminowania w rozumieniu § 2 artykułu jest także działanie polegające na zachęcaniu innej osoby do naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu lub nakazaniu jej naruszenia tej zasady oraz niepożądane zachowanie, którego celem lub skutkiem jest naruszenie godności pracownika i stworzenie wobec niego zastraszającej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub uwłaczającej atmosfery (molestowanie). Zgodnie z § 7 podporządkowanie się przez pracownika molestowaniu lub molestowaniu seksualnemu (zdefiniowanemu w § 6 artykułu), a także podjęcie przez niego działań przeciwstawiających się molestowaniu lub molestowaniu seksualnemu nie może powodować jakichkolwiek negatywnych konsekwencji wobec pracownika. Zasada niedyskryminacji w zatrudnieniu została więc sformułowana w taki sposób, aby było oczywiste, że jej stosowanie jest podstawowym obowiązkiem pracodawcy. Zakaz dyskryminacji obejmuje wszystkie etapy stosunku pracy, począwszy od doboru pracowników, ustalenia treści stosunku pracy i jego realizacji, na rozwiązaniu tego stosunku kończąc.

Zakazana jest zarówno dyskryminacja bezpośrednia, jak i pośrednia. We wspomnianym artykule zdefiniowano również oba te pojęcia. Przepis art. 18^{3b} § 1 *Kodeksu pracy* stanowi, że za naruszenie zasady równego traktowania w zatrudnieniu, z zastrzeżeniem przypadków wymienionych w § 2-4 artykułu, uważa się różnicowanie przez pracodawcę sytuacji pracownika z jednej lub kilku przyczyn określonych w art. art. 18^{3a} § 1, którego skutkiem jest w szczególności: odmowa nawiązania lub rozwiązanie stosunku pracy, niekorzystne ukształtowanie wynagrodzenia za pracę lub innych warunków zatrudnienia albo pominięcie przy awansowaniu lub przyznawaniu innych świadczeń związanych z pracą, pominięcie przy typowaniu do udziału w szkoleniach podnoszących kwalifikacje zawodowe - chyba że pracodawca udowodni, że kierował się obiektywnymi powodami. Zgodnie z § 3 wspomnianego artykułu nie stanowią naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu działania podejmowane przez określony czas, zmierzające do wyrównywania szans wszystkich lub znacznej liczby pracowników wyróżnionych z jednej lub kilku przyczyn określonych w art. art. 18^{3a} § 1, przez zmniejszenie na korzyść takich pracowników faktycznych nierówności, w zakresie określonym w tym przepisie. W § 4 zapisano natomiast, iż nie stanowi naruszenia zasady równego traktowania ograniczanie przez kościoły i inne związki wyznaniowe, a także organizacje, których etyka opiera się na religii, wyznaniu lub światopoglądzie, dostępu do zatrudnienia, ze względu na religię, wyznanie lub światopogląd jeżeli rodzaj lub charakter wykonywania działalności przez kościoły i inne związki wyznaniowe, a także organizacje powoduje, że religia, wyznanie lub światopogląd są rzeczywistym i decydującym wymaganiem zawodowym stawianym pracownikowi, proporcjonalnym do osiągnięcia zgodnego z prawem celu zróżnicowania sytuacji tej osoby; dotyczy to również wymagania od zatrudnionych działania w dobrej wierze i lojalności wobec etyki kościoła, innego związku wyznaniowego oraz organizacji, których etyka opiera się na religii, wyznaniu lub światopoglądzie. W art. 18^{3c} ustanowiono prawo pracowników do jednakowego wynagrodzenia za jednakową pracę lub za pracę o jednakowej wartości. Gwarancje przestrzegania zasady niedyskryminacji w stosunkach pracy zawarte zaś zostały w przepisach art. 18^{3d} *Kodeksu pracy*, zgodnie z którymi osoba, wobec której pracodawca naruszył zasadę równego traktowania w zatrudnieniu, ma prawo do odszkodowania w wysokości nie niższej niż minimalne wynagrodzenie za pracę, ustalone na podstawie odrębnych przepisów. Sprawy o odszkodowania z tytułu dyskryminacji w miejscu pracy, jako oddzielna kategoria spraw, są rozpoznawane przez sądy od dnia 1 stycznia 2002 r. Ponadto, zgodnie z przepisami art. 18^{3e} *Kodeksu pracy* skorzystanie przez pracownika z uprawnień przysługujących z tytułu naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu nie może

być podstawą niekorzystnego traktowania pracownika, a także nie może powodować jakichkolwiek negatywnych konsekwencji wobec pracownika, zwłaszcza nie może stanowić przyczyny uzasadniającej wypowiedzenie przez pracodawcę stosunku pracy lub jego rozwiązanie bez wypowiedzenia. Zgodnie z § 2 wskazanego powyżej artykułu przepis § 1 stosuje się odpowiednio do pracownika, który udzielił w jakiegokolwiek formie wsparcia pracownikowi korzystającemu z uprawnień przysługujących z tytułu naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu.

Poza Kodeksem pracy, zakaz dyskryminacji m.in. ze względu na pochodzenie etniczne, został wprowadzony w obowiązującej od dnia 1 czerwca 2004 r. ustawie *o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy* (Dz.U. z 2008 r. Nr 69, poz. 415 z późn. zm.). Stosownie do art. 2a wspomnianej ustawy przepisy ustawy chronią przestrzeganie zasady równego traktowania w dostępie i korzystaniu z usług rynku pracy oraz instrumentów rynku pracy bez względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną. W art. 10 ust. 5 zaznaczono, iż kryteria wydawania zezwoleń na pracę cudzoziemców określone przez wojewodę nie mogą zawierać wymagań dyskryminujących ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, narodowość, pochodzenie etniczne, orientację seksualną, przekonania polityczne i wyznanie religijne, ani ze względu na przynależność związkową lub do organizacji pracodawców. Przepis art. 19c *ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy* wyraża zasadę, zgodnie z którą w zakresie prowadzonej działalności agencja zatrudnienia nie może dyskryminować ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, pochodzenie etniczne, narodowość, orientację seksualną, przekonania polityczne i wyznanie, ani ze względu na przynależność związkową osób, dla których poszukuje zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej. W art. 36 – dotyczącym pośrednictwa pracy - określono w ust. 4, że pośrednictwo pracy jest wykonywane nieodpłatnie m.in. zgodnie z zasadami równości – oznaczającej obowiązek powiatowych urzędów pracy udzielania, wszystkim poszukującym pracy, pomocy w jej znalezieniu, bez względu na ich płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie lub orientację seksualną. W ust. 5e tego artykułu zapisano natomiast, że powiatowy urząd pracy nie może przyjąć oferty pracy, jeżeli pracodawca zawarł w ofercie pracy wymagania, które naruszają zasadę równego traktowania w zatrudnieniu w rozumieniu przepisów prawa pracy i mogą dyskryminować kandydatów do pracy, w szczególności ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie lub orientację seksualną.

W art. 38 dotyczącym poradnictwa zawodowego i informacji zawodowej zapisano, iż działania te realizowane są zgodnie m.in. z zasadą równości bez względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, orientację seksualną, przekonania polityczne i wyznanie religijne lub przynależność związkową. W art. 40 ust. 6 ustawy zapisano natomiast zakaz dyskryminacji przy kierowaniu bezrobotnych na szkolenia. Ustawa przewidziała również kary za złamanie zawartych w niej zasad dotyczących zakazu dyskryminacji. I tak w art. 121 ust. 3 ustawy zapisano, iż karze grzywny nie niższej niż 3.000 zł podlega ten, kto prowadząc agencję zatrudnienia nie przestrzega zasady zakazu dyskryminacji ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, pochodzenie etniczne, narodowość, orientację seksualną, przekonania polityczne i wyznanie lub ze względu na przynależność związkową. Z kolei w art. 123 sformułowano normę, że kto ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, pochodzenie, wyznanie lub orientację seksualną, odmówił zatrudnienia kandydata na wolnym miejscu zatrudnienia lub miejscu przygotowania zawodowego, podlega karze nie niższej niż 3.000 zł.

Z dniem 1 stycznia 2011 roku weszła w życie ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. *o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania* (Dz.U. Nr 254, poz. 1700), stanowiąca uzupełnienie istniejących wcześniej regulacji w zakresie zasady równego traktowania bez względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek oraz orientację seksualną. Porządkuje ona sytuację prawną i w pełni implementuje przepisy obowiązujących dyrektyw antydyskryminacyjnych Unii Europejskiej, a jednocześnie określa środki prawne ochrony zasady równego traktowania oraz organy odpowiedzialne za realizację zasady równego traktowania. Zgodnie z ustawą zakazuje się nierównego traktowania osób fizycznych ze względu na pochodzenie etniczne lub narodowość w zakresie: zabezpieczenia społecznego, usług, w tym mieszkaniowych, rzeczy oraz nabywania praw lub energii, jeśli są oferowane publicznie (art.6); opieki zdrowotnej oraz oświaty i szkolnictwa wyższego (art. 7); podejmowania kształcenia zawodowego, w tym doksztalcania, doskonalenia, przekwalifikowania zawodowego oraz praktyk zawodowych; warunków podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej lub zawodowej, w tym w szczególności w ramach stosunku pracy albo pracy na podstawie umowy cywilnoprawnej, przystępowania i działania w związkach zawodowych, organizacjach pracodawców oraz samorządach zawodowych, a także korzystania z uprawnień przysługujących członkom tych organizacji; instrumentów rynku pracy i usług rynku pracy określonych w ustawie o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, oferowanych przez

instytucje rynku pracy oraz instrumentów rynku pracy i usług rynku pracy oferowanych przez inne podmioty działające na rzecz zatrudnienia, rozwoju zasobów ludzkich i przeciwdziałania bezrobociu (art. 8 ust. 1). Art. 10 zawiera zakaz nierównego traktowania w zakresie określonym powyżej w odniesieniu do osób prawnych i jednostek organizacyjnych posiadających zdolność prawną, jeśli naruszenie zasady równego traktowania następuje ze względu na m.in. pochodzenie etniczne lub narodowość ich członków. Zgodnie z art. 11 nie stanowi naruszenia zasady równego traktowania podejmowanie działań służących zapobieganiu nierównemu traktowaniu lub wyrównywaniu niedogodności związanych z nierównym traktowaniem.

4. *Podjęcie odpowiednich środków w celu popierania pełnej i rzeczywistej równości we wszystkich sferach życia ekonomicznego, społecznego, politycznego i kulturalnego, pomiędzy osobami należącymi do mniejszości narodowych i etnicznych a osobami należącymi do większości.*

Fundamentalne znaczenie dla zagwarantowania równości wobec prawa oraz jednakowej ochrony prawnej mają postanowienia art. 32 *Konstytucji*. Zgodnie z tym artykułem wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny.

Ponadto, art. 6 ust. 2 ustawy o *mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* zobowiązuje organy władzy publicznej do podejmowania odpowiednich środków w celu: popierania pełnej i rzeczywistej równości w sferze życia ekonomicznego, społecznego, politycznego i kulturalnego pomiędzy osobami należącymi do mniejszości narodowych lub etnicznych, a osobami należącymi do większości; ochrony osób, które są obiektem dyskryminacji, wrogości lub przemocy, będących skutkiem ich przynależności do mniejszości narodowych lub etnicznych oraz umacniania dialogu międzykulturowego. Natomiast przepis art. 21 ust. 2 ustawy nakłada na ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych m.in. obowiązki dotyczące realizacji zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie etniczne.

Wspomniana już *ustawa o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania* określa obszary i sposoby przeciwdziałania naruszeniom zasady równego traktowania między innymi ze względu na pochodzenie etniczne i narodowość. Dodatkowo zakaz dyskryminacji w zatrudnieniu ustanawia wspomniany już przepis art. 11³

Kodeksu pracy, zgodnie z którym nie jest dopuszczalna jakakolwiek dyskryminacja bezpośrednia lub pośrednia w zatrudnieniu, w szczególności ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, narodowość, przekonania zwłaszcza polityczne lub religijne oraz przynależność związkową.

Mniejszością najbardziej narażoną na dyskryminację i wrogość lub przemoc z przyczyn etnicznych jest mniejszość romska. Mniejszość ta pozostaje w najtrudniejszym położeniu społeczno-ekonomicznym, znacząco odróżniającym się na tle pozostałych mniejszości narodowych i etnicznych. Z tego względu w latach 2004-2013 na terenie całego kraju realizowany jest *Program na rzecz społeczności romskiej w Polsce*, przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 19 sierpnia 2003 r., będący kontynuacją wcześniejszego, regionalnego 3-letniego pilotażu.

Koordinatorem *Programu* jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych (do listopada 2011 r. - Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, następnie Minister Administracji i Cyfryzacji). Roczna alokacja środków na realizację zadań *Programu* wynosi 10.000.000 zł. Ponadto, Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji przeznacza środki w wysokości ok. 400 000 zł rocznie na realizację systemów stypendialnych dla studentów pochodzenia romskiego oraz uczniów romskich szczególnie uzdolnionych, a od 2011 r. przekazuje także stypendia dla Romów uczących się w szkołach ponadgimnazjalnych. Dodatkowo, Ministerstwo Edukacji Narodowej wyposaża uczniów romskich (niemal 100 % tych uczniów) w podręczniki i przybory szkolne, rocznie wydając na ten cel kwotę 700 000 zł. Nadzór nad realizacją zadań *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* sprawują: wojewodowie (w odniesieniu do zadań realizowanych na obszarze województw), Minister Administracji i Cyfryzacji oraz Minister Edukacji Narodowej (w zakresie dotyczącym edukacji). Do powyższych kwot należy dodać środki przeznaczone na finansowanie zadań *Programu* przez jednostki samorządu terytorialnego, w wysokości około 20 % środków przekazywanych na ten cel z budżetu państwa. Do największych odbiorców pomocy finansowej należą województwa: małopolskie, dolnośląskie, śląskie, które są najliczniej zamieszkanymi przez społeczność romską.

W ramach *Programu* administracja rządowa, jednostki samorządu terytorialnego oraz organizacje pozarządowe realizują szeroki wachlarz działań z zakresu edukacji, poprawy sytuacji bytowej i socjalnej, przeciwdziałania bezrobociu, zdrowia, bezpieczeństwa, kultury i podtrzymywania tożsamości romskiej, upowszechniania wiedzy o społeczności romskiej oraz popularyzacji wśród Romów wiedzy obywatelskiej. Za priorytetowe uznano zadania

edukacyjne (problematyka edukacji uczniów romskich została szczegółowo omówiona w komentarzu do pkt. 21 niniejszego raportu).

W hierarchii celów wynikających z *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* poprawa sytuacji bytowej plasuje się bezpośrednio po edukacji. Priorytetem pozostają zadania inwestycyjne zmierzające do poprawy sytuacji mieszkaniowej i sanitarnej, polegające na remontach i wsparciu budownictwa mieszkaniowego, podłączeniu mieszkań do kanalizacji i wodociągów, udostępnieniu bieżącej wody oraz energii elektrycznej. Z trudną sytuacją bytową Romów wiążą się problemy zdrowotne. Działania mające na celu szeroko rozumianą profilaktykę zdrowotną realizowane są m.in. poprzez zatrudnianie i dofinansowanie pracy pielęgniarek środowiskowych, które niosą bezpośrednią pomoc medyczną, prowadzą poradnictwo medyczne, a także zajmują się dystrybucją zakupionych z dotacji leków i środków higieny osobistej. Ważnymi uzupełnieniami powyższych działań są: badania profilaktyczne i szczepienia ochronne oraz tzw. „białe dni”, w trakcie których lekarze różnych specjalności udzielają bezpłatnych porad medycznych. Trudna sytuacja bytowa i rodzące się w jej wyniku inne problemy są m.in. konsekwencją braku pracy. Problem ten dotyczy zdecydowanej większości społeczności romskiej w Polsce.

Obok działań edukacyjnych, które w przyszłości mają pomóc Romom w znalezieniu zatrudnienia, w ramach *Programu* podejmowane są bezpośrednie działania umożliwiające im wejście na rynek pracy. W celu aktywizacji zawodowej społeczności romskiej w ramach *Programu* podjęto, we współpracy z powiatowymi urzędami pracy, działania mające na celu utworzenie nowych miejsc pracy i zatrudnianie osób pochodzenia romskiego, dzięki subsydiowaniu ich miejsc pracy. Ważnym uzupełnieniem działań w tej dziedzinie są szkolenia podnoszące i zmieniające kwalifikacje zawodowe oraz poradnictwo zawodowe.

Jednym z czynników utrudniających integrację Romów, ale również hamujących wchodzenie Romów na rynek pracy, jest ich stereotypowy i zazwyczaj negatywny wizerunek, rozpowszechniony wśród nie-romskiej większości. Stąd rodzi się potrzeba wspierania przedsięwzięć, które dostarczają opinii publicznej rzetelnej wiedzy na temat Romów, a równocześnie sprzyjają podtrzymywaniu tożsamości etnicznej Romów. Podejmowane w ramach *Programu* działania prezentują dorobek kultury romskiej za pośrednictwem zróżnicowanych form (dni kultury, koncertów, wystaw, plenerów, warsztatów itp.). Należy podkreślić, że współorganizatorami i najczęściej bezpośrednimi wykonawcami wspomnianych przedsięwzięć są stowarzyszenia romskie, co jest o tyle istotne, że inicjatywy artystyczne i kulturalne adresowane są również do osób, które bardzo rzadko stykają się z tym środowiskiem.

Drugą grupę zadań stanowi wspieranie istniejących i pomoc w powstawaniu nowych zespołów muzycznych działających przy ośrodkach i centrach kultury oraz świetlicach szkolnych i środowiskowych (w ramach *Programu* finansuje się ok. 50 świetlic środowiskowych, obok dotowanych z innych źródeł świetlic szkolnych). Ponadto, na rynku ukazują się publikacje i materiały edukacyjne skierowane zarówno do Romów, jak i nie-Romów. Integrację społeczną wspomagają również zadania, które mają na celu zwiększanie współdziałania społeczności romskiej w społeczeństwie obywatelskim. Wzrost aktywności obywatelskiej Romów jest ściśle powiązany ze skutecznym rozwiązywaniem najważniejszych problemów tej społeczności. Na odnotowanie zasługuje systematyczne wsparcie istniejących w kilku województwach biur bezpłatnych porad prawnych dla Romów, a także pomoc w organizacji nowych placówek tego typu. Ważną rolę pełnią również spotkania konsultacyjne z udziałem społeczności romskiej oraz lokalnych władz, organizacji pozarządowych, straży gminnych i Policji.

Łącznie, w latach 2007 - 2012 na działania prowadzone w ramach *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* przeznaczono środki budżetowe w wysokości: 60.000.000 zł ze środków rezerwy celowej, na systemy stypendialne: 2 267 400 zł ze środków Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji (od listopada 2011 r. - ze środków Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji) oraz 4 073 742 zł ze środków Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Podjęcie odpowiednich działań w celu popierania rzeczywistej równości we wszystkich sferach życia ekonomicznego, społecznego, politycznego i kulturalnego pomiędzy osobami należącymi do mniejszości narodowych i etnicznych, a osobami należącymi do większości, realizowane jest również w ramach programów współfinansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego. Przykładem takich działań są projekty realizowane w ramach *Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki Poddziałanie 1.3.1. Projekty na rzecz społeczności romskiej* (tzw. komponent romski PO KL) w okresie 2007-2013. Celem prowadzonych w ramach PO KL projektów jest aktywizacja zawodowa i integracja społeczna Romów. Działania realizowane w ramach komponentu romskiego PO KL są komplementarne wobec działań *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* i obejmują: edukację, aktywizację zawodową, upowszechnianie wiedzy i działania prozdrowotne. Łączna alokacja środków przeznaczonych na realizację komponentu romskiego PO KL wynosi ok. 22.000.000 EURO. W omawianym okresie wydatkowano kwotę 73.424.745 zł.

Finansowe wsparcie edukacji uczniów wywodzących się z mniejszości narodowych i etnicznych, w tym uczniów romskich, ma swoje odzwierciedlenie w stałym – poza wspomnianym *Programem na rzecz społeczności romskiej w Polsce* oraz komponentem

romskim – mechanizmie finansowania edukacji na poziomie lokalnym. W oparciu o przepisy oświatowe jednostki samorządu terytorialnego, na których terenie szkoły organizują dodatkowe zadania dla uczniów pochodzenia romskiego, w tym zatrudniają asystentów edukacji romskiej i nauczycieli wspomagających, otrzymują subwencję oświatową zwiększoną o 150 % w przeliczeniu na jednego ucznia. W latach 2007 - 2012 łączna kwota przekazana na tego typu działania wyniosła 83.246.789 zł.

Na mocy art. 22 *ustawy o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania* Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania został zobowiązany do przygotowania *Krajowego Programu Działań na rzecz Równego Traktowania*, który stanowić będzie horyzontalną, rządową strategię na rzecz równego traktowania we wszystkich obszarach życia społecznego, określającą cele i priorytety działań na rzecz równego traktowania oraz sposoby przeciwdziałania dyskryminacji ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek oraz orientację seksualną. W 2011 roku zrealizowano wstępną, diagnostyczno-koncepcyjną fazę opracowywania Programu.

5. *Wspieranie przez organy władzy publicznej działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowania i rozwoju języka regionalnego.*

Zasadnicze znaczenie dla realizacji tej zasady ma przepis art. 35 *Konstytucji*. Gwarantuje on obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury. Mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzygnięciu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej.

Kluczowe rozwiązania dotyczące wspierania przez organy władzy publicznej działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych, zostały zapisane w *ustawie o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. Już w pierwszym zdaniu art. 1 ustawy mowa jest o tym, że „ustawa reguluje sprawy związane z zachowaniem i rozwojem tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniem i rozwojem języka regionalnego”. Zasadnicze znaczenie mają jednak postanowienia art. 18 ustawy. Nakłada on na organy władzy publicznej obowiązek podejmowania odpowiednich środków mających na

celu wspieranie działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości. Zgodnie z ust. 2 i 3 wspomnianego artykułu środkami tymi są w szczególności dotacje celowe lub podmiotowe przyznawane z części budżetu państwa, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych (obecnie jest nim Minister Administracji i Cyfryzacji). Corocznie na mocy wspomnianego art. 18 na realizację zadań służących podtrzymaniu i rozwojowi tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniu i rozwojowi języka regionalnego przeznaczają się z budżetu Ministra około 14.000.000 złotych. Beneficjentami dotacji są w głównie organizacje mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.

Ustawa w art. 18 ust. 2 określa dziesięć grup zadań, na które mogą być przekazywane dotacje. Są to:

- 1) działalność instytucji kulturalnych, ruchu artystycznego i twórczości mniejszości oraz imprez artystycznych mających istotne znaczenie dla kultury mniejszości;
- 2) inwestycje służące zachowaniu tożsamości kulturowej mniejszości;
- 3) wydawanie książek, czasopism, periodyków i druków ulotnych w językach mniejszości lub w języku polskim, w postaci drukowanej oraz w innych technikach zapisu obrazu i dźwięku;
- 4) wspieranie programów telewizyjnych i audycji radiowych realizowanych przez mniejszości;
- 5) ochronę miejsc związanych z kulturą mniejszości;
- 6) działalność świetlicową;
- 7) prowadzenie bibliotek oraz dokumentacji życia kulturalnego i artystycznego mniejszości;
- 8) edukację dzieci i młodzieży realizowaną w różnych formach;
- 9) propagowanie wiedzy o mniejszościach;
- 10) inne programy mające na celu wspieranie działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości oraz programy wspierające integrację obywatelską mniejszości.

Na realizację wyżej wspomnianych grup zadań organizacje mniejszości oraz instytucje kulturalne mające istotne znaczenie dla kultury mniejszości mogą otrzymywać, poza dotacjami celowymi, także dotacje podmiotowe. Ustawa uwzględniła też specyfikę mniejszości i przewidziała, że dotacje dla nich, o ile są przyznawane z części budżetu państwa, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz

mniejszości narodowych i etnicznych, mogą być udzielane z pominięciem otwartego konkursu ofert. Minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych corocznie ogłasza zasady postępowania w sprawach dotyczących udzielania dotacji. Należy podkreślić, że przedstawiciele mniejszości uczestniczą w wypracowaniu tych zasad (początkowo za pośrednictwem Zespołu do Spraw Mniejszości Narodowych, obecnie za pośrednictwem Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych). Od roku 2010 uczestniczą również, za pośrednictwem wytypowanych ekspertów, w pracach Komisji oceniającej wnioski o dotacje, powoływanej corocznie w Ministerstwie.

Odnośnie wysokości przekazywanych funduszy zauważyć należy, iż wysokość środków budżetowych przekazywanych na realizację zadań służących ochronie, zachowaniu i rozwojowi tożsamości kulturowej mniejszości oraz zachowaniu i rozwojowi języka regionalnego pozostaje generalnie od lat na zbliżonym poziomie. Wyraźny wzrost wydatków zauważalny jest wyłącznie w przypadku kwot przekazywanych w ramach zwiększonej subwencji oświatowej. Zestawienie kwot przekazywanych poszczególnym mniejszościom z budżetu państwa w latach 2012-2013 obrazują poniższe tabele.

Należy zauważyć, że tabele te nie uwzględniają środków, z których osoby należące do mniejszości korzystają na ogólnych zasadach (są to wyłącznie dodatkowe kwoty związane z podtrzymywaniem tożsamości kulturowej mniejszości lub ochroną języka). Należy również wskazać, że powyższe dane obejmują jedynie środki przekazywane z budżetu państwa, nie obejmują natomiast środków wydatkowanych przez jednostki samorządu terytorialnego. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że odrębny przepis ustawy o *mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* (art. 18 ust. 4) określa, że środkami mającymi na celu wspieranie działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości, mogą być również środki przekazywane z budżetu jednostek samorządu terytorialnego.

Dane umieszczone w tabelach nie uwzględniają również kwot przekazywanych przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na realizację zadań w różnym stopniu służących rozwojowi kultury oraz promocji wiedzy o historii i tradycji mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniu i rozwojowi języka regionalnego¹². Większość zadań realizowanych dzięki wspomnianym dotacjom miała na celu promocję wiedzy o historii, tradycji i kulturze mniejszości. Miały one jednak również znaczenie dla podtrzymania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości. Z dotacji Ministra KiDN w okresie objętym

¹² Na podstawie danych z realizacji programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz zebranych deklaracji podległych MKiDN instytucji i organów.

niniejszym raportem skorzystały mniejszości: łemkowska, karaimska, romska, tatarska, ormiańska, ukraińska i żydowska oraz społeczność posługująca się językiem regionalnym. Łączna kwota wydatków przeznaczonych z budżetu Ministra KiDN na te cele w latach 2007-2011 wyniosła 16.673.529,36 zł złotych oraz 5.534.932 EURO. Największa część wspomnianych środków (14.876.264,69 zł i 5.534.932 EURO) przeznaczono na realizację zadań dotyczących kultury i tradycji mniejszości żydowskiej. Ponadto, ze środków budżetowych państwa polskiego tworzone jest w Warszawie Muzeum Historii Żydów Polskich (środki na ten cel nie zostały wliczone do podanych wyżej sum).

**FINANSOWANIE MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH ORAZ SPOŁECZNOŚCI
POSŁUGUJĄCEJ SIĘ JEZYKIEM REGIONALNYM W 2012 r.**

Mniejszość narodowa lub etniczna lub społeczność posługująca się językiem regionalnym	Finansowanie wydatków edukacyjnych			Dotacje na realizację zadań mających na celu ochronę, zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwój języka regionalnego				Program na rzecz społeczności romskiej w Polsce	SUMA
	Podręczniki	Subwencja oświatowa	Edukacyjne inne ¹³	Dotacje celowe	Dotacje celowe przeznaczone na inwestycje i remonty	Dotacje podmiotowe	Dotacje na wymianę tablic związaną z wprowadzeniem dodatkowych nazw		
Białoruska	-	11.274.000	-	2.087.320	150.000 (remont)	154.876,10	-	-	13.666.196,10
Czeska	-	-	-	48.500	-	-	-	-	48.500
Karaimska	-	-	-	43.150	-	12.136	-	-	55.286
Litewska	422.000	1.879.000	-	582.440	20.000	185.246	-	-	3.088.686
Łemkowska	13.000	2.089.000	-	1.139.624	140.000	126.400	23.486,22	-	3.531.510,22
Niemiecka	-	120.911.000	-	1.788.075	70.889,25	610.350	197.187,11	-	123.577.501,36
Ormiańska	-	227.000	-	230.850	125.000 (remont)	57.660	-	-	640.510
Romska	-	17.511.000	20.000	798.700	636.000	56.840	-	11.170.000 ¹⁴	30.192.540
Rosyjska	-	-	-	150.280	-	20.790	-	-	171.070
Słowacka	-	1.418.000	15.700	433.100	-	28.800	-	-	1.895.600
Tatarska	-	-	-	105.700	-	9.100	-	-	114.800
Ukraińska	-	15.439.000	52.500	1.709.500	-	228.300	-	-	17.429.300
Żydowska	-	738.000	15.150	895.900	246.000 (remont)	154.300	-	-	2.049.350
Język kaszubski	222.300	99.072.000	-	953.300	-	167.200	221.875,96	-	100.636.675,96
SUMA	657.300	270.558.000	103.350	10.966.439	1.387.889,25	1.811.998,10	442.549,29	11.170.000	297.097.525,64

¹³ Wyłącznie kwoty przyznane w omawianym okresie przez Ministerstwo Edukacji Narodowej organizacjom pozarządowym w formie dotacji na realizację działań związanych z edukacją uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.

¹⁴ W tym 10.000.000 pochodzące z rezerwy celowej budżetu Państwa Pomoc dla społeczności romskiej, 470.000 przyznane z budżetu Ministra Administracji i Cyfryzacji oraz 700.000 przyznane z budżetu Ministra Edukacji Narodowej.

**FINANSOWANIE MNIejszości NARODOWYCH I ETNICZNYCH ORAZ SPOŁECZNOŚCI
POSŁUGUJĄCEJ SIĘ JEZYKIEM REGIONALNYM W 2013 r.**

Mniejszość narodowa lub etniczna lub społeczność posługująca się językiem regionalnym	Finansowanie wydatków edukacyjnych			Dotacje na realizację zadań mających na celu ochronę, zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwój języka regionalnego				Program na rzecz społeczności romskiej w Polsce	SUMA
	Podręczniki	Subwencja oświatowa ¹⁵	Edukacyjne inne	Dotacje celowe	Dotacje celowe przeznaczone na inwestycje i remonty	Dotacje podmiotowe	Dotacje na wymianę tablic związaną z wprowadzeniem dodatkowych nazw		
Białoruska	177.600	12.209.105	-	2.020.972	-	155.976	Łączna kwota zaplanowana w budżecie na ten cel - 970.000 zł	-	14.563.653
Czeska	-	-	-	77.500	-	-		-	77.500
Karaimska	-	-	-	62.130	-	12.170		-	74.300
Litewska	430.815	2.770.884	-	573.900	-	185.246		-	3.960.845
Łemkowska	-	1.966.565	-	1.092.790	56.200	129.100		-	3.244.655
Niemiecka	-	121.373.978	-	1.679.145	193.829	652.650		-	123.899.602
Ormiańska	-	382.836	-	233.880	-	57.630		-	674.346
Romska	-	17.987.631	-	931.160	52.106	56.840		11.260.000 ¹⁶	30.287.737
Rosyjska	-	-	-	140.800	-	15.690		-	156.490
Słowacka	-	1.414.998	-	413.790	-	30.000		-	1.858.788
Tatarska	-	-	-	101.500	-	12.452		-	113.952
Ukraińska	-	15.551.858	66.380	1.576.100	1.258.224	231.000		-	18.683.562
Żydowska	-	790.162	-	871.200	-	155.500		-	1.816.862
Język kaszubski	563.400	106.477.775	-	966.900	-	170.000		-	108.178.075
SUMA	1.171.815	280.925.792	66.380	10.741.767	1.560.359	1.864.254		11.260.000	307.590.367

¹⁵ Kwoty nie zawierają korekt z tytułu błędów statystycznych w odniesieniu do danych wskazanych w Systemie Informacji Oświatowej.

¹⁶ Kwota zaplanowana w budżecie - w tym 10.000.000 pochodzące z rezerwy celowej budżetu Państwa Pomoc dla społeczności romskiej, 560.000 przyznane z budżetu Ministra Administracji i Cyfryzacji oraz 700.000 przyznane z budżetu Ministra Edukacji Narodowej.

6. *Zakaz działań lub praktyk mających na celu asymilację osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych wbrew ich woli.*

Zgodnie z art. 5 ust. 1 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* „zabrania się stosowania środków mających na celu asymilację osób należących do mniejszości, jeżeli środki te są stosowane wbrew ich woli”.

Zakaz działań mających na celu asymilację mniejszości narodowych zapisany także został w *Traktacie między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy* z dnia 26 kwietnia 1994 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 15, poz. 71). Art. 15 *Traktatu* zawiera zapewnienie, że strony „powstrzymają się od jakichkolwiek działań mogących doprowadzić do asymilacji członków mniejszości narodowej wbrew ich woli”.

7. *Umacnianie ducha tolerancji oraz dialogu międzykulturowego i podejmowanie środków w celu wspierania wzajemnego poszanowania, zrozumienia i współpracy pomiędzy wszystkimi osobami niezależnie od ich tożsamości narodowej, etnicznej lub językowej.*

Art. 13 *Konstytucji* ustanawia zakaz istnienia partii politycznych i innych organizacji, których program lub działalność zakłada lub dopuszcza nienawiść rasową i narodowościową, a artykuły 119 i 257 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks karny* (Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.) przewidują sankcje za stosowanie przemocy, groźby bezprawnej, znieważanie lub naruszenie nietykalności cielesnej osób m.in. z powodu ich przynależności narodowej lub etnicznej.

Jednocześnie przepis art. 6 ust. 2 pkt 3 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* przewiduje, że organy władzy publicznej są obowiązane podejmować odpowiednie środki w celu umacniania dialogu międzykulturowego.

W omawianym okresie szereg działań, których celem było promowanie tolerancji oraz zwalczanie uprzedzeń podjął Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Traktowania. Wśród najważniejszych z nich wymienić należy:

- Przeprowadzoną w 2011 roku kampanię społeczną pod hasłem „Wymiećmy ksenofobię z ulic – letnie porządki dla tolerancji”, celem której było usunięcie antysemickich, rasistowskich i ksenofobicznych napisów z przestrzeni publicznej polskich miast oraz emitowany od kwietnia do listopada 2011 roku (z inicjatywy

Pełnomocnika) na antenie telewizji publicznej cykl audycji „Jesteśmy różni, jesteśmy równi”, w ramach którego przedstawiane były pozytywne aspekty wielokulturowości.

- Obchody Dnia Pamięci o Zagładzie Romów i Sinti, zorganizowane w 2011 roku w ramach polskiej prezydencji w Radzie Unii Europejskiej pod honorowymi patronatami Prezydenta RP oraz Przewodniczącego Parlamentu Europejskiego, koordynowane przez Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania na prośbę Zespołu do Spraw Romskich Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych. Na dwudniowe obchody złożyły się: uroczyste posiedzenie Zespołu do Spraw Romskich Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych; międzynarodowa konferencja „Zagłada Romów i Sinti: pamięć, tożsamość i współczesny rasizm”, zorganizowana przez Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE; uroczystość pod głównym pomnikiem w byłym obozie koncentracyjnym Auschwitz II-Birkenau zorganizowana przez romskich członków Zespołu do Spraw Romskich Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych oraz Europejską Sieć Romskich Organizacji Młodzieżowych ternYpe. Uroczystości poprzedzone były przyjęciem przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej historycznej uchwały o ustanowieniu 2 sierpnia oficjalnym Dniem Pamięci o Zagładzie Romów i Sinti. Pomysłodawców inicjatywy legislacyjnej – romskich członków Zespołu do Spraw Romskich Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych – reprezentował na ich prośbę Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Traktowania.
- Zorganizowanie we współpracy z Komisją Europejską, w ramach programu polskiej prezydencji w Radzie Unii Europejskiej, V Europejskiego Szczytu Równości – „Promowanie równości na szczeblu lokalnym i regionalnym” (Poznań 14-15 listopada 2011 roku). W szczycie uczestniczyło ok. 250 oficjalnych przedstawicieli państw członkowskich Unii Europejskiej, państw kandydujących, państw EOG-EFTA, organizacji międzynarodowych oraz organizacji pozarządowych z całej Europy. Problematyka równego traktowania bez względu na pochodzenie etniczne i narodowość pojawiała się we wszystkich debatach prowadzonych w czasie szczytu, najpełniej w trakcie warsztatu poświęconego efektywnemu wykorzystaniu środków unijnych na szczeblu lokalnym i regionalnym do celów związanych z realizacją polityki niedyskryminacji mniejszości, w tym społeczności romskiej.
- Projekt “Media Równych Szans” realizowany od grudnia 2011 roku do kwietnia 2013 roku w ramach Programu Unii Europejskiej PROGRESS. Ogólnym celem

projektu było wprowadzenie perspektywy równościowej do języka debaty publicznej poprzez działania edukacyjno-promocyjne skierowane do osób i środowisk odpowiedzialnych za i mających wpływ na jego kształt. W projekcie przeprowadzono dwa konkursy. W ramach pierwszego, adresowanego do ekspertów oraz środowisk NGO, wyłonione zostały najlepsze raporty, badania i analizy dotyczące przekazów i języka mediów w aspekcie antydyskryminacyjnym, podręczniki trenerskie, materiały szkoleniowe z zakresu polityki równych szans i przeciwdziałania dyskryminacji w środkach masowego przekazu. Drugi konkurs, skierowany do dziennikarzy oraz studentów i studentek dziennikarstwa, wyłonił najlepsze pomysły promocji równości i zwalczania dyskryminacji w trzech kategoriach: pióro (Internet), mikrofon i obraz. Cześć edukacyjną projektu stanowił cykl szkoleń skierowany do dziennikarzy/ek oraz studentów/ek dziennikarstwa. Szkolenia objęły problematykę równościową oraz antydyskryminacyjną ze szczególnym uwzględnieniem kwestii języka przekazów oraz mowy nienawiści.

Ponadto wśród działań związanych z propagowaniem idei tolerancji i zwalczaniem postaw rasistowskich i ksenofobicznych wymienić należy projekt „Jestem Fair” realizowany wspólnie przez Urząd Miasta Łodzi i Uniwersytet Łódzki wraz z partnerami: Ministerstwem Spraw Wewnętrznych (poprzednio MSWiA) oraz Ministerstwem Sportu i Turystyki, a także ze współpartnerami: Polskim Komitetem Olimpijskim, klubami sportowymi: ŁKS i RTS Widzew, Komendą Miejską Policji, Strażą Miejską, Stowarzyszeniem Czerwona Kartka Rasizmowi, Stowarzyszeniem „Nigdy Więcej”. Projekt ten jest kontynuacją programu pilotażowego realizowanego w roku szkolnym 2009/2010 w czterech szkołach podstawowych z terenu Miasta Łodzi. Celem głównym projektu jest propagowanie idei fair play, jako edukacyjnego elementu zwalczania rasizmu, ksenofobii i antysemityzmu oraz upowszechnianie postawy większego zrozumienia i tolerancji dla innych osób, kultur i wyznań wśród uczniów klas pierwszych gimnazjalnych. Podczas I edycji projektu - rok szkolny 2010/2011 - był on realizowany w klasach pierwszych 42 łódzkich gimnazjów, na podstawie podpisanego w dniu 28 stycznia 2011 r. porozumienia MSWiA, MSiT, UŁ oraz UM w Łodzi, a także w tym samym dniu podpisanego listu intencyjnego Partnerów.

II edycja projektu - rok szkolny 2011/2012 - w dniu 29 lutego 2012 r. na Wydziale Nauko Wychowaniu UŁ prof. Grzegorz Michalski - dziekan Wydziału Nauk o Wychowaniu oraz Krzysztof Piątkowski - Wiceprezydent Miasta Łodzi podpisali aneks do Porozumienia o bezterminowej współpracy w ramach realizacji projektu *Jestem fair*. W ramach II edycji projektu ogłoszono konkurs dla szkół, którego celem było propagowanie idei fair play, jako

edukacyjnego elementu zwalczania rasizmu, ksenofobii i antysemityzmu oraz upowszechnianie postawy większego zrozumienia i tolerancji dla innych osób, kultur i wyznań w sporcie i w życiu codziennym. W grudniu 2012 r. została ponadto wydana ze środków programu *Razem bezpieczniej* monografia wraz z wynikami badań pt. *Fair play w wychowaniu do kulturalnego odbioru widowiska sportowego (na przykładzie łódzkiego projektu „Jestem fair”*.

8. *Podjęcie odpowiednich środków chroniących osoby, które mogą być obiektem zastraszania bądź też aktów dyskryminacji, wrogości lub przemocy będących skutkiem ich tożsamości narodowej, etnicznej i językowej.*

Regulacje dotyczące zakazu dyskryminacji z jakiegokolwiek przyczyny zostały ustanowione w art. 32 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*. Ponadto w art. 13 *Konstytucji* zakazano istnienia partii politycznych i innych organizacji odwołujących się w swoich programach do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszystów i komunizmu, a także tych, których program lub działalność zakłada lub dopuszcza nienawiść rasową i narodowościową, stosowanie przemocy w celu zdobycia władzy lub wpływu na politykę państwa albo przewiduje utajnienie struktur lub członkostwa.

Kodeks karny w sposób szczególny chroni osoby należące do mniejszości narodowych i etnicznych przed aktami dyskryminacji, wrogości, przemocy lub zastraszania będącymi skutkiem ich etnicznej, kulturalnej, językowej i religijnej tożsamości. Zawiera on przepisy szczególne, które penalizują określony typ czynów zabronionych popełnianych wobec tych osób ze względu na ich przynależność do danej grupy.

Przepis art. 118 § 1 *Kodeksu karnego* penalizuje zbrodnię ludobójstwa. Stanowi on, iż kto, w celu wyniszczenia w całości albo w części grupy narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub grupy o określonym światopoglądzie, dopuszcza się zabójstwa albo powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu osoby należącej do takiej grupy, podlega karze pozbawienia wolności. Natomiast § 2 tego artykułu penalizuje zachowanie osoby, która w tym samym celu: stwarza dla osób należących do takiej grupy warunki życia grożące jej biologicznym wyniszczeniem, stosuje środki mające służyć do wstrzymania urodzeń w obrębie grupy lub przymusowo odbiera dzieci osobom do niej należącym. Należy podkreślić, że w przypadku czynów określonych w § 1 i 2 karane jest również samo przygotowanie do tego przestępstwa.

Stosowanie przemocy lub groźby bezprawnej wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej lub wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości, penalizowane jest w art. 119 § 1 *Kodeksu karnego*. Zgodnie z tym artykułem, osoba, która dopuściła się takiego czynu podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat.

W 2010 roku wprowadzono do *Kodeksu karnego* trzy nowe artykuły: 118a, 126a i 126b. Art. 118a *Kodeksu karnego* w § 1 penalizuje czyny zabronione godzące w życie i zdrowie człowieka (np. zabójstwo, ciężki uszczerbek na zdrowiu), w § 2 – w szeroko rozumianą wolność (np. zgwałcenie, niewolnictwo), zaś w § 3 – w wolność od prześladowań i deportacji. Warunkiem poniesienia odpowiedzialności karnej na podstawie tego artykułu jest dokonanie tych czynów poprzez udział w masowym zamachu lub choćby w jednym z powtarzających się zamachów skierowanych przeciwko grupie ludności podjętych w celu wykonania lub wsparcia polityki państwa lub organizacji. Zgodnie z art. 126a *Kodeksu karnego* zabronione jest publiczne nawoływanie do popełnienia czynu określonego w art. 118, 118a i 119 § 1 *Kodeksu karnego* oraz publiczne pochwalanie czynu określonego w tych przepisach. Art. 126b *Kodeksu karnego* dotyczy natomiast odpowiedzialności karnej tego, kto, nie dopełniając obowiązku należytej kontroli, dopuszcza do popełnienia czynu określonego m. in. w art. 118, 118a, 119 § 1, 126a *Kodeksu karnego* przez osobę pozostającą pod jego faktyczną władzą lub kontrolą.

Przestępstwem określonym w art. 256 § 1 *Kodeksu karnego* jest publiczne propagowanie faszystowskiego lub innego totalitarnego ustroju państwa lub nawoływanie do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość. Czyn ten zagrożony jest karą grzywny, karą ograniczenia albo pozbawienia wolności do lat 2. Zgodnie z art. 256 § 2 *Kodeksu karnego* karze podlega również, kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwala lub sprowadza, nabywa, przechowuje, posiada, prezentuje, przewozi lub przesyła druk, nagranie lub inny przedmiot, zawierające treść określoną w § 1 tego artykułu. Nie popełnia jednak przestępstwa osoba, która dopuściła się tego czynu w ramach działalności artystycznej, edukacyjnej, kolekcjonerskiej lub naukowej.

Przepis art. 257 *Kodeksu karnego* z kolei przewiduje penalizację publicznego znieważania grupy ludności albo poszczególnych osób z powodu ich przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej, albo z powodu ich bezwyznaniowości lub naruszania z takich powodów nietykalności cielesnej innych osób. Przestępstwo to zagrożone jest karą pozbawienia wolności do trzech lat.

Istotne znaczenie dla zmiany sytuacji prawnej osób dyskryminowanych miało także wejście w życie z dniem 1 stycznia 2011 roku *ustawy z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania* (Dz.U. Nr 254, poz. 1700), określającej obszary i sposoby przeciwdziałania naruszeniom zasady równego traktowania ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną. Zgodnie z art. 13 ustawy każdy, wobec kogo zasada równego traktowania została naruszona, ma prawo do odszkodowania. W sprawach naruszenia zasady równego traktowania stosuje się przepisy *Kodeksu cywilnego*. W ustawie wprowadzono zasady dotyczące ciężaru dowodu, korzystne dla potencjalnych ofiar dyskryminacji. Zgodnie z art. 14 ustawy podmiot, który zarzuca naruszenie zasady równego traktowania, powinien uprawdopodobnić fakt jej naruszenia. W przypadku uprawdopodobnienia naruszenia zasady równego traktowania podmiot, któremu zarzucono naruszenie zasady równego traktowania, jest obowiązany wykazać, że nie dopuścił się jej naruszenia.

W 2011 roku, zarządzeniem nr 9 Prezesa Rady Ministrów z dnia 28 lutego 2011 r., powołana została Rada do spraw Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i związanej z nimi Nietolerancji, której przewodniczył Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Traktowania. Prace Rady polegać miały przede wszystkim na planowaniu, koordynacji i ocenie działań organów administracji rządowej oraz zapewnieniu ich współdziałania z organami samorządu terytorialnego i innymi podmiotami, w zakresie walki z rasizmem, ksenofobią i nietolerancją. W skład Rady wchodził przedstawiciel administracji rządowej i instytucji publicznych. W związku ze zmianami instytucjonalnymi i personalnymi po wyborach parlamentarnych w 2011 roku, przed podjęciem działań Rady w 2012 roku konieczne okazało się znowelizowanie zarządzenia Prezesa Rady Ministrów w sprawie Rady i powołanie nowych członków. Jednocześnie, w celu uniknięcia duplikowania działań i racjonalnego realizowania zadań Rządu, Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Traktowania przeprowadził w 2012 roku konsultacje z Ministrem Spraw Wewnętrznych i Ministrem Administracji i Cyfryzacji. W wyniku tych konsultacji uzgodniono, że przewodniczącym Rady będzie Minister Administracji i Cyfryzacji, a urząd obsługujący Ministra przejmie zadanie obsługi techniczno-organizacyjnej oraz merytorycznej Rady. W 2012 roku przeprowadzona została procedura zmierzająca do przyjęcia nowego

zarządzenia Prezesa Rady Ministrów w sprawie Rady. W grudniu 2012 roku Stały Komitet Rady Ministrów przyjął dokument i rekomendował go Prezesowi Rady Ministrów¹⁷.

W latach 2011-2012 Biuro Pełnomocnika Rządu do spraw Równego Traktowania we współpracy ze Szkołą Główną Handlową i Uniwersytetem Jagiellońskim wdrażało projekt „Równe Traktowanie Standardem Dobrego Rządzenia”, realizowany w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

Celem projektu (kontynuowanego w 2013 roku) jest przygotowanie administracji rządowej na wszystkich poziomach do tworzenia i monitorowania prawa oraz opracowywania i wdrażania strategii uwzględniających zasadę równości. W ramach projektu przeprowadzono diagnozę zjawiska dyskryminacji w różnych obszarach życia społecznego (m.in. w 2011 roku Uniwersytet Jagielloński przeprowadził badanie sondażowe sytuacji grup dyskryminowanych), sformułowane zostały strategiczne rekomendacje na rzecz równego traktowania, stanowiące podstawę opracowywanego w 2012 roku *Krajowego Programu Działań na rzecz Równego Traktowania* na lata 2013-2016, utworzono ogólnopolską sieć 51 Koordynatorów do Spraw Równego Traktowania we wszystkich ministerstwach, Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, urzędach wojewódzkich i wybranych instytucjach publicznych, przeprowadzono szkolenia 478 urzędników z 87 instytucji publicznych, zorganizowano 20 konferencji, w tym 16 regionalnych poświęconych problematyce równego traktowania z uwzględnieniem specyfiki poszczególnych województw. Działa też portal internetowy projektu (www.siecrownosci.gov.pl).

W okresie objętym niniejszym raportem w prokuraturach apelacyjnych wyznaczeni zostali prokuratorzy konsultanci ds. dyskryminacji rasowej, których zadaniem jest udzielanie pomocy prokuratorom prowadzącym złożone postępowania w sprawach przestępstw popełnianych z pobudek rasowych.

W omawianym okresie realizowano szereg szkoleń, seminariów i warsztatów adresowanych do funkcjonariuszy publicznych (sędziów, prokuratorów, pracowników i funkcjonariuszy Służby Więziennej oraz Straży Granicznej i Policji) poświęconych realizacji zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie narodowe, etniczne i rasę oraz problematyce przestępstw z nienawiści. W okresie omawianym *IV Raportem* zagadnienia dotyczące różnorodności kulturowej i przejawów dyskryminacji ze względu na rasę, przynależność narodową lub etniczną, wyznanie itp. włączone zostały również do

¹⁷ Rada została ponownie utworzona na podstawie zarządzenia nr 6 Prezesa Rady Ministrów z dnia 13 lutego 2013 r. w sprawie Rady do spraw Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i związanej z nimi Nietolerancji (M.P. z 2013 r. poz. 79).

programów kształcenia policjantów oraz funkcjonariuszy Straży Granicznej, zarówno na poziomie kształcenia podstawowego, jak i doskonalenia zawodowego. We wszystkich szkołach Policji prowadzone są obecnie zajęcia z dziedziny praw człowieka przeznaczone zarówno dla kursantów, jak i dla kadry nauczającej. Tematyka zajęć obejmuje zagadnienia ogólne oraz kwestie szczegółowe związane m.in. z zagadnieniem dyskryminacji i uwzględniające specyfikę pracy w Policji. W ramach działalności dydaktycznej szkół oraz ośrodków szkolenia Policji na poziomie centralnym realizowane są zajęcia z zakresu rozwiązań prawnych dotyczących zapobiegania i zwalczania dyskryminacji, kształtowania postaw antyrasistowskich oraz zwalczania ksenofobii i nietolerancji wśród policjantów. W związku z realizacją zajęć dydaktycznych z tematyki praw człowieka (w tym przeciwdziałania dyskryminacji wobec mniejszości narodowych i etnicznych) w szkołach Policji opracowane zostały materiały dydaktyczne w postaci podręczników¹⁸, skryptów, opracowań i prezentacji multimedialnych z zakresu ochrony prawa człowieka w aspekcie działalności Policji. Materiały te są wykorzystywane przez nauczycieli policyjnych w szkołach, udostępniane słuchaczom szkół policyjnych w bibliotekach, a także upowszechniane w jednostkach terenowych Policji przez komórki koordynujące proces lokalnego doskonalenia zawodowego policjantów. Tematyka ochrony praw człowieka obecna jest także w programie studiów wyższych pierwszego stopnia, realizowanych przez Wyższą Szkołę Policji. Ogółem przeprowadzono kilkaset różnego rodzaju szkoleń, konferencji oraz innych przedsięwzięć służących szeroko pojętej ochronie praw człowieka, w ramach których przeszkolonych zostało kilka tysięcy funkcjonariuszy. Nowym trendem są projekty oparte na edukacji policjantów przez osoby wywodzące się z różnych mniejszości narodowych, etnicznych, religijnych, seksualnych, itp. Policja współpracuje z innymi policjami w Europie w zakresie budowania wspólnych strategii antydyskryminacyjnych. Jednym z przykładów jest udział w projekcie pod nazwą *European Diversity in Policing*. Szkolenia policjantów dotyczące przeciwdziałania zjawiskom dyskryminacji rasowej wobec mniejszości narodowych i etnicznych oraz przestępstwom z nienawiści prowadzone są także przez sieć powołanych, we wszystkich komendach wojewódzkich oraz Komendzie Głównej Policji, Pełnomocników KWP/KSP ds. ochrony praw człowieka. Pełnomocnicy KWP/KSP ds. ochrony praw człowieka udzielają pomocy funkcjonariuszom w rozwiązywaniu problemów związanych ze sprawami o podłożu rasistowskim lub ksenofobicznym. W strukturach Policji uruchomiony został także tzw. System Wczesnej Interwencji (SWI),

¹⁸ Na przykład przewodnik dla nauczycieli policyjnych pt. „*Służyć i chronić – wskazówki do procesu kształtowania pożądanych postaw i zachowań w toku szkolenia zawodowego podstawowego*”.

którego zadaniem jest między innymi podejmowanie szybkich i skutecznych reakcji służbowych w przypadku wszelkich niewłaściwych zachowań policjantów. Zaznaczyć należy, że w strukturach Straży Granicznej od 2008 r. działa sieć nietatowych pełnomocników ds. ochrony praw człowieka, których pracę koordynuje Pełnomocnik Komendanta Głównego Straży Granicznej ds. Ochrony Praw Człowieka i Równego Traktowania. Jednym z obszarów działania ww. pełnomocników jest propagowanie wiedzy z zakresu przeciwdziałania dyskryminacji rasowej oraz monitorowanie zachowań funkcjonariuszy pełniących służbę na granicy oraz w ośrodkach detencyjnych, wobec osób będących przedstawicielami mniejszości narodowych lub etnicznych. Pełnomocnicy na bieżąco zapoznają się ze zdarzeniami dotyczącymi relacji funkcjonariusz - cudzoziemiec, ponadto analizują skargi oraz informacje dotyczące ewentualnych, niewłaściwych zachowań funkcjonariuszy Straży Granicznej, przekazywane w ramach przyjętego mechanizmu powiadamiania do Rzecznika Praw Obywatelskich, podejmując jednocześnie działania naprawcze i prewencyjne. Dla funkcjonariuszy SG prowadzone są szkolenia dotyczące ww. problematyki. Realizują je, w ramach szkoleń specjalistycznych oraz kursów doskonalących, ośrodki szkoleniowe Straży Granicznej: Centralny Ośrodek Szkolenia SG w Koszalinie, Centrum Szkolenia SG w Kętrzynie oraz Ośrodek Szkoleń Specjalistycznych SG w Lubaniu. Inicjatywy w zakresie przeprowadzania szkoleń podejmuje również Pełnomocnik Komendanta Głównego SG ds. Ochrony Praw Człowieka i Równego Traktowania, dokonując analizy bieżących potrzeb szkoleniowych. We wrześniu 2012 r., w celu podniesienia świadomości funkcjonariuszy w zakresie przeciwdziałania dyskryminacji rasowej, zorganizował on, we współpracy z Biurem Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Fundacją „Ocalenie”, dwa szkolenia antydyskryminacyjne skierowane do kierowników ośrodków detencyjnych oraz pełnomocników kierowników jednostek organizacyjnych Straży Granicznej ds. ochrony praw człowieka, którzy rozpropagowali ww. wiedzę w szerszym kręgu funkcjonariuszy w jednostkach organizacyjnych, w których pełnią służbę. Ponadto z inicjatywy Pełnomocnika Komendanta Głównego Straży Granicznej ds. Ochrony Praw Człowieka i Równego Traktowania, który uczestniczył w szkoleniu antydyskryminacyjnym przeznaczonym dla koordynatorów, organizowanym w okresie październik-listopad 2012 r. przez Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Równego Traktowania, wśród funkcjonariuszy rozpropagowana została wiedza z zakresu przeciwdziałania dyskryminacji rasowej oraz zostało zapewnione uczestnictwo pełnomocników z jednostek organizacyjnych SG w przedmiotowym szkoleniu. W ramach podejmowanych działań związanych z przeciwdziałaniem dyskryminacji rasowej stosowane są tzw. „dobre praktyki”. W ośrodkach detencyjnych realizowane są

przedsięwzięcia służące kształtowaniu wśród cudzoziemców postaw tolerancji, aprobaty „inności” (związanej z religią, kolorem skóry, obyczajami) oraz różnorodności. Podejmowane w ww. zakresie przedsięwzięcia przyczyniają się do budowania atmosfery życzliwości i wzajemnego zrozumienia wśród cudzoziemców przebywających w ośrodkach, stanowiąc działania na rzecz ich integracji. Przykładem takich praktyk są organizowane przez komórki dydaktyczno-wychowawcze w miejscach detencji spotkania cudzoziemców różnych narodowości, podczas których zdobywają oni wiedzę na temat różnic kulturowych, uczą się języków, uczestniczą w obchodach świąt, oraz wspólne gry i zabawy dzieci różnych narodowości.

W omawianym okresie kontynuowany był program szkoleniowy pn. Program zwalczania przestępstw na tle nienawiści dla funkcjonariuszy organów ochrony porządku publicznego (ang. Law Enforcement Officers Programme on Combating Hate Crimes – LEOP), realizowany w Policji pod nadzorem MSW we współpracy z Biurem Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (ang. ODIHR OSCE). Program LEOP jest nakierowany na zapewnienie bezpieczeństwa wszystkim osobom, które mogą być potencjalnymi ofiarami przestępstw motywowanych nienawiścią, w tym przedstawicielom mniejszości narodowych i etnicznych. Jego celem jest podniesienie kompetencji funkcjonariuszy Policji w zakresie prowadzenia czynności w przypadku zaistnienia zdarzeń, które mogą mieć charakter przestępstw z nienawiści, a także przekazanie im umiejętności postępowania z ofiarami tego rodzaju przestępstw oraz uwrażliwienie funkcjonariuszy na kwestię dyskryminacji – również tej, której sprawcami mogą być sami policjanci. W ramach ww. Programu od 2009 r. na terenie całego kraju realizowane są szkolenia dla funkcjonariuszy Policji, które obejmują problematykę rozpoznawania przestępstw z nienawiści, prawidłowego prowadzenia czynności wykrywczych w tego rodzaju przypadkach, adekwatnego reagowania policjantów na takie zdarzenia oraz zapobiegania przestępstwom z nienawiści. W realizację szkoleń, obok wykładowców z Policji, zaangażowani są również przedstawiciele organizacji pozarządowych działających w sferze zwalczania rasizmu i neofaszyzmu oraz reprezentujących różne grupy mniejszościowe zagrożone przestępstwami motywowanymi uprzedzeniami, w tym reprezentanci mniejszości narodowych i etnicznych. Do końca 2012 r. przeszkolono w ramach *Programu* w sumie około 58 000 funkcjonariuszy Policji. Departament Kontroli, Skarg i Wniosków MSW wspiera ponadto proces dydaktyczny w ramach programu LEOP poprzez opracowywanie materiałów dydaktycznych. Przykładowo, w 2011 r. wydrukowane zostały ulotki dla funkcjonariuszy Policji, zawierające najważniejsze definicje i zasady

postępowania związane z problematyką przestępstw z nienawiści, a także katalog najczęściej spotykanych w Polsce symboli nienawiści. Ulotki rozdawane są przede wszystkim absolwentom szkoleń LEOP.

Realizując zadania nałożone ustawą *o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania* Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Traktowania podejmuje działania na podstawie wniosków i informacji ze strony obywateli, grup obywateli lub organizacji pozarządowych. Niezależnie od kierowanych do Pełnomocnika wniosków, część zagadnień podejmuje z własnej inicjatywy oraz na podstawie doniesień mediów. Niektóre sprawy Pełnomocnik podejmuje do prowadzenia (sugerując na przykład zmiany prawa lub zaniechanie działań o charakterze dyskryminującym), w innych wskazuje wnioskodawcy przysługujące mu środki prawne lub możliwości działania. W 2011 roku do Pełnomocnika wpłynęło 405 wniosków, listów i interwencji – 22 z nich dotyczyły dyskryminacji ze względu na narodowość lub pochodzenie etniczne. W 2012 roku na 460 spraw 14 związanych było z dyskryminacją z powodu narodowości lub pochodzenia etnicznego.

W omawianym okresie prowadzony był monitoring przypadków rasizmu i ksenofobii, a także innych rodzajów przestępstw z nienawiści przez Zespół Monitorowania Rasizmu i Ksenofobii Departamentu Kontroli, Skarg i Wniosków MSW, a od grudnia 2011 r. - przez utworzony na jego bazie Zespół do Spraw Ochrony Praw Człowieka. W swojej działalności związanej z monitorowaniem zdarzeń o charakterze przestępstw z nienawiści, Zespół opiera się na roboczej definicji *przestępstw na tle nienawiści*¹⁹ opracowanej przez Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (ODIHR OSCE). Zespół gromadzi informacje przypadkach rasizmu, ksenofobii, przestępstw na tle nienawiści (w tym przestępstw i incydentów wymierzonych w przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych), opierając się na zgłoszeniach pochodzących od organizacji pozarządowych, podmiotów indywidualnych, a także informacjach ujawnionych w artykułach prasowych oraz raportach i opracowaniach sporządzanych przez organizacje

¹⁹ Definicja robocza przyjęta przez ODIHR:

Przestępstwa z nienawiści

(A) Każde przestępstwo natury kryminalnej, włączając w to przestępstwa wymierzone w ludzi i ich mienie, w wyniku którego ofiara, lokal, lub inny cel przestępstwa, są dobierane ze względu na ich faktyczne bądź domniemane powiązanie, związek, przynależność, członkostwo lub udzielanie wsparcia grupie zdefiniowanej w punkcie B.

(B) Grupa może być wyróżniana na podstawie cech charakterystycznych wspólnych dla jej członków, takich jak faktyczna lub domniemana rasa, narodowość lub pochodzenie etniczne, język, kolor skóry, religia, płeć, wiek, niepełnosprawność fizyczna lub psychiczna, orientacja seksualna lub inne podobne cechy.

pozarządowe. Następnie monitoruje sposób rozpatrywania tych przypadków przez organy ścigania i wymiar sprawiedliwości od momentu zaistnienia zdarzenia do momentu zakończenia działań przez właściwe podmioty. Zgromadzone informacje są na bieżąco analizowane i wykorzystywane m.in. przy sporządzaniu sprawozdań z realizacji przez Polskę międzynarodowych zobowiązań oraz planowaniu dalszych działań i szkoleń w zakresie zwalczania przestępstw na tle nienawiści. Podkreślić należy, że Zespół Monitorowania Rasizmu i Ksenofobii monitorował jedynie niektóre rodzaje przestępstw z nienawiści – były to przestępstwa popełnione na tle rasowym, ksenofobicznym, antysemickim oraz ze względu na wyznanie. Obecnie Zespół do Spraw Ochrony Praw Człowieka zajmuje się wszystkimi rodzajami przestępstw z nienawiści.

W okresie sprawozdawczym, w ramach monitorowania spraw dotyczących przestępstw i incydentów z nienawiści oraz przypadków dyskryminacji ze względu na pochodzenie narodowe i etniczne, Zespół ds. Ochrony Praw Człowieka zarejestrował następującą liczbę spraw:

Od 1 lipca 2011 r. do 31 grudnia 2011 r. – w sumie 71 zdarzeń, w tym:

- 33 sprawy odnosiły się do mniejszości narodowych i etnicznych:
 - 18 spraw dotyczyło antysemityzmu;
 - 5 spraw związanych było ze społecznością romską;
 - 3 sprawy związane były z pochodzeniem niemieckim;
 - 3 sprawy związane były z pochodzeniem rosyjskim;
 - 2 sprawy związane były z pochodzeniem litewskim;
 - 2 sprawy związane były z pochodzeniem ormiańskim.

W 2012 r. – w sumie 89 zdarzeń, w tym:

- 37 spraw odnosiło się do mniejszości narodowych etnicznych:
 - 21 spraw dotyczyło antysemityzmu (w tym 1 odnosiła się do cudzoziemców – obywateli Izraela);
 - 9 spraw związanych było ze społecznością romską;
 - 4 sprawy związane były z pochodzeniem niemieckim;
 - 2 sprawy związane były z pochodzeniem rosyjskim (w tym jedna odnosiła się do cudzoziemców – Rosjan);
 - 1 sprawa związana była z pochodzeniem ukraińskim.

9. *Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do posiadania własnych drukowanych środków przekazu.*

Zgodnie z przepisami art. 18 ust. 2 pkt 3 ustawy o *mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, organy władzy publicznej są obowiązane podejmować odpowiednie środki w celu wspierania działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości, a środkami tymi mogą być w szczególności dotacje celowe lub podmiotowe na wydawanie książek, czasopism, periodyków i druków ulotnych w językach mniejszości lub w języku polskim, w postaci drukowanej oraz w innych technikach zapisu obrazu i dźwięku. Obecnie realizacją przepisów art. 18 ustawy o *mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* zajmuje się Minister Administracji i Cyfryzacji, będący ministrem właściwym do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. Podobnie jak wcześniej Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji Minister AiC stara się, aby każda z mniejszości narodowych i etnicznych mogła korzystać przynajmniej z jednego własnego czasopisma (w języku ojczystym lub polskim, przy czym preferowane są pisma w języku ojczystym). Koszty wydawnicze pokrywane są wówczas prawie w całości z budżetu państwa.

Niektóre mniejszości wydają więcej niż jedno czasopismo. Liczba czasopism mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce jest generalnie stabilna, z niewielką tendencją wzrostową. Tytuły najważniejszych czasopism zostały wymienione w części I pkt 2.2 *niniejszego* raportu, przy charakterystyce poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych.

Prawie wszystkie czasopisma mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym dotowane są z budżetu państwa przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. W roku 2012 wydawnictw tych było 39 zaś w roku 2013 wspierane będą 43 tytuły. Ogólna kwota w budżecie Ministra Administracji i Cyfryzacji, przeznaczona na ich ukazywanie się wyniosła w 2012 r. 3.561.930 zł. Kwota zaplanowana na analogiczny cel w 2013 r. wynosi 3.647.690 zł.

Dzięki dotacjom Ministra AiC ukazują się min. 3 tygodniki, z których dwa wydawane są wyłącznie w językach mniejszości, jeden zaś dwujęzycznie oraz jeden dwutygodnik wydawany w języku mniejszości. Pozostałe tytuły to miesięczniki, dwumiesięczniki, kwartalniki, półroczniki i roczniki.

W latach 2012 – 2013 czasopisma kulturalne mniejszości narodowych i etnicznych otrzymywały na ogólnych zasadach dotacje również ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach Programu Ministra KiDN „Promocja literatury i czytelnictwa” – priorytet „Czasopisma”. W roku 2012 wydawnictw tych było 5, także w roku 2013 wsparcie otrzymało 5 tytułów. Łączna kwota dofinansowań w roku 2012 wyniosła 288 110 zł, a w roku 2013 – 295 000 zł. Były to czasopisma mniejszości romskiej i żydowskiej.

10. Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do otrzymywania i przekazywania informacji i idei w swoim języku ojczystym bez ingerencji władz publicznych. Zapewnienie im dostępu do publicznych środków przekazu.

Wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji, jako podstawowa wartość demokracji, została zagwarantowana w art. 54 ust. 1 *Konstytucji*, dotyczącym wolności słowa i prasy. Zasady te w odniesieniu do mediów publicznych realizowane są na podstawie ustawy z dnia 29 grudnia 1992 r. *o radiofonii i telewizji* (Dz. U. z 2011 r. Nr 43, poz. 226, z późn. zm.). Art. 21 ust. 1 wspomnianej ustawy stanowi, że publiczna radiofonia i telewizja realizuje misję publiczną, oferując, na zasadach określonych w ustawie, całemu społeczeństwu i poszczególnym jego częściom, zróżnicowane programy i inne usługi w zakresie informacji, publicystyki, kultury, rozrywki, edukacji i sportu, cechujące się pluralizmem, bezstronnością, wyważeniem, niezależnością oraz innowacyjnością, wysoką jakością i integralnością przekazu. Ustawa *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* wprowadziła do zadań publicznej radiofonii i telewizji, wynikających z realizacji misji publicznej, określonych w art. 21 ust. 1a pkt 8a ustawy *o radiofonii i telewizji*, obowiązek „uwzględniania potrzeb mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, w tym emitowania programów informacyjnych w językach mniejszości narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym”. Przepis ten pozwala na podejmowanie rozmaitych działań, nie ograniczając się do ustanowienia obowiązku emitowania programów informacyjnych w językach mniejszości narodowych i etnicznych i języku regionalnym. Audycje klasyfikowane jako przeznaczone dla mniejszości podlegają ustalonym kryteriom, a nadawcy stosują standardy audycji spełniające ogólne wymagania profesjonalizmu i rzetelności dziennikarskiej.

Ustawa *o radiofonii i telewizji* przewiduje ponadto, że powołując rady programowe oddziałów publicznego radia i telewizji emitujących programy w językach mniejszości narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym, dyrektorzy oddziałów uwzględnią kandydatów zgłaszanych przez organizacje społeczne tych mniejszości oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym. Rady programowe działające w mediach publicznych, zgodnie z ustawą *o radiofonii i telewizji* powoływane są na kadencję trwającą 4 lata. W okresie objętym *IV Raportem* w radach programowych mediów publicznych zasiadali: rekomendowani przez Związek Ukraińców w Polsce: Roman Biłas (Radio Koszalin), Michał Pulkowski (Radio Rzeszów), Oksana Kłosowska (Radio Szczecin), Paweł Pietnoczka (Radio Olsztyn), rekomendowani przez Rosyjskie Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe: Andrzej Romańczuk (Radio Białystok) i Marek Kozłowski (OTVP w Białymstoku) oraz rekomendowany przez Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców na Śląsku Opolskim Krzysztof Wysdak (Radio Opole).

Znaczną rolę w prowadzeniu i koordynowaniu działań telewizji publicznej na rzecz mniejszości odgrywa, wspomniana już Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji (KRRiT), która na podstawie art. 213 ust. 1 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* stoi na straży wolności słowa, prawa do informacji oraz interesu publicznego w radiofonii i telewizji. Szczegółowe kompetencje KRRiT, jako organu właściwego w dziedzinie radiofonii i telewizji, zostały określone w ustawie *o radiofonii i telewizji*. Jako organ ochrony prawa Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji przede wszystkim kontroluje i ocenia programy emitowane przez nadawców z punktu widzenia podstawowych i społecznie akceptowanych wartości. Zgodnie z art. 18 ustawy *o radiofonii i telewizji* emitowane audycje nie mogą propagować działań sprzecznych z moralnością i dobrem społecznym, powinny one między innymi szanować uczucia religijne odbiorców, w szczególności nie mogą zawierać treści dyskryminujących ze względu na rasę, płeć lub narodowość.

KRRiT podejmuje wiele działań dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, takich jak:

- udział w posiedzeniach Sejmowej Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych oraz Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych,
- udział w spotkaniach i konferencjach dotyczących spraw mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym,
- interwencje w sprawach skarg i wystąpień przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym,

- udzielanie wsparcia reprezentantom wspomnianych grup w kontaktach z nadawcami,
- konsultacje z przedstawicielami mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym w zakresie ich potrzeb,
- monitorowanie programów nadawców publicznych pod kątem udziału w tych programach audycji adresowanych do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym,
- popieranie idei szkolenia i poszerzania warsztatu merytorycznego dziennikarzy wymienionych grup.

KRRiT jako regulator rynku elektronicznego nie może ustalać zarówno oferty programowej mediów publicznych uwzględniającej potrzeby mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym jak też zasad jej realizacji. Zgodnie z wolą ustawodawcy samodzielność programowa nadawcy została usankcjonowana w ustawie *o radiofonii i telewizji*. Audycje klasyfikowane jako przeznaczone dla mniejszości podlegają ustalonym kryteriom, a nadawcy stosują standardy audycji spełniające ogólne wymagania profesjonalizmu i rzetelności dziennikarskiej. Celem właściwej realizacji działań służących zapewnieniu mniejszościom narodowym i etnicznym właściwego dostępu do skierowanych do nich audycji KRRiT opracowała i stosuje definicję „audycji adresowanych do mniejszości narodowych i etnicznych oraz audycji w języku regionalnym”, która została zaakceptowana przez Komisję Wspólną Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych (stanowisko Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych z dnia 24 lutego 2010 roku). W myśl tego stanowiska KRRiT w podejmowanych działaniach za audycje adresowane do mniejszości narodowych i etnicznych uznaje takie, które spełniają łącznie wymienione warunki:

- w całości poświęcone są problematyce dotyczącej mniejszości narodowych, etnicznych i społeczności posługującej się językiem regionalnym,
- przedstawiciele mniejszości narodowej lub etnicznej nie tylko biorą udział, ale sami mówią o sobie i o swoich sprawach,
- wyraźnym adresatem jest konkretna mniejszość narodowa lub etniczna, czy społeczność posługująca się językiem regionalnym,
- realizowane są w języku mniejszości narodowej, etnicznej lub w języku regionalnym,
- redagowane są przez zespół złożony z przedstawicieli zainteresowanej mniejszości narodowej, etnicznej lub społeczności posługującej się językiem regionalnym.

W ramach prowadzonych działań KRRiT prowadzi na bieżąco konsultacje z przedstawicielami mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym w zakresie ich potrzeb i postulatów dotyczących mediów publicznych.

11. Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do posiadania własnych, niepublicznych rozgłośni radiowych i stacji telewizyjnych.

Zgodnie z art. 33 ust. 1 ustawy z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji, rozpowszechnianie programów radiowych i telewizyjnych, z wyjątkiem mediów publicznych, wymaga uzyskania koncesji. Organem właściwym w sprawach koncesji jest Przewodniczący Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, który podejmuje decyzję na podstawie uchwały Krajowej Rady. Ponadto istotne znaczenie z punktu widzenia mniejszości narodowych i etnicznych ma przepis art. 39b wspomnianej ustawy, na mocy którego stowarzyszenia i fundacje - w ramach realizacji celów statutowych oraz kościelne lub wyznaniowe osoby prawne kościoła lub związku wyznaniowego o uregulowanej w ustawie sytuacji prawnej, mają możliwość wystąpienia do Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji o uznanie za nadawcę społecznego. Nadawca społeczny jest zwolniony z opłat za udzielenie lub zmianę koncesji.

Z możliwości emisji audycji radiowych adresowanych do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym w okresie objętym niniejszym raportem korzystało ośmiu niepublicznych nadawców radiowych. Były to: Białoruskie Radio „Racja”, Radio „Kaszëbë”, Radio „Park FM” z Kędzierzyna-Koźła, Radio Bon Ton z Chełma, Twoje Radio Włodawa, Radio Orthodoxy z Białegostoku i Radio „Vanessa” z Raciborza (w 2011 r. Radio Plus Opole).

Ponadto od 2006 r. z Raciborza audycje za pośrednictwem internetu nadaje Polsko-Niemieckie Radio Internetowe „Mittendrin” prowadzone przez Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców Województwa Śląskiego. Od czerwca 2011 r. w Gorlicach audycje w języku łemkowskim emituje także Łemkowskie Radio Internetowe Stowarzyszenia „RUSKA BURSA” (używające obecnie nazwy Radio Internetowe Ruskiej Bursy „LEM.fm”).

Białoruskie Radio „Racja” jest niepubliczną stacją radiową nadającą z Białegostoku program w języku białoruskim. Swoje audycje stacja kieruje do mieszkańców zachodniej części Republiki Białoruś oraz do białoruskiej mniejszości narodowej w Polsce. Na antenie dominują informacje, publicystyka, audycje o charakterze społeczno-kulturalnym oraz muzyka. Stacja nadawała swój program w latach 1999 – 2002. W 2002 r. radio zawiesiło

emisję z przyczyn finansowych. Ponownie nadawanie audycji rozpoczęto w lutym 2006 r. Działalność radia jest wspierana ze środków budżetu państwa (ze środków Ministra SWiA oraz AiC finansowana jest produkcja 7 audycji skierowanych do mniejszości białoruskiej w Polsce). Audycje Radia „Racja” można odbierać na terenie województwa podlaskiego oraz przez internet. Białoruskie Radio „Racja” odbierane jest również poza województwem (zachodnia część Republiki Białoruś).

Radio „Kaszëbë” jest niepubliczną stacją radiową nadającą swój program z Władysławowa (województwo pomorskie). Radio nadaje audycje od grudnia 2004 r. Od tego czasu udział stacji w regionalnym rynku radiowym wzrósł o 164 %, czyniąc ją najchętniej słuchaną stacją lokalną na Pomorzu. Zasięg stacji obejmuje mieszkańców powiatów puckiego, wejherowskiego, kartuskiego, kościerskiego, części powiatów bytowskiego, chojnickiego i lęborskiego oraz Trójmiasta. Jednocześnie stale rozbudowywana jest sieć nadajników oraz wzmacniany jest sygnał, aby swoim zasięgiem dotrzeć do jeszcze większej liczby mieszkańców Pomorza. Blisko od 40 % do 60 % czasu antenowego zajmują audycje emitowane w języku kaszubskim. Program radia ma charakter uniwersalny, dominują audycje o charakterze informacyjnym, publicystycznym, kulturalnym, rozrywkowym i edukacyjnym. Większość audycji rozgłośnia poświęca szeroko pojętej tematyce lokalnej. Ponadto na antenie Radia „Kaszëbë” prezentowana jest twórczość muzyczna wykonywana w języku kaszubskim. Działalność radia od roku 2006 wspierana jest ze środków Rządu Rzeczypospolitej Polskiej. Audycje radia są dostępne dla słuchaczy również za pośrednictwem internetu.

Na antenie prywatnego Radia „Vanessa” nadającego program z Raciborza ukazuje się od 1997 r. raz w tygodniu audycja - Die deutsche Stimme (emitowany uprzednio pod nazwą Die deutsche stimme aus Ratibor). Program realizowany przez osoby związane z Towarzystwem Społeczno-Kulturalnym Niemców Województwa Śląskiego zawiera reportaże z życia mniejszości niemieckiej, wiadomości lokalne, życzenia i muzykę. W 2011 r. audycja nadawana była na antenie niepublicznego Radia Plus Opole. Audycja dostępna jest również, na antenie Polsko-Niemieckiego Radia Internetowego „Mittendrin”.

W okresie objętym niniejszym raportem Radio „Park FM” emitowało cotygodniowy polsko-niemiecki koncert życzeń pn. Kaffeeklatsch. Audycja ta to forma pośrednia pomiędzy audycją publicystyczną i muzyczną. W ramach audycji emitowano materiały dziennikarskie dotyczące wydarzeń istotnych dla życia mniejszości niemieckiej oraz krótkie formy reportaży dotyczące istotnych dla niej spraw. Integralną częścią audycji był również koncert życzeń.

Na antenie Radia Orthodoxyia z Białegostoku nadawana jest cotygodniowa audycja w języku ukraińskim „Ukraińskie Słowo”, w której poruszane są kwestie dotyczące tradycji, kultury, języka wiary oraz historii społeczności ukraińskiej Podlasia, a także innych regionów zamieszkiwanych przez mniejszość ukraińską. Radio Orthodoxyia swoim zasięgiem obejmuje Białystok i jego okolice. Jest również dostępne w internecie. Na falach Radia Orthodoxyia oraz stacji Twoje Radio Włodawa i Radia Bon Ton z Chełma w 2011 roku emitowana była również audycja radiowa w języku ukraińskim *Dzwony Chołmszczyzny i Podlaszszia* przygotowana przez Towarzystwo Ukraińskie w Lublinie. Audycję tą emitowano również na falach internetowego radia prawosławnej diecezji lubelsko-chełmskiej.

Nowym aspektem działalności medialnej środowisk mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym jest emisja audycji telewizyjnych na antenach nadawców niepublicznych. W 2011 r. na antenie satelitarnej telewizji CSB TV (Casubia TV) nadawany był kaszubskojęzyczny magazyn *Domôcëzna* przygotowany przez Stowarzyszenie „Ziemia Pucka”. W okresie objętym *IV Raportem* na antenie CSB TV (Casubia TV) a następnie satelitarnej telewizji TVS nadawany był także cotygodniowy niemieckojęzyczny magazyn *Schlesien Journal* opracowany przez Związek Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce. Programy w języku kaszubskim nadawane są także na antenie lokalnych telewizji TVT Teletronik z Kartuz i Twoja Telewizja Morska z Wejherowa.

Na nadawanie audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym na antenach nadawców niepublicznych z budżetu ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych przekazano w 2011 r. kwotę 952.998,80 zł. Na realizację analogicznego celu w 2012 r. przeznaczono 916.000 zł.

Wspierane budżetu Ministra SWiA audycje dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym nadawane przez nadawców niepublicznych w programach radiowych i telewizyjnych w 2011 r.				
Tytuł audycji	Język	Czas trwania jednostkowego wydania w minutach	Częstotliwość nadawania	Nazwa stacji radiowej lub telewizyjnej nadającej audycje
Mniejszość białoruska				
<i>Z Podlasia Rodem</i>	białoruski	50	raz w tygodniu + powtórki	Białoruskie Radio Racja
<i>Podlaski Tydzień</i>	białoruski	50	raz w tygodniu + powtórki	Białoruskie Radio Racja
<i>Podlaski Koncert Życzeń</i>	białoruski	150	raz w tygodniu + powtórki	Białoruskie Radio Racja
<i>Kultura Bez Granic</i>	białoruski	50	raz w tygodniu + powtórki	Białoruskie Radio Racja
<i>Audycja Kulturalna dla Młodzieży</i>	białoruski	25	raz w tygodniu + powtórki	Białoruskie Radio Racja
<i>Literatura dla Młodzieży</i>	białoruski	10	2 razy w tygodniu+ powtórki	Białoruskie Radio Racja
<i>Audycja Krajoznawcza</i>	białoruski	50	raz na 2 tygodnie+ powtórki	Białoruskie Radio Racja
Mniejszość ukraińska				
<i>Dzwony Chełmszczyzny i Podlasia</i>	ukraiński	20	raz w tygodniu	Radio Bon Ton w Chełmie
<i>Dzwony Chełmszczyzny i Podlasia</i>	ukraiński	20	raz w tygodniu	Radio Orthodoxia w Białymstoku
<i>Dzwony Chełmszczyzny i Podlasia</i>	ukraiński	20	raz w tygodniu	Twoje Radio Włodawa
<i>Dzwony Chełmszczyzny i Podlasia</i>	ukraiński	20	raz w tygodniu	Prawosławne Radio Internetowe Diecezji Lubelsko-Chełmskiej
Mniejszość niemiecka				
<i>Schlesien Journal</i>	niemiecki + napisy polskie	11	2 razy w tygodniu	CSB TV (Cassubia TV) – następnie TVS
<i>Kaffeeklatsch</i>	niemiecki	60	raz w tygodniu	Radio Park FM
<i>Mittendrin</i>	niemiecki	30	raz w tygodniu	Polsko-Niemieckie Radio Internetowe „Mittendrin”
<i>Die Deutsche Stimme</i>	niemiecki	50	raz w tygodniu	Radio Plus Opole
<i>Die Deutsche Stimme</i>	niemiecki	50	raz w tygodniu	Polsko-Niemieckie Radio Internetowe „Mittendrin”
<i>Präsent</i>	niemiecki	30	raz w tygodniu	Polsko-Niemieckie Radio Internetowe „Mittendrin”
Mniejszość lemńska				
<i>Internetowe Radio RUSKIEJ BURS</i>	łemkowski	24 h na dobę	codziennie	Internetowe Radio Ruskiej Bursy
Społeczność posługująca się językiem kaszubskim				
<i>Domôcëzna</i>	kaszubski	15	2 razy w tygodniu	CSB TV (Cassubia TV)
<i>Klaprë ë pludrë</i>	kaszubski	240	5 razy w tygodniu	Radio Kaszëbë
<i>Na widnikù Kaszëbë</i>	kaszubski	240	5 razy w tygodniu	Radio Kaszëbë
<i>Gòspòda Radia Kaszëbë</i>	kaszubski	180	5 razy w tygodniu	Radio Kaszëbë
<i>Klëka</i>	kaszubski	5	5 razy w tygodniu	Radio Kaszëbë
<i>Czas młodëch talentów</i>	kaszubski	120	raz w tygodniu	Radio Kaszëbë
<i>Studio letnie</i>	kaszubski	240	5 razy w tygodniu (przez sezon letni)	Radio Kaszëbë

Audycje dla mniejszości narodowych, etnicznych i społeczności posługującej się językiem regionalnym nadawane w niepublicznych stacjach radiowych i telewizyjnych w 2011 r.					
Rozgłośnie niepubliczne (w tym radia internetowe)	język				
	białoruski	ukraiński	niemiecki	łemkowski	kaszubski
	liczba godzin w roku				
Białoruskie Radio Racja	381 + powtórki	-	-	-	-
Radio Bon Ton w Chełmie	-	17	-	-	-
Radio Orthodoxy w Białymstoku	-	17	-	-	-
Twoje Radio Włodawa	-	17	-	-	-
Prawosławne Radio Internetowe Diecezji Lubelsko-Chełmskiej	-	17	-	-	-
Radio Park FM	-	-	52	-	-
CSB TV (Cassubia TV)	-	-	19	-	26+powtórki
Polsko-Niemieckie Radio Internetowe „Mittendrin”	-	-	303-307	-	-
Radio Plus Opole	-	-	47,5	-	-
Internetowe Radio Ruskiej Bursy	-	-	-	5136	-
Radio Kaszëbë	-	-	-	-	4524 + 260 w sezonie letnim + audycja Studio Letnie bez stałej ramówki
SUMA	381	68	454	5136	4810

12. *Podjęmowanie stosownych środków w celu ułatwienia osobom należącym do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym dostępu do środków przekazu.*

Przyjęte uregulowania prawne gwarantują odbiorcom należącym do mniejszości narodowych i etnicznych oraz posługującym się językiem regionalnym dostęp do adresowanych do nich audycji emitowanych na falach publicznej radiofonii i telewizji. Programy o i dla mniejszości narodowych i etnicznych są stale obecne w telewizji i radiofonii publicznej.

Telewizja Polska S.A. w 2011 i 2012 roku uwzględniała działania związane z emisją audycji dla mniejszości narodowych przede wszystkim w programach oddziałów terenowych TVP S.A. ale także w programach ogólnopolskich. W 2012 roku w ramach pasm wspólnych w TVP INFO przez cały rok emitowana była audycja *Telenowyny* (czas trwania 24 minuty) adresowana do mniejszości ukraińskiej. Audycja emitowana była w języku ukraińskim, łączny czas nadawania w 2012 roku wynosił 10 godzin i 48 minut (2 razy w miesiącu). TVP S.A. emitowała także audycję *Etniczne Klimaty* (24 minuty), której łączny czas nadawania w roku wyniósł 4 godziny. Była to audycja, prezentująca ogółowi społeczeństwa tematykę dotyczącą żyjących na terenie Polski mniejszości narodowych i etnicznych, grup emigranckich oraz wspólnot regionalnych. Ponadto w programie 1 TVP nadano 3 godziny a w programie 2 TVP ponad 82 godziny innych audycji skierowanych do mniejszości

narodowych i etnicznych lub prezentujących wydarzenia istotne dla ich kultury i dnia codziennego.

Audycje dla mniejszości były tworzone i rozpowszechniane w ośmiu oddziałach terenowych TVP SA tj. w Białymstoku, Gdańsku, Katowicach, Kielcach, Łodzi, Olsztynie, Opolu i Szczecinie. Dla mniejszości ukraińskiej, audycje w jej języku narodowym ukazywały się w programach rozpowszechnianych przez oddziały terenowe w Białymstoku i w Olsztynie. Audycje dla mniejszości rosyjskiej, białoruskiej i litewskiej ukazywały się w programie oddziału terenowego w Białymstoku, dla niemieckiej – w Katowicach i Opolu, dla społeczności kaszubskiej – w Gdańsku. Na terenie działania oddziału TVP Białystok, zamieszkują najliczniejsze grupy mniejszości narodowych w związku z czym oddział ten posiada najbogatszą ofertę programową skierowana do mniejszości narodowych i emituje najwięcej audycji przeznaczonych dla tych mniejszości.

Audycje dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz dla społeczności posługującej się językiem regionalnym były nadawane w programach jedenastu rozgłośni regionalnych, działających na obszarach zamieszkiwanych przez te mniejszości. Najwięcej godzin na tego typu audycje przeznaczyło Radio Białystok (287 godz.), Radio Opole (209 godz.) i Radio Gdańsk (179 godz.). Wzrost czasów audycji dla mniejszości narodowych w porównaniu do 2011 roku nastąpił w rozgłosniach radiowych w Gdańsku, Krakowie, Opolu, Rzeszowie, Wrocławiu i Szczecinie.

Liczba godzin audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym w Rozgłosniach Regionalnych Polskiego Radia w latach 2011 – 2012

Spółki Radiofonii Publicznej	Liczba godzin 2011 rok	Liczba godzin 2012 rok
1. Radio Białystok S.A.	286	287
2. Radio Gdańsk S.A.	99	179
3. Radio Katowice S.A.	82	46
4. Radio Koszalin S.A.	82	82
5. Radio Kraków S.A.	32	43
6. Radio Olsztyn S.A.	48	48
7. Radio Opole PRO FM S.A.	131	209
8. Radio Rzeszów S.A.	148	178
9. Radio Szczecin S.A.	14	68,5
10. Radio Wrocław S.A.	5	30

Liczba godzin audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym w oddziałach TVP w latach 2011 – 2012

Telewizja Polska S.A. – oddziały terenowe	Liczba godzin 2011 rok	Liczba godzin 2012 rok
1. Białystok	71,9	65,2
2. Bydgoszcz	9,1	-
3. Gdańsk	23,5	17,6
4. Gorzów Wielkopolski	10,2	-
5. Katowice	16,8	9,2
6. Kielce	9,1	15,5
7. Kraków	9,1	-
8. Lublin	9,1	-
9. Łódź	9,1	3
10. Olsztyn	24	17,3
11. Opole	32,7	30,86
12. Poznań	9,1	-
13. Rzeszów	9,4	-
14. Szczecin	9,1	-
15. Wrocław	9,1	-
16. Warszawa	9,1	-

a) Audycje dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym w radiofonii i telewizji publicznej

W okresie objętym niniejszym raportem tj. w latach 2011 - 2012 spółki radiofonii i telewizji publicznej rozpowszechniały audycje uwzględniające potrzeby mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.

Mniejszość białoruska

- *Tydzień Białoruski* (TVP Białystok) - 20 minutowy magazyn informacyjno-publicystyczny adresowany do mniejszości białoruskiej. Program ukazywał się dwa razy w tygodniu (wydanie premierowe i powtórka) przez cały rok. Audycję tworzone w języku białoruskim z napisami w języku polskim.
- *Pod Znakiem Pogoni* (Radio Białystok) - 15-30 minutowa audycja publicystyczno-informacyjna nadawana codziennie przez cały rok (łącznie czas nadawania 127 godzin). Audycję tworzone w języku białoruskim.
- *Duchowe Spotkania* (Radio Białystok) - 15 minutowa audycja o tematyce religijnej poświęcona sprawom prawosławia. Nadawana raz w tygodniu przez cały rok (łącznie czas nadawania 15 godzin). Audycja realizowana w języku białoruskim.

- *Przed wyjściem do cerkwi* - 15 minutowa audycja o tematyce religijnej poświęcona sprawom prawosławia. Nadawana raz w tygodniu przez cały rok (łącznie czas nadawania 15 godzin). Audycja realizowana w języku białoruskim.
- *Požadlanaja Piesnia* (Radio Białystok) - audycja muzyczna nadawana w języku białoruskim. Trwała 25 minut i nadawana była raz w tygodniu przez cały rok (łącznie czas nadawania 24 godziny).

Mniejszość litewska

- *Panorama Litewska* (TVP Białystok) – trwający 7 minut magazyn informacyjno-publicystyczny adresowany do mniejszości litewskiej. Nadawany w języku litewskim z tłumaczonymi polskimi napisami. Audycja nadawana raz w tygodniu przez cały rok, łączny czas nadawania 6,5 godzin.
- *Litewski Magazyn Radiowy* (Radio Białystok) - audycja trwała 15-30 minut, nadawana była trzy razy w tygodniu przez cały rok (łącznie czas nadawania 53 godzin). Audycja informacyjno-publicystyczna w języku litewskim.

Mniejszość niemiecka

- *Schlesien Journal* (TVP Katowice i TVP Opole) - 10 minutowa audycja, nadawana raz w tygodniu, przez cały rok łącznie: 9,2 godz. (TVP Katowice) i 30,86 godziny z powtórzeniami (TVP Opole). Cykliczny magazyn informacyjno-publicystyczny adresowany do mniejszości niemieckiej na Śląsku. Program emitowany w języku niemieckim z napisami w języku polskim. Program przygotowywany przez producenta zewnętrznego związanego z organizacjami społeczno-kulturalnymi mniejszości niemieckiej.
- *Górnośląski Magazyn Mniejszości Niemieckiej „Pojednanie i Przyszłość”* (Radio Katowice) – trwający 55 minut magazyn kulturalno-publicystyczny adresowany głównie do starszego pokolenia osób należących do mniejszości, nadawany dwa razy w miesiącu przez cały rok (łącznie czas nadawania ponad 23 godziny). Audycja tworzona przez Niemiecką Wspólnotę „Pojednanie i Przyszłość”.
- *Präsent* (Radio Katowice) – trwający 55 minut magazyn publicystyczny adresowany głównie do młodszego i średniego pokolenia osób należących do mniejszości, nadawany dwa razy w miesiącu przez cały rok (łącznie czas nadawania ponad 23 godziny). Audycja tworzona przez Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców Województwa Śląskiego.

- *Allensteiner Welle* (Radio Olsztyn) - audycja publicystyczna poświęcona sprawom mniejszości niemieckiej Warmii i Mazur. Trwała 20 minut, nadawana była jeden raz w tygodniu przez cały rok (łącznie czas nadawania 17 godzin).
- *Allensteiner Welle* (Radio Olsztyn) - audycja informacyjna trwała 5 minut, nadawana była jeden raz w tygodniu przez cały rok (łącznie czas nadawania 4,5 godziny).
- *Schlesien Aktuell* (Radio Opole) - audycja trwała 35 minut, nadawana była pięć razy w tygodniu przez cały rok. Audycja informacyjno-publicystyczna w języku niemieckim. Audycja przygotowywana przez producenta zewnętrznego związanego z organizacjami społeczno-kulturalnymi mniejszości niemieckiej.
- *Nasz Heimat* - (Radio Opole) – audycja trwała 100 minut, nadawana była jeden lub dwa razy w tygodniu przez cały rok (łącznie czas nadawania 103 godziny). Audycja nadawana w języku niemieckim i polskim, w formie magazynu prezentującego tematykę kulturalno-społeczną. Częścią audycji *Nasz Heimat* był niemieckojęzyczny magazyn kulturalny *Kulturviertel*. W magazynie prezentowano przede wszystkim dźwiękowe relacje z bieżących, regionalnych i ogólnopolskich wydarzeń kulturalnych.

Mniejszość romska

- *My Romowie* (TVP Białystok) – audycja o charakterze informacyjno-publicystycznym nadawana do września 2011 roku dwa razy w miesiącu (emisja premierowa i powtórka). Ta 7 minutowa audycja redagowana była w języku polskim i romskim.
- *Romano Drom* (Radio Opole) – cotygodniowa audycja publicystyczna nadawana od grudnia 2011 roku. Audycja realizowana była w języku romskim i polskim.
- *Romscy Bracia* (Radio Opole) – magazyn publicystyczny w języku polskim i romskim, kierowany przede wszystkim do społeczności romskiej.
- *Magazyn Romski* (Radio Koszalin) - audycja trwała 10 minut, nadawana była dwa razy w tygodniu przez cały rok (łącznie czas nadawania ponad 17 godzin). Magazyn informacyjno-publicystyczny skierowany do mniejszości romskiej.
- *Serwis Romski* (Radio Koszalin) – 2,5 minutowa audycja informacyjna nadawana raz w tygodniu przez cały rok (łącznie czas nadawania ponad 8 godzin). Audycja poza przedstawianiem wydarzeń istotnych dla mniejszości zamieszczała także zapowiedzi i zaproszenia kulturalne.

Mniejszość rosyjska

- *Rosyjski Głos* (TVP Białystok) – 7,5 minutowa audycja o charakterze informacyjno-publicystycznym nadawana dwa razy w miesiącu (emisja premierowa i powtórka) do

września 2011 roku. Audycję tworzone w języku rosyjskim z napisami w języku polskim. Emisja audycji została wznowiona w styczniu 2012 r.

- *Rosyjski Ekspres* (TVP Białystok i TVP Olsztyn) - magazyn społeczno-kulturalny nadawany w języku rosyjskim z polskimi napisami. Audycja trwająca 10 minut, nadawana była 2 razy na miesiąc przez cały rok (TVP Białystok) i w okresie maj – grudzień (TVP Olsztyn). Łączny czas nadawania 3,4 godzin (TVP Białystok) i 2,3 godziny (TVP Olsztyn).

Mniejszość tatarska

- *Podlaski Orient* (TVP Białystok) – audycja o charakterze informacyjno-publicystycznym nadawana do września 2011 roku. Trwającą 7,5 minuty audycję tworzone w języku polskim i nadawano raz w miesiącu oraz raz w miesiącu powtarzano.

Mniejszość ukraińska

- *Telenowyny* (Telewizja Polska S.A.) – audycja informacyjno-kulturalna nadawana w ramach pasm wspólnych w TVP INFO przez cały rok. Emitowana w języku ukraińskim z napisami w języku polskim, łączny czas nadawania w 2012 roku wynosił 10 godzin i 48 minut (2 razy w miesiącu).
- *Przegląd Ukraiński* (TVP Białystok) - magazyn informacyjno-publicystyczny, adresowany do mniejszości ukraińskiej zamieszkałej na terenie województwa. Audycja nadawana w języku ukraińskim tłumaczonym polskimi napisami. Czas trwania audycji 11 minuty, nadawana 2 razy w tygodniu (wydanie premierowe i powtórka) przez cały rok. Łączny czas nadawania 17,9 godzin.
- *Ukraińskie Wieści* (TVP Olsztyn) – emitowany w języku ukraińskim magazyn informacyjno-publicystyczny. Audycja trwająca ok. 10 minut, nadawana była 2 razy w miesiącu (następnie 3 krotnie powtarzana) w trakcie całego roku (z wyłączeniem sierpnia). Łączny czas nadawania 15 godzin.
- *Ukraińska Dumka* (Radio Białystok) - audycja trwała 15-30 minut, nadawana była trzy razy w tygodniu przez cały rok (łączny czas nadawania 53 godzin). Audycja informacyjno-publicystyczna nadawana w języku ukraińskim.
- *Serwis Ukraiński* (Radio Koszalin) – 4 minutowa audycja informacyjna nadawana raz w tygodniu przez cały rok.

- *Magazyn Ukraiński* (Radio Koszalin) - magazyn informacyjno-publicystyczny emitowany w języku ukraińskim. Audycja trwała 15 minut, nadawana była dwa razy w tygodniu przez cały rok (łącznie czas nadawania 27 godzin).
- *Od Niedzieli do Niedzieli* (Radio Olsztyn) - audycja informacyjna trwała 5 minut, nadawana była jeden raz w tygodniu przez cały rok (łącznie czas nadawania 4,5 godziny).
- *Od Niedzieli do Niedzieli* (Radio Olsztyn) – audycja publicystyczna trwała 25 minut, nadawana była jeden raz w tygodniu przez cały rok (łącznie czas nadawania 22 godziny). Audycja omawia aktualne problemy mniejszości ukraińskiej regionu.
- *Posedynki - Informacje* (Radio Szczecin) – Serwis informacyjny w języku ukraińskim nadawany dwa razy w tygodniu przez cały rok (łącznie czas nadawania 6,2 godziny). Audycja trwała 5 - 7 minut.
- *Posedynki* - (Radio Szczecin) – audycja publicystyczna, trwała 47 - 50 minut, nadawana była dwa razy w tygodniu przez cały rok (łącznie czas nadawania 62,3 godziny).
- *Skrynia* (Radio Rzeszów) - audycja publicystyczna trwała 52 minuty, nadawana była dwa razy w tygodniu (premiera i powtórka) przez cały rok (łącznie czas nadawania 80 godzin). Audycja adresowana jest głównie do mieszkańców Polski południowo-wschodniej pochodzenia ukraińskiego.
- *Kermesz* (Radio Kraków) - magazyn społeczno-kulturalny w języku ukraińskim dla mniejszości łemkowskiej i ukraińskiej zamieszkującej Małopolskę.
- *Sami Swoi* - (Radio Wrocław) - magazyn mniejszości narodowych. Audycja publicystyczno-kulturalna, trwająca 30 - 45 minut, nadawana była raz w tygodniu przez cały rok (łącznie czas nadawania 30 godzin). Do września 2012 cotygodniowy magazyn realizowany był w języku ukraińskim. Od września na audycję składa się blok ukraiński oraz blok w języku niemieckim *Sami swoi – Mitteinander*. Program prezentuje życie kulturalne oraz najważniejsze wydarzenia z życia mniejszości ukraińskiej i niemieckiej regionu.

Język regionalny

- *Tedë Jo* (TVP Gdańsk) - magazyn społeczno-kulturalny nadawany 2 razy w tygodniu przez cały rok. Audycja trwała 10 minut, łączny czas nadawania 17,6 godzin.
- *Kleka* (Radio Gdańsk) - audycja trwała 22 minuty, nadawana była pięć razy w tygodniu przez cały rok (łącznie czas nadawania 88 godzin). Audycja informacyjna, realizowana w języku kaszubskim. Nadawano także skrót audycji *Kleka*.

- *Magazyn Kaszubski* (Radio Gdańsk) - audycja trwała 60 minut, nadawana była dwa razy w tygodniu przez cały rok (łącznie czas nadawania 91 godzin). Magazyn publicystyczny, realizowany w języku kaszubskim. W magazynie emitowane są wyłącznie piosenki śpiewane w języku kaszubskim.
- *Magazyn Kaszubski* (Radio Koszalin) - audycja publicystyczna, trwała 15 minut, nadawana była dwa razy w tygodniu przez cały rok (łącznie czas nadawania 25,5 godziny). Magazyn skierowany do społeczności kaszubskiej Pomorza Środkowego.
- *Serwis Kaszubski i Pogoda po Kaszubsku* (Radio Koszalin) - audycje informacyjne trwające 2,5 minut (Serwis) i 1 minutę (Pogoda). Nadawane były raz w tygodniu przez cały rok (łącznie czas nadawania ponad 8 godzin).
- *Pogadanki Kaszubskie* (Radio Koszalin) - audycja kulturalna trwała 1,5 minuty, nadawana była dwa razy w tygodniu przez cały rok (łącznie czas nadawania 2,5 godziny).
- *Lekcja Języka Kaszubskiego* (Radio Koszalin) - audycja trwała 1 minutę, nadawana była raz w tygodniu przez cały rok (łącznie czas nadawania 52 minuty). Krótka lekcja języka kaszubskiego.
- *Z poradnika Cotczy Trudë* (Radio Koszalin) - cykl 2 minutowych humorystycznych pogadanek o charakterze poradniczym.
- *Kaszëbsczi Słowa Na Mądra Głowã* (Radio Koszalin) – cykl 2 minutowych humorystycznych audycji mających na celu przybliżenie słuchaczom kaszubskiego słownictwa.

Pojedyncze audycje adresowane do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, a także dotyczące istotnych dla nich zagadnień emitowane były także poza opisanymi powyżej cyklami.

Należy także wskazać, że w omawianym okresie, z inicjatywy Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji odbyły się kursy dla dziennikarzy realizujących audycje dla mniejszości narodowych i etnicznych. Kursy realizowane w ramach *Międzynarodowego Centrum Kształcenia Dziennikarzy Mniejszości Narodowych i Etnicznych oraz Dziennikarzy Polonijnych w Białymstoku* prowadziło Radio Białystok. Seminaria dla dziennikarzy zajmujących się tematyką mniejszości narodowych realizowane były we współpracy z Wydziałem Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego oraz z KRRiT.

b) Finansowanie audycji dla mniejszości na narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym ze środków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji

Kompetencją Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji jest podział środków abonamentowych. O sposobie dystrybucji środków między poszczególne oddziały terenowe Telewizji Polskiej S.A. decyduje samodzielnie zarząd spółki. W przypadku Rozgłośni Regionalnych Polskiego Radia kwoty z abonamentu wydzielane są na konkretne spółki. W 2011 i 2012 roku Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji przeznaczyła następujące środki abonamentowe na finansowanie kosztów tworzenia i rozpowszechniania audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym dla następujących spółek radiofonii i telewizji publicznej:

Spółki radiofonii i telewizji publicznej	Środki na audycje dla mniejszości narodowych			
	Koszty (w tys.zł) 2011 rok	w tym: koszty finansowane ze środków uzyskanych z KRRiT	Koszty (w tys.zł) 2012 rok	w tym: koszty finansowane ze środków uzyskanych z KRRiT
1. Radio Białystok S.A.	536,3	536,3	765	765
2. Radio Gdańsk S.A.	223,3	216,4	315	315
3. Radio Katowice S.A.	16,8	16,8	17	17
4. Radio Koszalin S.A.	26,2	26,2	134	130
5. Radio Kraków S.A.	25,4	25,4	84	84
6. Radio Olsztyn S.A.	226,1	226,1	213	213
z tego:				
a) program regionalny	61,0	61,0	49	49
b) program z nadajnika w Miłkach dla mniejszości ukraińskiej	165,1	165,1	164	164
7. Radio PRO FM Opole S.A.	160,5	160,5	204	204
8. Radio Rzeszów S.A.	68,8	68,8	66	66
9. Radio Szczecin S.A.	16,4	16,4	24	24
10. Radio Wrocław S.A.	6,3	6,3	8	2
Razem spółki regionalne	1.306,2	1.299,3	1.830	1.820
Telewizja Polska S.A.	649,7	379,4	1.134	322

13. Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do swobodnego używania, bez jakiegokolwiek ingerencji, języka ojczystego, zarówno prywatnie, jak i publicznie, ustnie oraz pisemnie.

Zgodnie z przepisem art. 27 *Konstytucji* językiem urzędowym w Rzeczypospolitej Polskiej jest język polski. Jednocześnie jednak w *Konstytucji* zostało zapisane, że przepis ten nie narusza praw mniejszości narodowych wynikających z ratyfikowanych umów

międzynarodowych. Z kolei przepis art. 35 ust. 1 *Konstytucji* zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka.

Zasady wyrażone w *Konstytucji* rozwija ustawa z dnia 7 października 1999 r. *o języku polskim* (Dz.U. z 2011 r. Nr 43, poz. 224 z późn. zm.), której przepis art. 2 pkt 2 stanowi, iż postanowienia ustawy nie naruszają praw mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.

Jednocześnie przepis art. 8 pkt 1 i 2 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* przewiduje, że osoby należące do mniejszości mają prawo do swobodnego posługiwania się językiem mniejszości w życiu prywatnym i publicznie oraz do rozpowszechniania i wymiany informacji w języku mniejszości.

Pozytywne odniesienia do używania języka mniejszości prywatnie i publicznie znajdują się w traktatach, zawartych przez Rzeczpospolitą Polską z: Republiką Federalną Niemiec, Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną, Republiką Białoruś i Republiką Litewską.

14. *Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do używania języka mniejszości w stosunkach pomiędzy tymi osobami a organami administracji.*

Zasady dotyczące używania języka mniejszości przed urzędami zostały wprowadzone ustawą *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. Zgodnie z art. 9 ust. 1 ustawy język mniejszości może być używany, jako język pomocniczy, przed organami gminy, przy czym, jak wskazuje ust. 2 z uprawnienia tego mogą korzystać tylko mieszkańcy gmin, w których liczba mieszkańców należących do mniejszości jest nie mniejsza niż 20 % ogólnej liczby mieszkańców gminy i które zostały wpisane do Urzędowego Rejestru Gmin, w których używany jest język pomocniczy. Możliwość używania języka pomocniczego oznacza, że osoby należące do mniejszości mają prawo do zwracania się do organów gminy w języku pomocniczym w formie pisemnej lub ustnej (dopuszcza się wniesienie podania w języku pomocniczym) oraz uzyskiwania, na wyraźny wniosek, odpowiedzi także w języku pomocniczym, w formie pisemnej lub ustnej, przy czym procedura odwoławcza odbywa się wyłącznie w języku urzędowym.

Wpisu do rejestru dokonuje, prowadzący go minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych (obecnie jest nim Minister Administracji i Cyfryzacji), na podstawie wniosku rady gminy. Ustawa określa procedurę,

która powinna zostać spełniona, by gmina została wpisana do rejestru. Na podstawie zawartego w ustawie upoważnienia Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji (będący ówczesnie ministrem właściwym do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych) wydał rozporządzenie, w którym określił sposób prowadzenia rejestru oraz wzór wniosku o wpisanie do tego rejestru. Zgodnie z przepisem art. 10 ust. 5 ustawy, na odmowę dokonania przez Ministra wpisu do prowadzonego przez niego rejestru, radzie gminy przysługuje skarga do sądu administracyjnego. Ustawa przewiduje też, że wykreślenie gminy z rejestru może się odbyć wyłącznie na wniosek rady gminy.

Ustawa wprowadziła mechanizm, który ma zachęcać pracowników samorządowych do uczenia się języków pomocniczych i w efekcie zapewniać wysoką jakość obsługi osób należących do mniejszości w ich językach ojczystych. Zgodnie z art. 11 ust. 1 ustawy w gminie wpisanej do rejestru pracownikom zatrudnionym w urzędzie gminy, w jednostkach pomocniczych gminy oraz w gminnych jednostkach i zakładach budżetowych może być przyznany dodatek z tytułu znajomości języka pomocniczego. Na podstawie zawartego w ustawie upoważnienia Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał rozporządzenie, w którym określił wykaz dyplomów, zaświadczeń i certyfikatów potwierdzających znajomość języków mniejszości.

Urzędowy Rejestr Gmin, w których jest używany język pomocniczy zaczął funkcjonować z chwilą wpisania do niego pierwszej gminy, tj. w dniu 25 stycznia 2006 r. Pierwszą gminą wpisaną do tego rejestru była gmina Radłów w województwie opolskim, a językiem pomocniczym język niemiecki. Według stanu na dzień 31 grudnia 2012 r. rejestr obejmował 31 gmin, w tym sześć gmin województwa podlaskiego (w jednej językiem pomocniczym jest język litewski, w pięciu pozostałych – białoruski), trzy gminy województwa pomorskiego (w których językiem pomocniczym jest język kaszubski) oraz dwadzieścia dwie gminy województwa opolskiego z językiem pomocniczym niemieckim.

15. Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do uzyskania w zrozumiałym dla nich języku informacji o przyczynach zatrzymania, o wszystkich wysuniętych oskarżeniach oraz do obrony w tym języku, także, jeśli to konieczne, przy bezpłatnej pomocy tłumacza.

Art. 5 § 2 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. *Prawo o ustroju sądów powszechnych* (Dz.U. Nr 98 poz. 1070, z późn. zm.) uprawnia osoby nie władające w wystarczającym stopniu językiem

polskim do występowania przed sądem w znanym sobie języku i do bezpłatnego korzystania z pomocy tłumacza.

Przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeksu postępowania karnego* (Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555, z późn. zm.) przyznają oskarżonemu i innym osobom biorącym udział w postępowaniu, które nie władają dostatecznie językiem polskim, prawo do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza. I tak, zgodnie z przepisem art. 72 § 1 *Kodeksu postępowania karnego*, oskarżony niewładający w wystarczającym stopniu językiem polskim ma prawo do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza. Zgodnie z § 2 powołanego przepisu, do czynności z udziałem takiego oskarżonego należy wezwać tłumacza. Ponadto, postanowienie o przedstawieniu, uzupełnieniu lub zmianie zarzutów, akt oskarżenia oraz orzeczenie podlegające zaskarżeniu lub kończące postępowanie doręcza się takiemu oskarżonemu wraz z tłumaczeniem; za zgodą oskarżonego można poprzestać na ogłoszeniu przetłumaczonego orzeczenia kończącego postępowanie, jeżeli nie podlega ono zaskarżeniu.

Stosownie do art. 204 §1 pkt 2 *Kodeksu postępowania karnego*, należy wezwać tłumacza, jeżeli zachodzi potrzeba przesłuchania osoby niewładającej językiem polskim. To samo dotyczy sytuacji, gdy istnieje potrzeba przełożenia na język polski pisma sporządzonego w języku obcym lub odwrotnie albo zapoznania się oskarżonego z treścią przeprowadzonego dowodu.

Koszty związane z udziałem w sprawie tłumacza, w zakresie koniecznym dla zapewnienia oskarżonemu prawa do obrony, ponosi Skarb Państwa (art. 619 § 3 *Kodeksu postępowania karnego*).

16. Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do używania nazwiska i imion w języku ojczystym oraz do ich oficjalnego uznania zgodnie z trybem przyjętym w ustawodawstwie.

Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych do używania i pisowni swoich imion i nazwisk zgodnie z zasadami pisowni języka mniejszości zostało zagwarantowane w art. 7 ust. 1 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, który stwierdza, iż osoby należące do mniejszości mają prawo do używania i pisowni swoich imion i nazwisk zgodnie z zasadami pisowni języka mniejszości, w szczególności do rejestracji w aktach stanu cywilnego i dokumentach tożsamości. Zgodnie z ust. 2 tego artykułu imiona i nazwiska osób należących do mniejszości zapisane w alfabecie

innym niż alfabet łaciński podlegają transliteracji. Na podstawie zawartego w ustawie upoważnienia Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji (będący ówczynie ministrem właściwym do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych) wydał rozporządzenie, w którym określił sposób transliteracji, w taki sposób, aby uwzględnione zostały zasady pisowni języka mniejszości.

Obywatele polscy należący do mniejszości narodowych i etnicznych, mogą dokonywać także zmiany imienia i nazwiska na wersję zgodną z brzmieniem i pisownią języka ojczystego w trybie administracyjnym, w oparciu o ustawę z dnia 17 października 2008 r. *o zmianie imienia i nazwiska* (Dz. U. Nr 220, poz. 1414). Zmiany pisowni imion i nazwisk można dokonywać w Urzędach Stanu Cywilnego właściwych dla miejsca zamieszkania.

Prawo do używania imion i nazwisk w brzmieniu języka mniejszości narodowej jest także zagwarantowane w traktatach o przyjaźni i dobrosąsiedzkich stosunkach z Republiką Federalną Niemiec, Ukrainą, Republiką Białoruś oraz Republiką Litewską.

17. Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do umieszczenia w języku ojczystym znaków, napisów i innych informacji o charakterze prywatnym w sposób widoczny dla osób postronnych.

Zgodnie z art. 8 pkt 3 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* osoby należące do mniejszości mają prawo do zamieszczania w języku mniejszości informacji o charakterze prywatnym.

18. Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do umieszczania w języku ojczystym tradycyjnych nazw lokalnych, nazw ulic i innych oznakowań topograficznych o charakterze publicznym.

Zasady używania nazw w językach mniejszości oraz w języku regionalnym zostały wprowadzone ustawą *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. Zgodnie z art. 12 ust. 1 ustawy dodatkowe tradycyjne nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych oraz nazwy ulic mogą być używane w językach mniejszości. Dodatkowe nazwy mogą być używane jedynie na obszarze gmin wpisanych do rejestru prowadzonego przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych

i etnicznych. Wpisu do tego rejestru minister dokonuje na wniosek rady gminy. Przy czym dodatkowe nazwy mogą być wprowadzone na terenie całej gminy lub w poszczególnych miejscowościach. Nie mogą nawiązywać do nazw z okresu 1933-1945, nadanych przez władze Trzeciej Rzeszy Niemieckiej lub Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Po roku 1933 władze nazistowskie na masową skalę zmieniały nazwy miejscowości, podobną akcją – choć w mniejszym zakresie - przeprowadziły władze radzieckie po 1939 r. Intencją ustawodawcy było uniknięcie nawiązań do jednego lub drugiego totalitaryzmu.

Ustawa przesądza, że dodatkowe nazwy umieszczane są po nazwie w języku polskim i nie mogą być stosowane samodzielnie, a ustalenie dodatkowej nazwy w języku mniejszości następuje zgodnie z zasadami pisowni tego języka (w przepisie tym chodzi w szczególności o oddanie specyficznych dla języka mniejszości znaków diakrytycznych lub właściwego dla niego alfabetu).

Przepis art. 12 ust. 7 ustawy określa warunki, jakie muszą zostać spełnione, aby w języku mniejszości mogła zostać ustalona dodatkowa nazwa miejscowości lub obiektu fizjograficznego. Po pierwsze ustalenie takiej nazwy jest możliwe, jeżeli liczba mieszkańców gminy, należących do mniejszości, jest nie mniejsza niż 20 % ogólnej liczby mieszkańców tej gminy lub gdy za ustaleniem dodatkowej nazwy miejscowości w języku mniejszości opowiedziała się w trakcie konsultacji ponad połowa uczestniczących w nich mieszkańców. Po drugie, wniosek rady gminy musi uzyskać pozytywną opinię Komisji Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych.

Zgodnie z art. 13 ust. 1 rada gminy przedstawia wniosek o ustalenie dodatkowej nazwy miejscowości lub obiektu fizjograficznego w języku mniejszości na wniosek mieszkańców gminy należących do mniejszości lub z inicjatywy własnej. W przypadku wniosku dotyczącego nazwy miejscowości zamieszkaney, rada gminy jest obowiązana uprzednio przeprowadzić w tej sprawie konsultacje z mieszkańcami tej miejscowości. Wniosek przedstawiany jest ministrowi właściwemu do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych za pośrednictwem wojewody. Ustawa określa procedurę związaną z wpisaniem gminy do rejestru. Na podstawie zawartego w ustawie upoważnienia Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji (będący ówczesnie ministrem właściwym do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych) wydał rozporządzenie, w którym określił wzory wniosków rady gminy: o wpisanie gminy do rejestru oraz o ustalenie dodatkowej nazwy miejscowości lub obiektu fizjograficznego w języku mniejszości. W tym samym rozporządzeniu minister określił sposób prowadzenia rejestru oraz szczegółowy zakres informacji zawartych w tym rejestrze. Jednocześnie, zgodnie z przepisem art. 13 ust.9

ustawy, na odmowę dokonania przez Ministra wpisu do prowadzonego przez niego rejestru, radzie gminy przysługuje skarga do sądu administracyjnego.

Na podstawie zawartego w ustawie upoważnienia Minister Infrastruktury wydał, w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji, rozporządzenie, w którym określił, że w przypadku gdy na znakach i tablicach występuje pojedyncza nazwa w języku polskim, wielkość liter, którymi zapisano dodatkową nazwę w języku mniejszości, powinna być taka sama jak wielkość liter, którymi zapisano nazwę w języku polskim. Natomiast w przypadku, gdy występuje tam więcej nazw w języku polskim, wielkość liter, którymi zapisano dodatkowe nazwy, powinna być o jedną czwartą mniejsza od wielkości liter, którymi zapisano nazwy w języku polskim. Dodatkowe nazwy są zapisywane literami alfabetu właściwego dla języka danej mniejszości, z uwzględnieniem znaków diakrytycznych.

Zgodnie z art. 15 ustawy koszty związane z wprowadzeniem i używaniem języka pomocniczego oraz koszty związane z wprowadzeniem dodatkowych nazw ponosi budżet gminy, z wyjątkiem kosztów związanych z wymianą tablic informacyjnych, wynikającą z ustalenia dodatkowej nazwy miejscowości lub obiektu fizjograficznego w języku mniejszości, które ponosi budżet państwa.

Rejestr gmin, na których obszarze używane są nazwy w języku mniejszości zaczął funkcjonować w grudniu 2006 r., z chwilą wpisania do niego pierwszej gminy, tj. gminy Radłów (województwo opolskie). W 2007 r. do Rejestru gmin wpisano trzy gminy. W dwóch z nich, położonych w województwie pomorskim, wprowadzono dodatkowe nazwy miejscowości w języku kaszubskim (Stężyca, Chmielno), w jednej, położonej na terenie województwa opolskiego, wprowadzono dodatkowe nazwy w języku niemieckim (Cisek).

W 2008 r. do wspomnianego Rejestru wpisano piętnaście gmin. W jedenastu gminach z województwa opolskiego (Leśnica, Tarnów Opolski, Chrzastowice, Izbicko, Dobrodzień, Jemielnica, Kolonowskie, Ujazd, Zębowice, Biała, Strzeleczyki) oraz dwóch gminach z województwa śląskiego (Rudnik, Krzanowice) wprowadzono dodatkowe nazwy miejscowości w języku niemieckim, w jednej gminie, położonej na terenie województwa małopolskiego (Gorlice) wprowadzono dodatkową nazwę w języku łemkowskim, w ostatniej, położonej na terenie województwa podlaskiego (Puńsk) wprowadzono dodatkowe nazwy w języku litewskim.

Ponadto, w 2009 r. do Rejestru wpisano pięć gmin z województwa opolskiego (Murów, Walce, Dobrzeń Wielki, Komprachcice, Głogówek), w których dodatkowe nazwy zostały ustalone w języku niemieckim oraz dwie gminy z województwa pomorskiego (Bytów, Sierakowice), w których dodatkowe nazwy zostały ustalone w języku kaszubskim.

W 2010 r. do Rejestru gmin, na których obszarze używane są nazwy w języku mniejszości wpisano siedem gmin. W trzech z nich, położonych w województwie pomorskim, wprowadzono dodatkowe nazwy miejscowości w języku kaszubskim (Szemud, Kartuzy, Linia), w czterech, położonych na terenie województwa opolskiego, wprowadzono dodatkowe nazwy w języku niemieckim (Łubniany, Prószków, Gogolin, Lasowice Wielkie).

W 2011 r. do wspomnianego Rejestru wpisano dziewięć gmin. W trzech gminach z województwa opolskiego (Bierawa, Reńska Wieś, Polska Cerekiew) wprowadzono dodatkowe nazwy miejscowości w języku niemieckim, w jednej gminie, położonej na terenie województwa podlaskiego (Orla) wprowadzono dodatkowe nazwy w języku białoruskim, w czterech, położonych na terenie województwa pomorskiego (Brusy, Parchowo, Sulęcyno, Somonino) wprowadzono dodatkowe nazwy w języku kaszubskim, w jednej gminie, położonej na terenie województwa małopolskiego (Uście Gorlickie) wprowadzono dodatkowe nazwy w języku łemkowskim.

W 2012 r. do Rejestru wpisano jedną gminę z terenu województwa opolskiego (Turawa), w której wprowadzono dodatkowe nazwy w języku niemieckim.

Według stanu na dzień 31 grudnia 2012 r. do Rejestru gmin wpisane są 43 gminy, w tym dwadzieścia sześć gmin województwa opolskiego (dodatkowe nazwy w języku niemieckim), jednaście gmin województwa pomorskiego (dodatkowe nazwy w języku kaszubskim), dwie gminy województwa śląskiego (dodatkowe nazwy w języku niemieckim), dwie gminy województwa podlaskiego (w jednej wprowadzono dodatkowe nazwy w języku litewskim, w drugiej – w języku białoruskim) oraz dwie gminy województwa małopolskiego (dodatkowe nazwy w języku łemkowskim).

Do chwili obecnej żadna z gmin nie zgłosiła wniosku o wpisanie do Rejestru gmin, w związku z zamiarem wprowadzenia na swoim terenie dodatkowych nazw ulic w języku mniejszości.

W dniu 10 marca 2008 r. zawarte zostało pierwsze porozumienie pomiędzy ministrem właściwym do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych a Gminą Radłów na realizację zadania polegającego na wymianie tablic informacyjnych, wynikającej z ustalenia dodatkowych nazw miejscowości w języku niemieckim.

Wysokość środków przekazanych na wymianę tablic informacyjnych, wynikająca z ustalenia dodatkowych nazw miejscowości w języku mniejszości lub w języku regionalnym w roku 2012 (wraz z wysokością środków budżetowych zarezerwowanych na ten cel na rok 2013) została przedstawiona w tabelach zamieszczonych przy komentarzu do zasady nr 5 .

19. Wspieranie działalności w zakresie oświaty i badań naukowych, w celu szerzenia wiedzy o kulturze, historii, języku i religii mniejszości narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym.

W okresie objętym raportem na polskich uczelniach prowadzono kształcenie na kierunku studiów „filologia” ze specjalnością w zakresie języka: białoruskiego, ukraińskiego, rosyjskiego, niemieckiego, słowackiego, litewskiego, czeskiego, hebrajskiego oraz w ramach filologii orientalnej lub kulturoznawstwa – języka ormiańskiego. Niektóre ze specjalności realizowane były również na kierunku „kulturoznawstwo”. Absolwenci wymienionych specjalności mogli uzyskać przygotowanie pedagogiczne, w przypadku wyboru tej ścieżki kształcenia (specjalność przygotowująca do wykonywania zawodu nauczyciela jest fakultatywna). W okresie objętym raportem praktycznie na wszystkich uniwersytetach polskich funkcjonowały filologie germańska i rosyjska oraz slawistyka, które od zawsze cieszą się dużym zainteresowaniem. Ponadto, języki niemiecki i rosyjski nauczane są na lektoratach organizowanych na wszystkich kierunkach studiów. Na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, na Wydziale Neofilologii działa Zakład Bałtologii, w którym wykładana jest filologia litewska. Również na Uniwersytecie Warszawskim, na Wydziale Polonistyki, istnieje Katedra Językoznawstwa Ogólnego, Wschodnioazjatyckiego, Porównawczego i Bałtytyki, gdzie wykładany jest język litewski. Na Uniwersytecie Jagiellońskim, na Wydziale Filologicznym, działa Zakład Filologii Czeskiej i Łużyckiej oraz Zakład Filologii Słowackiej, natomiast na Uniwersytecie Wrocławskim, w ramach Instytutu Filologii Słowiańskiej - Zakład Bohemistyki. Na innych uniwersytetach, np. na Uniwersytecie Warszawskim, lektoraty z języków czeskiego i słowackiego prowadzone są w ramach studiów slawistycznych. Na Uniwersytecie Warszawskim, na Wydziale Lingwistyki Stosowanej działają Instytut Rusycystyki, Katedra Białorutenistyki i Katedra Ukrainistyki. Podobne katedry i zakłady istnieją na: Uniwersytecie Jagiellońskim (Katedra Ukrainistyki), Uniwersytecie Wrocławskim (Zakład Ukrainistyki), Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (Zakład Ukrainistyki), Uniwersytecie im. Marii Curie-Skłodowskiej (Zakłady: Białorutenistyki, Filologii Ukraińskiej, Języka Rosyjskiego) oraz na Uniwersytecie w Białymstoku (Katedra Filologii Białoruskiej). Wszystkie katedry i zakłady wykładające język białoruski i ukraiński prowadzą także zajęcia z literatury oraz kultury.

W Katedrze Filologii Rosyjskiej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie od roku akademickiego 2001/2002, działa specjalność - filologia rosyjska z językiem rusińsko-łemkowskim. Na polskich uczelniach (m.in. Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet

Jagielloński) prowadzone są studia judaistyczne, na których studenci poznają kulturę, tradycję i historię Żydów polskich oraz w ramach lektoratów uczą się języków jidysz i hebrajskiego.

Należy dodać, iż doskonalenie zawodowe czynnych zawodowo nauczycieli, a także uzupełnianie kwalifikacji w zakresie języka mniejszościowego możliwe jest także w ramach studiów podyplomowych. Formę taką wykorzystywały na przykład Uniwersytet Wrocławski prowadzący nauczanie podyplomowe w odniesieniu do języka czeskiego, ukraińskiego, rosyjskiego i niemieckiego, czy też Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu prowadzący nauczanie w odniesieniu do języka rosyjskiego i niemieckiego.

Od roku 2004 na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie działają dwusemestralne podyplomowe studia z zakresu romologii – *Romowie w Polsce. Historia, prawo, kultura, stereotypy etniczne* wspierane ze środków *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce*.

Dodać należy również, iż powołana w ramach Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych grupa robocza zajmowała się opracowaniem zasad funkcjonowania filologii mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego. Rezultatem jej prac było skierowanie do Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich i Konferencji Rektorów Zawodowych Szkół Polskich propozycji utworzenia etnofilologii mniejszości narodowych i etnicznych. Propozycja ta odpowiada na zapotrzebowanie środowisk mniejszości narodowych i etnicznych oraz wpisuje się w obowiązujące od dnia 1 października 2011 r. przepisy art. 6 i art. 11 ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. – *Prawo o szkolnictwie wyższym* (Dz. U. z 2012 r., poz. 572, z późn. zm.), które pozwalają na bardziej elastyczne tworzenie nowych kierunków studiów.

W Polsce działają liczne jednostki naukowe zajmujące się badaniem historii i współczesności mniejszości narodowych. Są to przede wszystkim: Zakład Badań Narodowościowych Instytutu Slawistyki PAN w Warszawie, Katedra Etnologii oraz Zakład Spraw Narodowościowych Uniwersytetu Wrocławskiego, Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich im. Willy'ego Brandta Uniwersytetu Wrocławskiego, Zakład Badań Etnicznych Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Instytut Etnologii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Badania problemów narodowościowych prowadzone są też praktycznie we wszystkich instytutach socjologii.

Dodać także należy, że w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki w 2011 roku został przeprowadzony konkurs, w wyniku którego finansowanie w łącznej kwocie 10.991.190 zł uzyskały 23 projekty związane z badaniami kultury, historii, języka i religii mniejszości narodowych oraz zjawisk występujących w regionach wielokulturowych

na terenach Rzeczypospolitej Polskiej. W konkursach tego programu rozstrzygniętych w 2012 r. finansowanie w łącznej kwocie 17.396.232 zł uzyskały 33 projekty związane z tą problematyką.

20. Wspieranie działalności w zakresie kształcenia nauczycieli i dostępu do podręczników w językach mniejszości narodowych i etnicznych oraz w języku regionalnym.

Nauczyciele języków mniejszości narodowych i etnicznych kształcą się w szkołach wyższych i zdobywają odpowiednie kwalifikacje uzyskując dyplomy ukończenia studiów na kierunkach filologicznych. Organizowane są też dodatkowe kursy doszkalające i doskonalące dla nauczycieli języków mniejszości. Zasady organizowania doradztwa metodycznego oraz kursów doskonalenia nauczycieli zostały określone przepisami rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 listopada 2009 r. *w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli* (Dz. U. Nr 200, poz.1537, z późn. zm.). Doskonalenie nauczycieli języków mniejszości narodowych jest na ogół organizowane w oparciu o struktury wojewódzkich placówek doskonalenia nauczycieli. Organizacja doradztwa metodycznego dla nauczycieli uczących w szkole języków mniejszości narodowych i etnicznych należy do zadań jednostek samorządu terytorialnego. Zakres tego doradztwa jest uwarunkowany zgłaszanymi przez nauczycieli potrzebami oraz możliwościami finansowymi, organizacyjnymi i kadrowymi jednostek samorządu terytorialnego.

Dodatkowo, kwestie dotyczące doskonalenia nauczycieli języków mniejszości narodowych znalazły odzwierciedlenie w umowach międzynarodowych podpisanych przez Polskę z jej partnerami zagranicznymi.

Opracowanie, druk i dostarczanie do szkół podręczników szkolnych i książek pomocniczych służących podtrzymywaniu poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych jest dofinansowywane z budżetu państwa z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw oświaty i wychowania (art. 13 ust. 5 i 6 ustawy z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty* - Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.).

Od 1 września 2009 r., na mocy przepisów rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 grudnia 2008 r. *w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* (Dz. U. z 2009 Nr 4, poz. 17). zaczęła obowiązywać nowa podstawa programowa (obecnie obowiązuje w wersji wprowadzonej przepisami rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. *w sprawie*

podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół – Dz. U. z 2012 r. poz. 977). Nowa podstawa programowa została wprowadzona w roku szkolnym 2009/2010 w I klasie szkoły podstawowej oraz w I klasie gimnazjum i w następnych latach była sukcesywnie wprowadzana w kolejnych klasach, a od 1 września 2012 r. objęła IV klasę szkoły podstawowej oraz I klasę liceum, technikum i zasadniczej szkoły zawodowej. Oznacza to konieczność opracowania nowych podręczników zgodnych z wymogami nowej podstawy programowej.

Podręczniki, które zostały dopuszczone do użytku szkolnego przez Ministra Edukacji Narodowej są wpisywane do wykazu podręczników przeznaczonych do kształcenia ogólnego dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, który jest podawany do publicznej wiadomości na stronie internetowej Ministerstwa Edukacji Narodowej. Podręczniki dla mniejszości narodowych i etnicznych, dopuszczone do użytku szkolnego do nowej podstawy programowej i sfinansowane przez Ministerstwo Edukacji Narodowej są również umieszczane na platformie internetowej Scholaris, co znacznie ułatwia ich dostępność.

Przekazywanie uczniom w polskich szkołach wiedzy o mniejszościach narodowych i etnicznych wynika z realizacji obowiązkowych celów i treści nauczania określonych w podstawach programowych wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego. Zarówno dotychczasowa, jak i nowa podstawa programowa kładą nacisk na kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także poszanowania dla innych kultur i tradycji. Treści nauczania dotyczące mniejszości narodowych i etnicznych zostały uwzględnione w nowej podstawie programowej na każdym etapie edukacyjnym, począwszy od wychowania przedszkolnego. Cele kształcenia oraz cele wychowawcze dostosowane zostały do wieku uczniów na danym etapie edukacyjnym oraz ich możliwości poznawczych. Zgodnie z przyjętymi priorytetami wdrażane zmiany programowe mają sprzyjać przygotowaniu uczniów do opartego na odpowiedzialności, szacunku i tolerancji funkcjonowania we współczesnym społeczeństwie, zróżnicowanym pod względem narodowościowym i etnicznym.

Ministerstwo Edukacji Narodowej wspiera działalność organizacji pozarządowych i stowarzyszeń, przyznając dofinansowanie na realizację projektów edukacyjnych (seminariów, szkoleń, publikacji materiałów edukacyjnych, spotkań młodzieży, konkursów dla szkół) na rzecz uczniów z mniejszości narodowych i etnicznych. Corocznie również, w ramach dofinansowywanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej projektów międzynarodowej współpracy szkół i wymiany młodzieży, przyjmuje się - jako jeden

ze stałych priorytetów - poszanowanie tożsamości narodowej i kulturowej oraz przezwyciężanie barier, stereotypów i uprzedzeń zakorzenionych w mentalności i kulturze.

Ważnym elementem w procesie przekazywania wiedzy o mniejszościach jest odpowiednie przygotowania i wsparcie metodyczne nauczycieli. W roku 2011 Ośrodek Rozwoju Edukacji (jednostka podlegała Ministrowi Edukacji Narodowej) zrealizował projekt „Wielokulturowość w praktyce szkolnej”, którego celem było stworzenie systemu wsparcia dla szkół, pracujących z uczniami należącymi do mniejszości narodowych i etnicznych oraz uczniami ze środowisk migracyjnych. W ramach projektu realizowane były następujące komponenty:

- przeprowadzono badanie sytuacji dzieci obcokrajowców oraz uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych w polskich placówkach oświatowych, co pozwoliło sformułować wnioski i postulaty praktyczne dotyczące kierunków wsparcia szkoły i doskonalenia nauczycieli,
- powołano sieć ekspertów-koordynatorów w województwach, których zadaniem było udzielanie (poprzez konsultacje i szkolenia oraz organizowanie konferencji) wszechstronnej pomocy szkołom, w których uczą się dzieci obcokrajowców i obywateli polskich powracających z imigracji, a także dzieci należące do mniejszości narodowych i etnicznych,
- przetłumaczono pakiet edukacyjny Rady Europy *Autobiografia spotkań międzykulturowych* – poradnik, umożliwiający kształtowanie odpowiednich kompetencji i postaw kulturowych w społeczeństwie,
- przeprowadzono szkolenia kaskadowe w celu przygotowania nauczycieli i wychowawców do tworzenia programów edukacyjno-wychowawczych oraz upowszechnienia poradnika *Autobiografia spotkań międzykulturowych*.

Ogółem w 2011 r. przeszkolono 704 osoby z 14 województw.

21. Wspieranie działalności w zakresie równego dostępu osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych do oświaty na wszystkich poziomach.

Zgodnie z brzmieniem art. 70 ust. 1 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* każdy ma prawo do nauki, która jest jednocześnie obowiązkiem do 18 roku życia. Władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia (art. 70 ust. 4 *Konstytucji*).

Realizując ten przepis podjęto działania w zakresie edukacji uczniów należących do romskiej mniejszości etnicznej. Edukacja dzieci romskich to priorytet zapoczątkowanego w 2004 r. rządowego *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* oraz realizowanego w latach 2001-2003 *Pilotażowego programu rządowego na rzecz społeczności romskiej w województwie małopolskim*.

Nowym rozwiązaniem, realizowanym w ramach obu ww. *Programów* było wprowadzenie do szkół nauczycieli i asystentów (romskich) wspomagających edukację romską. Zadaniem asystentów edukacji romskiej jest zapewnienie dzieciom i młodzieży, uczącym się w klasach zintegrowanych, wszechstronnej pomocy w szkole oraz poza nią. W dużej mierze to na nich spoczywa obowiązek współpracy z rodzicami uczniów romskich. Ponad 10-letni okres pracy asystentów przyniósł poprawę frekwencji i wyników nauczania uczniów romskich w szkołach objętych programem asystentów edukacji romskiej. Natomiast nauczyciele wspomagający edukację romską są pedagogami merytorycznie przygotowanymi do pracy z dziećmi romskimi. Ich zadaniem jest bieżący nadzór nad postępami dzieci w nauce, prowadzenie zajęć wyrównawczych, pomoc w odrabianiu lekcji i stały kontakt z rodziną. W okresie 2007-2012 kontynuowano finansowanie szkoleń, mających na celu podniesienie kwalifikacji asystentów edukacji romskiej i nauczycieli wspomagających pracujących z dziećmi romskimi. Obecnie na terenie całego kraju pracuje około 100 asystentów edukacji romskiej i podobna liczba nauczycieli wspomagających. Dzięki pracy asystentów i nauczycieli oraz działaniom uzupełniającym (w tym w szczególności organizacji zajęć wyrównawczych i dodatkowych) znacznie zwiększyła się liczba dzieci realizujących obowiązek szkolny (w niektórych województwach wszystkie dzieci objęte tym obowiązkiem uczęszczają do szkoły).

W ramach zadań edukacyjnych dofinansowuje się także organizację kolonii i półkolonii letnich, wycieczek turystyczno-krajoznawczych, zajęć sportowych i rekreacyjnych. Uzupełnieniem działań podejmowanych w dziedzinie edukacji jest pomoc materialna. Dotyczy ona głównie dofinansowania umożliwiającego systematyczne uczęszczanie dzieci romskich do przedszkoli i klas zerowych. Trzeba również wymienić takie formy działań, jak: zaopatrzenie uczniów w podręczniki, przybory szkolne, pomoce dydaktyczne, oraz dofinansowanie dojazdów do i ze szkoły, a także ubezpieczenia uczniów od nieszczęśliwych wypadków.

Ponadto, realizując zadania edukacyjne, koordynator *Programu*, powierzył wyłonionym w konkursie organizacjom romskim wdrożenie systemu stypendialnego dla studentów romskich, uczniów szkół ponadgimnazjalnych oraz uczniów szczególnie uzdolnionych.

W omawianym okresie przyznawanych było corocznie około 70 stypendiów dla studentów romskich, ponad 20 stypendiów dla uczniów romskich szczególnie uzdolnionych artystycznie oraz (od 2011 r.) 55 stypendiów dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

Działania edukacyjne na rzecz uczniów pochodzenia romskiego, jak wspomniano wyżej, są finansowane z kilku źródeł: środków *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* (rezerwa celowa w budżecie państwa), budżetu ministra właściwego ds. mniejszości narodowych i etnicznych, Ministra Edukacji Narodowej oraz ze środków budżetowych, przekazywanych w ramach subwencji oświatowej jednostkom samorządu terytorialnego. W oparciu o rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 14 listopada 2007 r. w *sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym* (Dz. U. z 2007 r., Nr 214, poz. 1579 z późn. zm.) szkoły realizujące dodatkowe zadania dla uczniów pochodzenia romskiego (np.: zatrudnienie asystentów edukacji romskiej i nauczycieli wspomagających edukację uczniów romskich, organizujące dodatkowe zajęcia wyrównawcze, kompensacyjne etc. dla uczniów romskich) otrzymują dodatkowe środki finansowe na ten cel zwiększone o 150 % w przeliczeniu na jednego ucznia.

Uczniowie pochodzenia romskiego uczęszczają do szkół publicznych, ucząc się w jednej klasie ze swoimi polskimi rówieśnikami. Wygaśnięcie tzw. „klasach romskich”, w których naukę pobierał niewielki odsetek uczniów, nastąpiło w roku szkolnym 2010/11.

Szczególnym przypadkiem jest Parafialna Podstawowa Szkoła Polsko-Romska z Oddziałami Integracyjnymi w Suwałkach - jedyna szkoła niepubliczna, z uprawnieniami szkoły publicznej, która organizuje bezpłatne nauczanie dzieci pochodzenia romskiego. Szkoła ta miała charakter autorskiego eksperymentu, związanego z możliwością prowadzenia części zajęć w języku romskim, z uwzględnieniem zajęć służących podtrzymywaniu ich tożsamości etnicznej i językowej. Z uwagi m.in. na postępującą migrację Romów z Suwałk, szkoła ta w ostatnich latach zyskuje profil integracyjny.

W omawianym okresie liczba uczniów romskich realizujących obowiązek szkolny wzrosła z liczby 2.306 (w roku szkolnym 2010/11) do liczby 2.800 uczniów (w roku szkolnym 2011/12).

Problemem pozostaje wysoki odsetek uczniów romskich z orzeczeniem o niepełnosprawności (16,8 % uczniów romskich uzyskało takie orzeczenia, w zdecydowanej większości są to orzeczenia o upośledzeniu w stopniu lekkim). Należy przy tym zauważyć, że

prawo do wystąpienia do poradni psychologiczno-pedagogicznej z prośbą o wydanie orzeczenia o stopniu niepełnosprawności przysługuje wyłącznie rodzicom. Ponadto, polskie prawo umożliwia uczniom z orzeczeniem o niepełnosprawności w stopniu lekkim naukę w szkołach masowych, a zatem uczniowie z tego rodzaju orzeczeniem nie są kierowani „automatycznie” do szkół specjalnych, a jedynie na życzenie rodziców.

22. Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do zakładania i prowadzenia własnych, prywatnych instytucji oświatowych i szkoleniowych.

Zgodnie z art. 70 ust. 3 *Konstytucji*, rodzice mają wolność wyboru dla swoich dzieci szkół innych niż publiczne. Osoby fizyczne i osoby prawne mają prawo do zakładania szkół podstawowych, ponadpodstawowych oraz zakładów wychowawczych. Kwestia ta została omówiona również w art. 5 ust 2 ustawy z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty* (Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.). Prawo to dotyczy także osób prawnych i fizycznych reprezentujących środowiska mniejszości narodowych w Polsce. Podmioty prawne na podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 listopada 2009 r. *w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli* mogą także zakładać i prowadzić niepubliczne placówki doskonalenia nauczycieli.

Szkoły organizujące nauczanie języka lub w języku mniejszości narodowych to głównie szkoły publiczne, których organami prowadzącymi są jednostki samorządu terytorialnego (gminy i powiaty). W ostatnim czasie można jednak zaobserwować znaczący wzrost liczby niepublicznych placówek zapewniających swoim uczniom nauczanie języka mniejszości. W roku szkolnym 2011/2012 nauczanie takie prowadzone było w ponad 60 szkołach i 25 przedszkolach. Niewielka część z wymienionych placówek powstała z myślą o zapewnieniu dzieciom i młodzieży należącym do mniejszości narodowych bądź etnicznych nauczania ich kultury, tradycji i języka (przykładowo: utworzone w Warszawie i Wrocławiu przez Fundację Ronalda s. Laudera prywatne zespoły szkół (szkoła podstawowa i gimnazjum) z polskim jako językiem wykładowym (Zespół Szkół Lauder-Morasha w Warszawie i Lauder-Etz Chaim - Szkoła Fundacji Kultury i Edukacji Żydowskiej Gesher we Wrocławiu), Parafialna Podstawowa Szkoła Polsko-Romska z Oddziałami Integracyjnymi w Suwałkach, Niepubliczna Szkoła Podstawowa św. św. Cyryla i Metodego w Białymstoku czy założone przez Fundację im. Biskupa A. Baranauskasa „Dom Litewski” w Sejnach Szkoła Podstawowa i Gimnazjum z Litewskim Językiem Nauczania „Žiburyš”). Zdecydowana

większość spośród wymienionych placówek to małe szkoły wiejskie, do niedawna prowadzone przez samorządy, w których nauczany był język mniejszości. Szkoły te zagrożone zamknięciem z powodu niżu demograficznego i wiążącym się z tym przeniesieniem dzieci do innych placówek na terenie gminy zostały przejęte przez powołane w tym celu stowarzyszenia grupujące rodziców bądź osoby działające na rzecz danej gminy.

23. Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz osób posługujących się językiem regionalnym do nauki języka ojczystego.

Prawo obywateli polskich należących do mniejszości narodowych do zachowania i rozwoju własnego języka jest zagwarantowane przepisami art. 35 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*.

Polski system oświaty zapewnia warunki zarówno do organizowania nauczania języków, jak i do nauczania w językach mniejszości narodowych i etnicznych oraz w języku regionalnym. Prawo osób należących do mniejszości do korzystania z nauki ich języków ojczystych oraz własnej historii i kultury zostało sformułowane w art. 13 *ustawy o systemie oświaty*.

Warunki i sposób wykonywania tych zadań określone są przepisami rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 listopada 2007 r. w *sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym*.

Nauka języka lub w języku mniejszości może się odbywać na wszystkich etapach edukacyjnych (w przedszkolach, szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych). Jest ona organizowana przez dyrektora przedszkola lub szkoły publicznej na wniosek rodziców lub prawnych opiekunów ucznia, składany na zasadzie dobrowolności.

Aby umożliwić organizowanie nauczania w małych środowiskach lub w warunkach rozproszenia niektórych mniejszości (dotyczy to zwłaszcza ukraińskiej mniejszości narodowej i łemkowskiej mniejszości etnicznej) przyjęto zasadę, że do utworzenia klasy, w której prowadzone jest nauczanie języka (lub w języku) mniejszości wystarczy 7 uczniów na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjum oraz 14 uczniów na poziomie szkół ponadgimnazjalnych.

Możliwe są następujące sposoby organizowania nauczania języka mniejszości:

- nauczanie w języku mniejszości w szkołach, w których język ten jest językiem wykładowym,
- nauczanie dwujęzyczne w dwóch równorzędnych językach: języku polskim i języku mniejszości narodowej lub etnicznej,
- nauczanie języka mniejszości jako przedmiotu dodatkowego,
- nauczanie języka mniejszości narodowej lub etnicznej w zespołach międzyszkolnych (w przypadkach, gdy w poszczególnych szkołach zgłosi się zbyt mała liczba zainteresowanych, aby móc organizować nauczanie języka w grupach międzyklasowych).

Wyboru sposobu organizowania nauczania języka mniejszości dokonuje środowisko lokalne.

Mniejszość litewska, jako jedyna mniejszość w Polsce, korzysta z możliwości prowadzenia nauczania szkolnego w języku ojczystym (jako języku wykładowym). Mniejszości białoruska, łemkowska, słowacka oraz społeczność kaszubska wybrały nauczanie języka ojczystego jako dodatkowego przedmiotu. Formy organizacyjne, w których prowadzone jest nauczanie pozostałych mniejszości (np. niemieckiej i ukraińskiej), są zróżnicowane i zależą od lokalnych uwarunkowań (możliwości kadrowych, lokalowych, liczby zainteresowanych uczniów).

Nauczanie języka mniejszości finansowane jest z budżetu państwa. Na mocy przepisów wydawanego corocznie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad podziału części oświatowej subwencji ogólnej na dany rok budżetowy, organy prowadzące (dotujące) szkoły dla mniejszości narodowych otrzymują z budżetu państwa subwencję na zadania oświatowe, zwiększoną dla zaspokojenia potrzeb edukacyjnych uczniów oddziałów i szkół dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, a także uczniów romskich, dla których szkoła podejmuje dodatkowe działania edukacyjne. Jej wysokość jest związana z liczbą uczniów – im mniejsza szkoła, tym większą subwencję nalicza się na jednego ucznia.

W okresie objętym niniejszym raportem przekazywana subwencja była zwiększona o 20 % w przeliczeniu na każdego ucznia mniejszości narodowej w tzw. dużych szkołach oraz zwiększoną o 150 % w przeliczeniu na każdego ucznia w szkołach małych (tzn. takich, w których liczba uczniów nie przekracza 84 w przypadku szkoły podstawowej i 42 w przypadku gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych).

Wobec postulatów zgłaszanych przez organizacje społeczne mniejszości narodowych i etnicznych oraz władze samorządowe gmin zamieszkałych przez zwarte skupiska osób

należących do mniejszości Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji zaproponowały wprowadzenie dodatkowej wagi dla szkół prowadzących nauczanie w językach mniejszości narodowych i etnicznych oraz w języku regionalnym, a także prowadzących nauczanie w dwóch językach – języku mniejszości i języku polskim. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 grudnia 2012 r. *w sprawie sposobu podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego w roku 2013* (Dz.U z 2012 r., poz. 1541) wagi te wynoszą – 20 % dla szkół podstawowych, w których liczba uczniów objętych nauczaniem języka mniejszości lub w języku mniejszości jest większa od 84 (dla szkół ponadpodstawowych limit ten wynosi 42), 120 % dla szkół podstawowych, w których liczba uczniów objętych nauczaniem języka mniejszości lub w języku mniejszości jest większa od 60, a niższa od 84 (dla szkół ponadpodstawowych limit ten wynosi 30-42) oraz 150 % dla szkół podstawowych, w których liczba uczniów objętych nauczaniem języka mniejszości lub w języku mniejszości jest niższa niż 60 (dla szkół ponadpodstawowych limit ten wynosi 30). Ponadto wprowadzona została dodatkowa, naliczana niezależnie od wyżej wymienionych, waga o wysokości 20 %, przeznaczona dla szkół prowadzących nauczanie w języku mniejszości lub w dwóch językach.

Od 2005 r. uczniowie szkół, w których język mniejszości jest językiem wykładowym mogą przystępować do sprawdzianów po szkole podstawowej i egzaminów po gimnazjum przeprowadzanych w języku mniejszości.

24. Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do uczenia się języka ojczystego lub nauki w tym języku w ramach publicznej edukacji.

Na terenach zamieszkiwanych przez środowiska mniejszości narodowych i etnicznych powstała sieć szkół z nauczaniem języków lub w językach mniejszości. W roku szkolnym 2012/2013, według stanu na 30 września 2012 r. (dane Systemu Informacji Oświatowej), składa się ona z 1.285 placówek (wliczając przedszkola i oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych, szkoły podstawowe, gimnazja i szkoły ponadgimnazjalne oraz zespoły międzyszkolne) i obejmuje nauką języków mniejszości łącznie 62.060 uczniów.

Poniżej przedstawiono zestawienie liczbowe placówek szkolnych organizujących zajęcia z języków mniejszości oraz uczniów uczestniczących w tych zajęciach, wraz ze wskazaniem województw, w których prowadzone jest nauczanie języka bądź w języku mniejszości:

- mniejszość niemiecka – województwa: lubuskie, łódzkie, mazowieckie, opolskie, pomorskie, śląskie i warmińsko-mazurskie (ogółem 589 placówek, łącznie 38 783 uczniów),
- społeczność kaszubska – województwo pomorskie (ogółem 389 placówek, łącznie 15 842 uczniów),
- mniejszość białoruska – województwo podlaskie (ogółem 47 placówek, łącznie 3 148 uczniów),
- mniejszość ukraińska – województwa: dolnośląskie, lubelskie, lubuskie, małopolskie, mazowieckie, podkarpackie, podlaskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie, zachodniopomorskie (ogółem 169 placówek, łącznie 2 757 uczniów),
- mniejszość litewska – województwo podlaskie (ogółem 19 placówek, łącznie 683 uczniów),
- mniejszość łemkowska – województwa: dolnośląskie, lubuskie, małopolskie (ogółem 35 placówek, łącznie 281 uczniów),
- mniejszość słowacka – województwo małopolskie i śląskie (ogółem 12 placówek, łącznie 202 uczniów),
- mniejszość żydowska – województwo dolnośląskie i mazowieckie (7 placówek, 301 uczniów),
- mniejszość ormiańska – województwo małopolskie, mazowieckie i pomorskie (4 placówki, 54 uczniów).

Ze względu na uwarunkowania kulturowe społeczności romskiej (tabuiczność języka), a co za tym idzie brak zainteresowania dzieci i rodziców nauczaniem języka romskiego jako języka mniejszości w publicznym cyklu nauczania polskie szkoły nie prowadzą nauki języka romskiego jako języka ojczystego romskiej mniejszości etnicznej.

Uczniowie pochodzenia romskiego uczęszczają do szkół publicznych, ucząc się w normalnym cyklu nauczania wspólnie ze swoimi nieromskimi rówieśnikami. Zlikwidowane zostały, występujące jeszcze kilka lat temu, tzw. klasy romskie. Nadal natomiast funkcjonuje Parafialna Podstawowa Szkoła Polsko-Romska z Oddziałami Integracyjnymi w Suwałkach - jedyna szkoła niepubliczna, z uprawnieniami szkoły publicznej, która organizuje bezpłatne nauczanie dzieci pochodzenia romskiego, z uwzględnieniem zajęć służących podtrzymaniu ich tożsamości etnicznej i językowej (jak już wspomniano w ostatnich latach szkoła ta zyskuje profil integracyjny).

W wyniku realizacji pilotażowego *Programu rządowego na rzecz społeczności romskiej w województwie małopolskim na lata 2001-2003*, a od roku 2004 - wieloletniego *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce*, znacznie zmalała liczba uczniów pochodzenia romskiego, którzy nie spełniają obowiązku szkolnego lub porzucają naukę. Wprowadzony w ramach programów rządowych system wspierania edukacji uczniów romskich polega m.in. na zatrudnieniu asystentów edukacji romskiej oraz nauczycieli wspomagających. Widocznym efektem tych działań jest wzrost frekwencji i poprawa wyników nauczania uczniów romskich. W roku szkolnym 2012/2013 opieką asystentów edukacji romskiej oraz dodatkowymi zajęciami wyrównawczymi i wsparciem edukacyjnym ze strony nauczycieli wspomagających objętych było 2 286 uczniów romskich.

W okresie sprawozdawczym została opracowana kolejna strategia edukacyjna dotycząca rozwoju oświaty mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce (*Strategia rozwoju oświaty mniejszości ukraińskiej w Polsce*). W roku 2012 r. pakiet strategii tworzyły:

1. *Strategia rozwoju oświaty mniejszości litewskiej w Polsce*, przyjęta w 2002 r.,
2. *Strategia rozwoju oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce*, przyjęta w 2007 r.,
3. *Strategia rozwoju oświaty mniejszości ukraińskiej w Polsce*, przyjęta w 2011 r.

Wszystkie wymienione wyżej dokumenty zostały opracowane wspólnie przez przedstawicieli administracji rządowej i samorządowej oraz przedstawicieli właściwej mniejszości narodowej. Ich celem jest dokonanie analizy sytuacji oświaty poszczególnych mniejszości narodowych oraz wypracowanie rozwiązań, które pozwolą we właściwy sposób podejmować działania służące podtrzymywaniu tożsamości narodowej, językowej i kulturowej uczniów należących do mniejszości. Każdy z tych dokumentów uwzględnia specyfikę danej mniejszości, analizuje występujące w jej środowisku problemy i pozwala poszukiwać najwłaściwsze rozwiązania w tych dziedzinach, które mają największy wpływ na jakość edukacji (takich, jak baza dydaktyczna, kadra nauczycielska, doradztwo metodyczne). Okazją do tego są spotkania monitorujące zalecenia zawarte w poszczególnych *Strategiach* oraz w protokołach z okresowych spotkań (stanowiących integralny składnik dokumentu). W 2012 r. zostały podjęte prace nad pogłębieniem i aktualizacją *Strategii rozwoju oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce*. W marcu 2012 r. rozpoczęto prace na opracowaniem *Strategii rozwoju oświaty mniejszości białoruskiej w Polsce*.

Liczbę placówek oświatowych w których prowadzone były zajęcia dla uczniów należących do mniejszości oraz liczbę uczniów według typów szkół w roku szkolnym 2012/2013 (stan na 30 września 2012 r.) prezentują poniższe tabele (uwaga: dane zamieszczone w tabelach nie obejmują liczby przedszkoli i oddziałów przedszkolnych przy

szkołach podstawowych oraz liczby dzieci uczących się w przedszkolach i oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych).

**Liczba placówek według typów – rok szkolny 2012/2013
(stan na 30 września 2012 r.)**

Mniejszość	Białoruska	Kaszubska	Litewska	Niemiecka	Słowacka	Ukraińska	Łemkowska	Ormiańska	Żydowska	Łącznie
Szkoły podst. z nauczaniem w języku mniejszości	0	0	5	0	0	2	0	0	0	7
Szkoły podstawowe uczące w dwóch językach	0	0	0	3	0	1	0	0	0	4
Szkoły podst. z dodatkową nauką jęz. mniejszości	23	254	2	312	6	76	21	3	3	700
Gimnazja z nauczaniem w języku mniejszości	0	0	2	0	0	3	0	0	0	5
Gimnazja uczące w dwóch językach	0	0	0	3	0	1	0	0	0	4
Gimnazja z dodatkową nauką jęz. mniejszości	16	92	2	84	3	41	7	0	1	246
Licea z nauczaniem w języku mniejszości	0	0	1	0	0	2	0	0	0	3
Licea uczące w dwóch językach	0	0	0	0	0	2	0	0	0	2
Licea z dodatkową nauką języka mniejszości	3	9	1	1	0	3	1	0	0	18
Szkoły zawodowe z nauczaniem w języku mniejszości	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Szkoły zawodowe uczące w dwóch językach	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Szkoły zawodowe z dodatkową nauką języka mniejszości	0	2	1	3	0	1	0	0	0	7
Łącznie	42	357	14	406	9	132	29	3	4	996

**Liczba uczniów według typów szkół – rok szkolny 2012/2013
(stan na 30 września 2012 r.)**

Mniejszość	Białoruska	Kaszubska	Litewska	Niemiecka	Słowacka	Ukraińska	Łemkowska	Ormiańska	Żydowska	Łącznie
Szkoły podst. z nauczaniem w języku mniejszości	0	0	214	0	0	101	0	0	0	315
Szkoły podstawowe uczące w dwóch językach	0	0	0	201	0	64	0	0	0	265
Szkoły podst. z dodatkową nauką jęz. mniejszości	1528	12301	74	25849	138	1401	164	53	167	41675
Gimnazja z nauczaniem w języku mniejszości	0	0	138	0	0	117	0	0	0	255
Gimnazja uczące w dwóch językach	0	0	0	99	0	45	0	0	0	144
Gimnazja z dodatkową nauką jęz. mniejszości	814	2317	35	5536	27	635	62	0	39	9465
Licea z nauczaniem w języku mniejszości	0	0	90	0	0	143	0	0	0	233
Licea uczące w dwóch językach	0	0	0	0	0	102	0	0	0	102
Licea z dodatkową nauką języka mniejszości	703	308	17	7	0	14	15	0	0	1064
Szkoły zawodowe z nauczaniem w języku mniejszości	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Szkoły zawodowe uczące w dwóch językach	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Szkoły zawodowe z dodatkową nauką języka mniejszości	0	61	4	30	0	4	1	0	0	100
Łącznie	3045	14987	572	31722	165	2626	242	53	206	53618

25. *Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do rzeczywistego uczestniczenia w życiu kulturalnym, społecznym i gospodarczym, jak również w sprawach publicznych, zwłaszcza tych, które ich dotyczą.*

Należy podkreślić, że prawodawstwo polskie gwarantuje warunki dla uczestnictwa obywateli Rzeczypospolitej Polskiej w życiu publicznym, kulturalnym, społecznym i gospodarczym. I tak - *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* w art. 35 zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury, a także daje prawo mniejszościom narodowym i etnicznym do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej. W art. 11 ust. 1 *Konstytucja* gwarantuje swobodę tworzenia i funkcjonowania partii politycznych, zaś w art. 12 zapewnia wolność tworzenia i działania związków zawodowych, organizacji społeczno – zawodowych rolników, stowarzyszeń, ruchów obywatelskich, innych dobrowolnych zrzeszeń oraz fundacji. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. *o partiach politycznych* (Dz.U. z 2011 r. Nr 155, poz. 924) w art. 2 ust. 1 przyznaje prawo do bycia członkiem partii politycznej osobom, które są obywatelami Rzeczypospolitej Polskiej i które ukończyły 18 lat.

Zmiany ustrojowe wprowadzone po 1989 roku doprowadziły do przekazania szeregu kompetencji jednostkom samorządu terytorialnego. Wszyscy obywatele polscy, w tym także osoby należące do mniejszości narodowych, jako członkowie wspólnot samorządowych (które tworzą z mocy prawa wszyscy mieszkańcy danej gminy, powiatu lub województwa),²⁰ mogą uczestniczyć w podejmowaniu istotnych dla tych wspólnot decyzji, zarówno w sposób bezpośredni (udział w wyborach i referendach), jak i za pośrednictwem organów gminy, powiatu lub województwa. Mogą również zasiadać w organach jednostek samorządu terytorialnego.

Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. *Kodeks wyborczy* (Dz.U. Nr 21, poz. 112 z późn. zm.) przewiduje preferencje dla przedstawicieli mniejszości narodowych. Zgodnie z ogólną zasadą przyjętą w *Kodeksie*, w podziale mandatów do Sejmu RP uwzględnia się wyłącznie okręgowe

²⁰ Ustawy z dnia 8 marca 1990 *o samorządzie gminnym* (Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.), z dnia 5 czerwca 1998 r. *o samorządzie powiatowym* (Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1592 z późn. zm.), z dnia 5 czerwca 1998 r. *o samorządzie województwa* (Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1590 z późn. zm.).

listy kandydatów tych komitetów, które w skali kraju uzyskały co najmniej 5 % ważnie oddanych głosów. Z tego warunku zwolnione są jedynie komitety utworzone przez wyborców zrzeszonych w zarejestrowanych organizacjach mniejszości narodowych (art. 197 § 1 *Kodeksu wyborczego*). Podobne rozwiązania przewidywały także wcześniejsze ordynacje wyborcze przyjęte po 1989 r. W wyniku ostatnich wyborów parlamentarnych, które odbyły się w dniu 9 października 2011 r. w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej zasiada jeden przedstawiciel niemieckiej mniejszości narodowej – wybrany z listy wyborczej mniejszości niemieckiej oraz jeden przedstawiciel białoruskiej mniejszości narodowej wybrany z listy Sojuszu Lewicy Demokratycznej, a także jeden przedstawiciel mniejszości ukraińskiej wybrany z listy Komitetu wyborczego Platformy Obywatelskiej. W Senacie zasiada jeden senator wywodzący się z mniejszości ormiańskiej kandydujący także z Komitetu wyborczego Platformy Obywatelskiej. W Parlamencie zasiadają ponadto posłowie i senatorowie reprezentujących społeczność posługującą się językiem regionalnym. Parlamentarzyści ci zostali wybrani z list Platformy Obywatelskiej oraz Prawa i Sprawiedliwości. W parlamencie funkcjonuje Kaszubski Zespół Parlamentarny skupiający w swoich szeregach posłów i senatorów działających na rzecz Kaszub i Pomorza. Wśród nich również parlamentarzystów związanych ze społecznością posługującą się językiem regionalnym.

Przedstawiciele mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym są również licznie reprezentowani na wszystkich szczeblach władz samorządowych. W wyniku wyborów samorządowych przeprowadzonych w 2010 r. reprezentanci mniejszości zasiadają w organach samorządów województw: dolnośląskiego, lubuskiego, małopolskiego, opolskiego, podlaskiego, podkarpackiego, pomorskiego, śląskiego, świętokrzyskiego, warmińsko-mazurskiego, wielkopolskiego oraz zachodniopomorskiego. Na terenach niektórych gmin i powiatów, gdzie mniejszości lub społeczność kaszubska występują w zwartych skupiskach komitety, z list których mandat uzyskali ich przedstawiciele, sprawują władzę w samorządach samodzielnie lub w koalicjach z innymi komitetami.

W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2010 r. wyłącznie mniejszość niemiecka wystawiła swój własny komitet wyborczy na terenie województwa opolskiego. Kandydaci należący do pozostałych mniejszości oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, a także kandydaci wywodzący się z mniejszości niemieckiej zamieszkujący inne regiony kraju startowali zarówno z list ogólnokrajowych partii politycznych, jak i lokalnych komitetów wyborczych. Część z nich startowała z oficjalnym poparciem organizacji społeczno-kulturalnych poszczególnych mniejszości. Fakt, iż tylko kandydaci reprezentujący

mniejszość niemiecką Opolszczyzny startowali w ramach zarejestrowanego komitetu wyborczego mniejszości uniemożliwia dokładne oszacowanie liczby osób należących do mniejszości i społeczności posługującej się językiem kaszubskim, wybranych do organów władz samorządowych w wyniku przeprowadzonych wyborów. Wedle dostępnych danych można przyjąć, iż w wyniku wyborów ponad dziewięciu przedstawicieli mniejszości i społeczności kaszubskiej zasiada w sejmikach województw (w województwie opolskim osoby należące do mniejszości niemieckiej uzyskały siedem mandatów radnych zaś w województwie warmińsko-mazurskim jeden, w województwie pomorskim mandat uzyskał przedstawiciel mniejszości ukraińskiej, zaś w województwie świętokrzyskim przedstawiciel mniejszości ormiańskiej. Ponadto w sejmiku województwa podlaskiego zasiadają osoby należące do mniejszości białoruskiej zaś w sejmiku województwa pomorskiego osoby posługujące się językiem regionalnym). Reprezentanci mniejszości narodowych i etnicznych uzyskali mandaty w radach co najmniej dziewiętnastu powiatów (hajnowskiego, bielskiego i sejneńskiego w województwie podlaskim, ostródzkiego, kętrzyńskiego, szczycieńskiego i bartoszyckiego w województwie warmińsko-mazurskim, koszalińskiego, szczecineckiego i wałeckiego w województwie zachodniopomorskim, bytowskiego i gdańskiego w województwie pomorskim oraz strzeleckiego, kędzierzyńsko-kozielskiego, krapkowickiego, opolskiego-ziemskiego, oleskiego, kluczborskiego i prudnickiego w województwie opolskim). Ponadto w radach niektórych powiatów województwa pomorskiego zasiedli kandydaci używający w codziennych kontaktach domowych języka regionalnego. Ponad trzydziestu przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych zostało wójtami i burmistrzami. Natomiast ponad trzystu pięćdziesięciu zasiada, z ramienia komitetów wyborczych mniejszości oraz innych komitetów wyborczych, w radach miast i gmin województw: dolnośląskiego, lubuskiego, małopolskiego, opolskiego, podlaskiego, podkarpackiego, pomorskiego, śląskiego, warmińsko-mazurskiego, wielkopolskiego i zachodniopomorskiego. Na terenie województwa pomorskiego kandydaci używający języka regionalnego także zasiedli w radach gmin zamieszkanym przez tę społeczność. W niektórych gminach kandydaci należący do społeczności kaszubskiej pełnią funkcję wójtów, burmistrzów oraz prezydentów miast.

Przedstawiciele mniejszości białoruskiej, niemieckiej, ukraińskiej i litewskiej oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym pełnią także funkcje starostów i wicestarostów w niektórych powiatach zamieszkanym przez zwarte skupiska osób należących do tych mniejszości lub społeczności.

Należy podkreślić, że Rzeczpospolita Polska, kierując się zasadą równości w prawach wszystkich obywateli, nie ogranicza osobom należącym do mniejszości narodowych prawa do pełnienia funkcji publicznych, w tym do służby w organach Policji i wojsku, do awansów służbowych, nagród przysługujących zgodnie z prawem funkcjonariuszom publicznym, odpowiednio do ich kwalifikacji zawodowych i szczególnych predyspozycji osobistych.

Ponadto, Narodowa Strategia Rozwoju Kultury jako program działań Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na lata 2004-2013 odwołuje się do środowisk mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym podkreślając, że wszystkie zaplanowane działania zaprogramowane w strategii powinny być dostępne dla mniejszości narodowych oraz instytucji prowadzonych przez te społeczności w celu pielęgnowania różnorodności kulturowej i ich tradycji jako dorobku polskiej kultury.

Integralną częścią Strategii są narodowe programy kultury, będące głównym obszarem współpracy z organizacjami działającymi na rzecz upowszechniania, promowania oraz zachowania kultury mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce, a także zachowania i rozwoju języka regionalnego. Organizacje i instytucje kultury prowadzone przez środowiska mniejszości narodowych i etnicznych są podmiotami uprawnionymi do uczestnictwa w programach operacyjnych na równi z innymi wnioskodawcami wymienionymi w regulaminach programów.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego wspiera zadania, odnoszące się do dziedzictwa kulturowo-historycznego Polski związanego z udziałem mniejszości narodowych w kształtowaniu kultury narodowej mając na uwadze konieczność pielęgnowania pamięci o wspólnej, wielokulturowej przeszłości oraz wzbogacenie oferty kulturalnej.

26. Obowiązek państwa powstrzymania się od stosowania środków zmieniających proporcje narodowościowe ludności w rejonach zamieszkałych przez osoby należące do mniejszości narodowych i etnicznych.

Artykuł 5 ust. 2 ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym zabrania stosowania środków mających na celu zmianę proporcji narodowościowych lub etnicznych na obszarach zamieszkałych przez mniejszości.

Zobowiązanie do powstrzymania się od działań, które prowadziłyby do zmian narodowościowych na obszarach zamieszkałych przez mniejszości narodowe znalazło się w art. 15 *Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy* z 26 kwietnia 1994 r.

CZĘŚĆ III: Organy i instytucje odpowiedzialne za realizację polityki wobec mniejszości narodowych i etnicznych oraz podejmowane przez nie działania

Działania Rządu Rzeczypospolitej Polskiej zmierzają nie tylko do zapewnienia przedstawicielom mniejszości narodowych i etnicznych należnych im praw, ale także do umacniania ducha tolerancji i dialogu międzykulturowego w celu wzajemnego poszanowania, zrozumienia i współpracy, tworzenia warunków dla popularyzacji kultury i tożsamości kulturowej mniejszości, zgodnie z najlepszymi tradycjami Rzeczypospolitej oraz do promocji postaw otwartości i tolerancji wśród społeczeństwa polskiego, zwłaszcza wśród młodzieży.

Zgodnie z przepisami art. 21 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* organem właściwym w sprawach objętych ustawą jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych²¹. Minister, który kieruje tym działem administracji jest zatem odpowiedzialny za sprawy mniejszości narodowych i etnicznych. Obecnie, od dnia 21 listopada 2011 r., ministrem tym jest Minister Administracji i Cyfryzacji.

Ustawa *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, wskazując ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych jako organ wiodący w sprawach mniejszości, nałożyła jednocześnie na wszystkie organy władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej obowiązek podejmowania odpowiednich środków w celu wspierania działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości. Organy te w zakresie swoich kompetencji podejmują działania zmierzające do zapewnienia właściwej realizacji praw przysługujących mniejszościom narodowym i etnicznym oraz do propagowania postaw wzajemnej tolerancji i współpracy w duchu poszanowania odrębności kulturowej oraz wielowiekowego dziedzictwa Rzeczypospolitej wielu kultur i narodów.

Szczególnie ważną rolę w realizacji działań na rzecz mniejszości, poza wymienionym Ministrem Administracji i Cyfryzacji, pełnią: Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, Komisja Wspólna Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Rzecznik Praw Obywatelskich oraz Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania. Poza nimi wśród głównych organów i instytucji odpowiedzialnych za realizację

²¹ Zgodnie z *Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej* ministrowie kierują działami administracji rządowej. Każdy z ministrów może kierować jednym lub kilkoma działami. Ustawa z dnia 4 września 1997 r. *o działach administracji rządowej* (Dz.U. z 2007 r. Nr 65, poz. 437, z późn. zm.) wymienia wszystkie działy administracji rządowej i określa zakres kompetencji ministrów kierujących danymi działami.

polityki Państwa wobec mniejszości narodowych i etnicznych wymienić należy Ministra Edukacji Narodowej, Ministra Spraw Wewnętrznych oraz Radę Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.

I

Na podstawie przepisów § 1 ust. 2 pkt 4 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 listopada 2011 r. w *sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Administracji i Cyfryzacji* (Dz.U. Nr 248, poz. 1479) działem administracji rządowej „wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne” kieruje **Minister Administracji i Cyfryzacji**. Uprzednio ministrem właściwym do spraw objętych tym działem administracji był Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji. Minister Administracji i Cyfryzacji realizując zadania państwa związane z zachowaniem i rozwojem tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniem i rozwojem języka regionalnego w szczególności:

- sprzyja realizacji praw i potrzeb mniejszości poprzez podejmowanie działań na rzecz mniejszości i inicjowanie programów dotyczących:
 - a) zachowania i rozwoju tożsamości, kultury i języka mniejszości, przy zapewnieniu pełnej integracji obywatelskiej osób należących do mniejszości,
 - b) realizacji zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie etniczne;
- współdziała z właściwymi organami w zakresie przeciwdziałania naruszaniu praw mniejszości;
- dokonuje analiz i ocen sytuacji prawnej i społecznej mniejszości, w tym w zakresie realizacji zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie etniczne;
- upowszechnia wiedzę na temat mniejszości oraz ich kultury, a także inicjuje badania nad sytuacją mniejszości, w tym w zakresie dyskryminacji wynikającej z przynależności do mniejszości, jej przejawów oraz metod i strategii przeciwdziałania jej występowaniu;
- podejmuje działania na rzecz zachowania i rozwoju języka regionalnego.

Ponadto, art. 31 ust. 3 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* zobowiązuje ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych (tj. Ministra Administracji i Cyfryzacji) do przygotowania, nie rzadziej niż raz na dwa lata, raportu dotyczącego sytuacji mniejszości w Rzeczypospolitej Polskiej i przedstawienia go do zatwierdzenia Radzie Ministrów. Wykonaniem wspomnianego punktu jest niniejszy dokument.

Należy wskazać, że wyżej przedstawiony katalog zadań i kompetencji nie ma charakteru zamkniętego i wszystkie kwestie związane ze sferą działania państwa na rzecz podtrzymywania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości pozostają w kompetencjach ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych.

Urzędem obsługującym ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych jest Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji. W strukturach MAiC działa Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, w ramach którego zadania na rzecz mniejszości realizują: Wydział Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział do Spraw Mniejszości Romskiej i Zespół Kultury Mniejszości Narodowych i Etnicznych. Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych MAiC kontynuuje działania prowadzone uprzednio w strukturze Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.

1. Do zakresu działania **Wydziału Mniejszości Narodowych i Etnicznych** należy prowadzenie spraw w zakresie stosunku Państwa do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym z wyłączeniem spraw z zakresu stosunku Państwa do romskiej mniejszości etnicznej, a w szczególności:

- 1) opracowywanie – w porozumieniu z przedstawicielami innych ministrów – propozycji do założeń polityki Państwa wobec mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego;
- 2) opracowywanie i koordynacja programów na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego;
- 3) monitorowanie programów, o których mowa w pkt 2, oraz sporządzanie analiz i opinii dotyczących ich realizacji;
- 4) opracowywanie propozycji rozwiązań dotyczących problemów zgłaszanych przez organizacje mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym;
- 5) opracowywanie i opiniowanie projektów regulacji prawnych dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego;
- 6) opracowywanie materiałów do projektów informacji dotyczących podziału i przekazywania dotacji na zadania mające na celu zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwój języka regionalnego;
- 7) prowadzenie baz danych dotyczących dotacji, o których mowa w pkt 6;

- 8) udział w pracach komisji, której zadaniem jest ocena i wybór wniosków o udzielenie dotacji na realizację zadań mających na celu, zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwój języka regionalnego;
- 9) podejmowanie działań na rzecz respektowania praw osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz osób posługujących się językiem regionalnym;
- 10) obsługa merytoryczna i organizacyjno-techniczna Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, w tym przygotowywanie materiałów na posiedzenia Komisji oraz protokołów z tych posiedzeń, z wyłączeniem obsługi merytorycznej i organizacyjno-technicznej Zespołu do Spraw Romskich działającego w ramach Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych;
- 11) prowadzenie Urzędowego Rejestru Gmin, w których używany jest język pomocniczy;
- 12) prowadzenie Rejestru gmin, na których obszarze używane są nazwy w języku mniejszości;
- 13) współdziałanie z organami administracji rządowej i samorządowej na rzecz uwzględniania lokalnych potrzeb mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym;
- 14) utrzymywanie bieżących kontaktów z organizacjami społecznymi mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym;
- 15) przygotowywanie informacji problemowych i materiałów dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego;
- 16) opracowywanie materiałów związanych ze współpracą z instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego w ramach Komisji Europejskiej, Rady Europy oraz Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie;
- 17) opracowywanie materiałów do projektu ustawy budżetowej w zakresie spraw mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego.

2. Do zakresu działania **Wydziału do spraw Mniejszości Romskiej** należy prowadzenie spraw w zakresie stosunku Państwa do mniejszości romskiej, a w szczególności:

- 1) opracowywanie – w porozumieniu z przedstawicielami innych ministrów propozycji do założeń polityki Państwa wobec mniejszości romskiej;
- 2) opracowywanie i koordynacja programów na rzecz mniejszości romskiej, w tym

Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce;

- 3) monitorowanie programów, o których mowa w pkt 2, oraz sporządzanie analiz i opinii dotyczących ich realizacji;
- 4) opracowywanie propozycji rozwiązań dotyczących problemów zgłaszanych przez organizacje mniejszości romskiej;
- 5) opracowywanie i opiniowanie projektów regulacji prawnych dotyczących mniejszości romskiej;
- 6) opracowywanie – w zakresie mniejszości romskiej - materiałów do projektów informacji dotyczących podziału i przekazywania dotacji na zadania mające na celu zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwój języka regionalnego oraz integrację obywatelską mniejszości romskiej;
- 7) udział w pracach komisji, której zadaniem jest ocena i wybór wniosków o udzielenie dotacji na realizację zadań mających na celu ochronę, zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwój języka regionalnego;
- 8) podejmowanie działań na rzecz respektowania praw osób należących do mniejszości romskiej;
- 9) obsługa merytoryczna i organizacyjno-techniczna Zespołu do Spraw Romskich działającego w ramach Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, w tym przygotowywanie materiałów na posiedzenia Zespołu oraz protokołów z tych posiedzeń;
- 10) współdziałanie z organami administracji rządowej i samorządowej na rzecz uwzględniania lokalnych potrzeb mniejszości romskiej;
- 11) utrzymywanie bieżących kontaktów z organizacjami społecznymi mniejszości romskiej;
- 12) przygotowywanie informacji problemowych i materiałów dotyczących mniejszości romskiej;
- 13) opracowywanie materiałów związanych ze współpracą z instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz mniejszości romskiej w ramach Komisji Europejskiej, Rady Europy oraz Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie;
- 14) opracowywanie materiałów do projektu ustawy budżetowej w zakresie spraw mniejszości romskiej.

3. Do zakresu działania **Zespołu Kultury Mniejszości Narodowych i Etnicznych** należy prowadzenie spraw mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym – w zakresie dotyczącym wspierania działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowania i rozwoju języka regionalnego, a w szczególności:

- 1) gromadzenie i ocenianie pod względem formalnym wniosków o dofinansowanie działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowania i rozwoju języka regionalnego;
- 2) opracowywanie, na podstawie protokołów z posiedzeń komisji oceniającej wnioski, o których mowa w pkt 1, propozycji podziału dotacji przeznaczonych na wspieranie działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwój języka regionalnego;
- 3) przygotowywanie projektów umów w sprawach dotacji, o których mowa w pkt 2;
- 4) gromadzenie, weryfikowanie pod względem formalnym sprawozdań składanych przez podmioty, które uzyskały dotacje oraz ocenianie na podstawie tych sprawozdań realizacji zadań wynikających z umowy o dotację;
- 5) opracowywanie analiz i materiałów do ogłaszanej przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych informacji o szczegółowych zasadach postępowania w sprawach dotyczących dotacji, o których mowa w pkt 2;
- 6) przygotowywanie projektów odpowiedzi na pytania w zakresie dotyczącym dotacji udzielonych przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych;
- 7) koordynowanie przygotowywania materiałów do projektu ustawy budżetowej w zakresie właściwości Departamentu;
- 8) monitorowanie wykonania budżetu Państwa w części 43 budżetu – Wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne;
- 9) współpraca z komórką organizacyjną Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji właściwą w sprawach finansów w zakresie obsługi finansowo - księgowej części 43 budżetu Państwa – Wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne.

II

Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, istnieje od 1989 r. Do zakresu działania Komisji należą sprawy związane z utrzymaniem dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych, etnicznych i językowych oraz ochroną ich praw, a także realizacją zasady równego traktowania osób bez względu na ich pochodzenie etniczne i rasowe oraz narodowość. Komisja podejmuje działania polegające na:

1. współtworzeniu prawa dotyczącego mniejszości narodowych i etnicznych,
2. analizowaniu tematów problemowych,
3. konsultacjach i spotkaniach ze środowiskami mniejszości,
4. podejmowaniu interwencji.

Cyklicznie odbywają się posiedzenia komisji (również wyjazdowe) poświęcone problemom poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych.

Podczas VI kadencji Sejmu RP odbyło się 90 posiedzeń Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych. W okresie listopad 2011 – grudzień 2012 (VII kadencja Sejmu) Komisja spotykała się 31 razy.

W swojej aktywności Komisja skupia się głównie na monitorowaniu realizacji praw przysługujących mniejszościom narodowym i etnicznym. Komisja spotyka się z przedstawicielami środowisk mniejszości narodowych i etnicznych zapoznając się z sytuacją poszczególnych mniejszości, analizując zgłaszane przez nich problemy i podejmując konkretne interwencje. W okresie objętym niniejszym raportem Komisja przyjęła 2 opinie i 1 dezyderat (uchwalony dwukrotnie).

W okresie objętym *IV Raportem* Komisja, we współpracy z Zespołem do Spraw Romskich Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, podjęła szczególną inicjatywę uchwałodawczą dotyczącą ustanowienia dnia 2 sierpnia Dniem Pamięci o Zagładzie Romów i Sinti, co zaowocowało przyjęciem przez Sejm dnia 29 lipca 2011 r. uchwały w tej kwestii: „*W hołdzie Romom i Sinti, ofiarom niemieckiego nazistowskiego ludobójstwa, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej ustanawia dzień 2 sierpnia Dniem Pamięci o Zagładzie Romów i Sinti*”.

Nowym obszarem pracy Komisji zainicjowanym podczas VI kadencji Sejmu okazała się problematyka przeciwdziałania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji. Przede wszystkim - na wniosek Komisji – kwestia ta została wpisana do stałego zakresu działania Komisji określonego przez Regulamin Sejmu RP.

III

Komisja Wspólna Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych została utworzona na podstawie art. 23 ust. 1 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* jako organ opiniodawczo-doradczy Prezesa Rady Ministrów.

Do zadań Komisji Wspólnej należy w szczególności:

- wyrażanie opinii w sprawach realizacji praw i potrzeb mniejszości, w tym ocena sposobu realizacji tych praw oraz formułowanie propozycji w zakresie działań zmierzających do zapewnienia realizacji praw i potrzeb mniejszości,
- opiniowanie programów służących tworzeniu warunków sprzyjających zachowaniu i rozwojowi tożsamości kulturowej mniejszości,
- opiniowanie projektów aktów prawnych dotyczących mniejszości,
- opiniowanie wysokości i zasad podziału środków przeznaczonych w budżecie państwa na wspieranie działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości oraz zachowania i rozwoju języka regionalnego,
- podejmowanie działań na rzecz przeciwdziałania dyskryminacji osób należących do mniejszości.

Komisję Wspólną tworzą przedstawiciele: ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, ministra właściwego do spraw administracji publicznej, ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, ministra właściwego do spraw finansów publicznych, ministra właściwego do spraw pracy, Ministra Sprawiedliwości, ministra właściwego do spraw wewnętrznych, ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, ministra właściwego do spraw zagranicznych, ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego, Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego, Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, Szefa Kancelarii Prezesa Rady Ministrów oraz przedstawiciele mniejszości narodowych (białoruskiej, czeskiej, litewskiej, niemieckiej, ormiańskiej, rosyjskiej, słowackiej, ukraińskiej, żydowskiej) i etnicznych (karaimskiej, łemkowskiej, romskiej i tatarskiej), a także przedstawiciele społeczności posługującej się językiem regionalnym (kaszubskim). Członków Komisji Wspólnej powołuje i odwołuje Prezes Rady Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. Równoprawnymi współprzewodniczącymi Komisji Wspólnej są: przedstawiciel ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych oraz przedstawiciel mniejszości i społeczności posługującej się językiem regionalnym.

Zgodnie z ustawą o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, w celu wyłonienia członków Komisji Wspólnej będących przedstawicielami mniejszości oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych (obecnie jest nim Minister Administracji i Cyfryzacji, do listopada 2011 r. - Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji) występuje do organizacji poszczególnych mniejszości i społeczności z prośbą o wskazanie uzgodnionych kandydatów do Komisji. Następnie przekazuje Prezesowi Rady Ministrów wnioski o powołanie członków Komisji.

Zgodnie z regulaminem Komisji w jej ramach działają następujące zespoły: zespół do spraw edukacji, zespół do spraw kultury i mediów oraz zespół do spraw romskich. Koszty związane z funkcjonowaniem Komisji Wspólnej pokrywane są z budżetu państwa, zaś obsługę organizacyjno-techniczną prac Komisji zapewnia urząd obsługujący ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych.

Zgodnie z ustawą opinie Komisji są przekazywane Prezesowi Rady Ministrów oraz Radzie Ministrów. Komisja Wspólna dysponuje również możliwością zwracania się z prośbą o informacje i stanowiska do instytucji i środowisk naukowych oraz organizacji społecznych. Może zapraszać do swoich prac przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych i środowisk naukowych.

Komisja opiniuje corocznie m.in. wysokość środków zaplanowanych w budżecie państwa na realizację zadań służących podtrzymaniu tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniu i rozwojowi języka regionalnego, zasady podziału dotacji przyznawanych przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych oraz projekty aktów prawnych regulujących edukację mniejszości narodowych i etnicznych. Ponadto Komisja Wspólna opiniuje projekty wszelkich aktów prawnych, które mogą mieć wpływ na położenie mniejszości narodowych i etnicznych oraz korzystanie przez nie z zagwarantowanych im praw, jak np. projekt ustawy o ratyfikacji *Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych*. W okresie objętym niniejszym raportem Komisja Wspólna Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych wydała 27 opinii. W drugiej połowie 2011 r. wydanych zostało 11 opinii, natomiast w roku 2012 wydano 16 opinii.

Komisja Wspólna w swoich pracach duży nacisk kładzie na kwestie związane z nauczaniem języków mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego. W trakcie posiedzeń poruszano m.in. kwestie edukacji przedszkolnej, filologii mniejszościowych, powoływania instytucji kultury, wsparcia metodycznego dla nauczania mniejszości, podstaw programowych do nauczania języków mniejszości oraz

przygotowywania programów nauczania szkolnego i przedszkolnego. Komisję Wspólną interesują również kwestie zachowania i rozwoju sieci szkół mniejszościowych.

Na forum Komisji Wspólnej wielokrotnie poruszana była problematyka historyczna w relacjach państwo polskie - mniejszości narodowe i etniczne. Szczególnie istotne miejsce w tym zakresie zajmuje zagadnienie upamiętniania miejsc pamięci, które kilkakrotnie było przedmiotem ożywionej dyskusji. Przedmiotem intensywnych dyskusji wśród członków Komisji Wspólnej była m. in. ocena skutków Akcji „Wisła”. Komisja Wspólna w ramach swoich prac interesuje się również działalnością Instytutu Pamięci Narodowej w sprawach dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych.

Komisja Wspólna żywo interesuje się także procesem implementacji ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. Podczas posiedzeń prezentowane są również sprawozdania z działalności pełnomocników wojewodów do spraw mniejszości narodowych i etnicznych.

Komisja Wspólna zajmuje się również respektowaniem przez Polskę zapisów konwencji międzynarodowych chroniących mniejszości oraz omawia działalność poszczególnych resortów na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych.

Inauguracyjne posiedzenie Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych odbyło się w dniu 21 września 2005 r. Do końca 2012 r. przeprowadzono trzydzieści sześć spotkań Komisji Wspólnej w pełnym składzie (w roku 2005 – 1, w 2006 – 3, w 2007 – 2, w 2008 – 7, w 2009 – 6, w 2010 – 6, w 2011 – 5, w 2012 r. - 6). Ponadto współprzewodniczący Komisji Wspólnej, będący przedstawicielem mniejszości i społeczności posługującej się językiem regionalnym, wielokrotnie korzystał z możliwości zwołania posiedzeń, w których udział brali wyłącznie przedstawiciele strony mniejszościowej.

Wśród zespołów Komisji Wspólnej należy podkreślić szczególną rolę Zespołu do spraw romskich. W jego skład wchodzi, obok przedstawicieli administracji rządowej, 20 osób reprezentujących organizacje mniejszości romskiej, wskazanych przez dwóch reprezentantów tej mniejszości w Komisji Wspólnej. Ponadto, na posiedzenia Zespołu zapraszani są zewnętrzni eksperci wywodzący się ze środowisk naukowych, organizacji społecznych i instytucji działających na rzecz integracji społecznej Romów. Zespół do Spraw Romskich KWRiMNIe pełni funkcję forum umożliwiającego wymianę informacji w sprawach dotyczących problemów romskiej mniejszości etnicznej, jest podmiotem pracującym nad wypracowaniem propozycji działań, mających służyć poprawie sytuacji tej mniejszości w Polsce. W okresie sprawozdawczym odbyły się 3 posiedzenia Zespołu.

IV

Ochrona praw mniejszości narodowych i etnicznych stanowi jeden z priorytetów działalności **Rzecznika Praw Obywatelskich**. Szczególną uwagę Rzecznik poświęca realizacji prawa mniejszości narodowych i etnicznych do zachowania i rozwoju własnej tożsamości. Rzecznik stoi także na straży przestrzegania zasady równego traktowania w sferze życia społecznego, ekonomicznego i kulturalnego.

Do końca 2000 roku w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich istniało wyodrębnione stanowisko ds. mniejszości narodowych oraz cudzoziemców. W dniu 1 stycznia 2001 roku utworzony został Samodzielny Wydział Ochrony Praw Cudzoziemców i Mniejszości Narodowych. W następnych latach sprawy z zakresu mniejszości narodowych i etnicznych należały do właściwości zespołów merytorycznych działających w ramach w Biura Rzecznika Praw Obywatelskich. Od 2011 r. sprawami mniejszości narodowych i etnicznych w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich zajmuje się Zespół Prawa Administracyjnego i Gospodarczego. Zespół, działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, rozpatruje skargi kierowane do Rzecznika w sprawach dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych. Na bieżąco prowadzi także analizę stanu przestrzegania praw mniejszości oraz osób do nich należących. Ważnym aspektem działalności Zespołu jest również podejmowanie badań terenowych, poświęconych sytuacji społeczności mniejszościowych lub poszanowaniu praw mniejszości przez organy administracji publicznej.

Niezależnie od liczby wpływających do Biura RPO skarg, stopień przestrzegania praw mniejszości narodowych i etnicznych, oraz osób należących do tych mniejszości, jest w Biurze RPO na bieżąco monitorowany. W tym celu zbierane i analizowane są m.in. wszelkie materiały informacyjne i publicystyczne. Niezbędną wiedzę o sytuacji społeczności mniejszościowych Rzecznik czerpie także z kontaktów z organizacjami pozarządowymi, zrzeszającymi członków tych społeczności. Rzecznik współpracuje również z organami administracji publicznej, właściwymi w sprawach mniejszości narodowych i etnicznych, z Komisją Wspólną Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych oraz z Komisją Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu RP. Prowadzony w Biurze RPO monitoring ma szczególne znaczenie z uwagi na fakt, że interwencje, zarówno w sprawach indywidualnych, jak i generalnych, Rzecznik Praw Obywatelskich podejmuje nie tylko na podstawie skarg nadsyłanych przez osoby bezpośrednio zainteresowane czy poszkodowane. Stosowne działania mogą także być podejmowane przez Rzecznika z inicjatywy własnej, po uzyskaniu informacji wskazujących na możliwość zaistnienia naruszenia określonych praw lub wolności.

V

Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania, zgodnie z kompetencjami określonymi w *ustawie z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania* (Dz.U. Nr 254, poz. 1700), odpowiedzialny jest za realizowanie polityki rządu w zakresie równego traktowania, w tym przeciwdziałania dyskryminacji, w szczególności ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, wiek, niepełnosprawność oraz orientację seksualną.

Do zadań Pełnomocnika należy w szczególności:

- opracowywanie i opiniowanie projektów aktów prawnych w zakresie równego traktowania;
- przeprowadzanie analiz i ocen rozwiązań prawnych pod kątem respektowania zasady równego traktowania, a także występowanie z wnioskami o wydanie lub zmianę aktów prawnych;
- podejmowanie działań eliminujących lub ograniczających skutki naruszania zasady równego traktowania;
- dokonywanie analiz i ocen sytuacji prawnej i społecznej w zakresie równego traktowania oraz inicjowanie, realizowanie, koordynowanie lub monitorowanie działań zmierzających do zapewnienia równego traktowania, a także do ochrony przed dyskryminacją;
- współpraca z właściwymi organami administracji publicznej, partnerami społecznymi, organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami w zakresie równego traktowania;
- promowanie, upowszechnianie i propagowanie problematyki równego traktowania;
- współpraca z zagranicznymi i międzynarodowymi organizacjami i organami działającymi w zakresie równego traktowania;

Pełnomocnik opracowuje i przedkłada Radzie Ministrów Krajowy Program Działań na rzecz Równego Traktowania, określający cele i priorytety działań na rzecz równego traktowania.

VI

Prawa osób należących do mniejszości do nauki języka mniejszości lub w języku mniejszości, a także prawa tych osób do nauki historii i kultury mniejszości realizowane są na zasadach i w trybie określonym w *ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty*.

Zgodnie z art. 17 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* sprawy te powierzone zostały **Ministerstwu Edukacji Narodowej**, w strukturze którego nie ma wprawdzie wyspecjalizowanej komórki do spraw mniejszości narodowych, ale zajmuje się nimi Departament Kształcenia Ogólnego i Wychowania. W zależności od rodzaju problemów tematyka mniejszości narodowych jest również podejmowana przez inne departamenty Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Ponadto, w Centralnej Komisji Egzaminacyjnej zatrudniona jest osoba, której zakres obowiązków obejmuje kwestie związane z mniejszościami.

VII

Ustawa *o mniejszościach narodowych i etnicznych* w sposób wyraźny wskazała zakres zadań **wojewody** w zakresie ochrony praw mniejszości narodowych i etnicznych. Jego zadania zostały wymienione w art. 22 i należą do nich:

- koordynowanie na obszarze województwa działań organów administracji rządowej, realizujących zadania na rzecz mniejszości;
- podejmowanie działań na rzecz respektowania praw mniejszości oraz przeciwdziałanie naruszaniu tych praw i dyskryminacji osób należących do mniejszości;
- podejmowanie działań na rzecz rozwiązywania problemów mniejszości;
- podejmowanie działań na rzecz respektowania praw osób posługujących się językiem regionalnym.

Dodatkowo, na podstawie art. 32 ustawy, organy administracji rządowej, samorządu terytorialnego oraz organizacje pozarządowe są obowiązane do przekazywania wojewodzie, w celu zaopiniowania, dokumentów dotyczących programów realizowanych z ich udziałem na terenie województwa, dotyczących mniejszości lub zachowania i rozwoju języka regionalnego, finansowanych w całości lub części ze środków publicznych.

Ustawa *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* umożliwiła także wojewodom ustanawianie pełnomocnika do spraw mniejszości narodowych i etnicznych. W sytuacji tej nie stosuje się przepisu art. 18 ust. 1 ustawy z dnia 23 stycznia 2009 r. *o wojewodzie i administracji rządowej w województwie* (Dz.U. Nr 31, poz. 206, z późn zm.). Obecnie pełnomocnicy wojewodów do spraw mniejszości narodowych i etnicznych funkcjonują we wszystkich 16 województwach.

VIII

Na mocy Zarządzenia Nr 26 Dyrektora Generalnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 23 grudnia 2011 r. w sprawie zatwierdzenia wewnętrznego regulaminu organizacyjnego Departamentu Kontroli, Skarg i Wniosków Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, z późn. zm. w ramach Departamentu Kontroli Skarg i Wniosków MSW funkcjonuje **Zespół do Spraw Ochrony Praw Człowieka**. Do zakresu działania Zespołu należy:

- analizowanie rozwoju międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka w odniesieniu do spraw objętych zakresem działu administracji rządowej, którym kieruje Minister, inicjowanie i wdrażanie programów oraz strategii na rzecz ochrony praw człowieka w tym zakresie oraz inicjowanie zmian legislacyjnych i organizacyjnych w celu zapewnienia zgodności rozwiązań polskich z tymi standardami;
- podejmowanie działań zmierzających do zapewnienia należytego poziomu ochrony praw człowieka podczas realizacji zadań przez urzędy obsługujące organy i kierowników jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi lub przez niego nadzorowanych;
- prowadzenie monitoringu spraw dotyczących zjawisk związanych z przestępstwami z nienawiści, a także podejmowanie działań mających na celu przeciwdziałanie tego rodzaju zjawiskom;
- współpraca z organami i jednostkami podległymi lub nadzorowanymi przez Ministra, innymi organami administracji publicznej, instytucjami oraz organizacjami pozarządowymi w zakresie ochrony praw człowieka i przeciwdziałania przestępstwom na tle nienawiści;
- uczestnictwo w pracach krajowych i międzynarodowych instytucji zajmujących się ochroną praw człowieka oraz zwalczaniem i przeciwdziałaniem przestępstwom z nienawiści;
- monitorowanie, a w uzasadnionych przypadkach również koordynowanie, realizacji w resorcie spraw wewnętrznych, w szczególności w Policji i Straży Granicznej programów szkoleniowych w zakresie problematyki ochrony praw człowieka oraz przygotowywanie, a następnie aktualizowanie dla tych podmiotów materiałów dydaktycznych w zakresie ochrony praw człowieka;
- przygotowanie informacji do międzynarodowych sprawozdań z wykonywania przez Polskę postanowień międzynarodowych konwencji w zakresie działań na rzecz ochrony praw człowieka w ramach kompetencji Ministra;

- prowadzenie spraw związanych z nadzorem Ministra nad wykonywaniem przez Policję i Straż Graniczną działań wynikających z wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka;
- prowadzenie spraw związanych z nadzorem Ministra nad Policją i Strażą Graniczną w zakresie przekazywania Niezależnej Instytucji Badającej Niewłaściwe Zachowania Policji skarg i informacji pozaskargowych na te służby.

Zespół do Spraw Ochrony Praw Człowieka kontynuuje działania prowadzone uprzednio przez Zespół Monitorowania Rasizmu i Ksenofobii działający w ramach Departamentu Kontroli, Skarg i Wniosków Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.

IX

Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa jest instytucją powołaną na mocy ustawy z dnia 21 stycznia 1988 r. *o Radzie Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa* (Dz.U. Nr 2, poz. 2, z późn. zm.) do inicjowania i koordynowania działalności związanej z upamiętnieniami historycznych wydarzeń i miejsc oraz postaci w dziejach walk i męczeństwa Narodu Polskiego, zarówno w kraju, jak i za granicą, a także bliskich Narodowi Polskiemu miejsc walk i męczeństwa innych narodów na terytorium Polski. Do zadań Rady w zakresie problematyki mniejszości narodowych należy:

- opiniowanie i zatwierdzanie spraw związanych z pochówkami ofiar wojen i represji, cmentarzami wojennymi i wszelkimi upamiętnieniami symbolicznymi mniejszości narodowych i etnicznych,
- opiniowanie projektów aktów prawnych dotyczących problemów ochrony grobów i cmentarzy ofiar wojen i represji oraz wszelkich upamiętnień mniejszości narodowych i etnicznych,
- współdziałanie z organizacjami i środowiskami mniejszości narodowych i etnicznych na terenie Polski oraz z przedstawicielami rządów poszczególnych krajów pochodzenia.

Realizując swoje zadania Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa współpracuje z wieloma instytucjami w kraju i zagranicą wśród których jest m.in. Ludowy Niemiecki Związek Opieki Nad Grobami Wojennymi w Kassel, Wydział Memorialny Ambasady Rosyjskiej w Warszawie oraz Państwowa Międzyresortowa Komisja ds. Upamiętnienia Ofiar Wojny i Represji Politycznych działająca przy Radzie Ministrów Ukrainy.

ZAKOŃCZENIE

W okresie objętym niniejszym raportem sytuacja prawna mniejszości narodowych i etnicznych oraz osób posługujących się językiem regionalnym pozostawała stabilna. Jak wspomniano na wstępie nie zaszły znaczące zmiany w systemie prawnym dotyczącym mniejszości narodowych i etnicznych. Mniejszości narodowe i etniczne oraz społeczność posługująca się językiem regionalnym w pełni korzystały natomiast z przepisów przyjętej dnia 6 stycznia 2005 r. ustawy o *mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* - stan ten znalazł odzwierciedlenie w przedstawianym dokumencie. W okresie objętym raportem kontynuowano proces doskonalenia procedur implementujących przepisy ustawy, tak, aby korzystanie z przysługujących praw było jak najbardziej ułatwione dla zainteresowanych osób.

W okresie opisanym w *IV Raporcie* współpraca organizacji społeczno-kulturalnych mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym z instytucjami państwa realizowana w ramach Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych i w codziennych kontaktach z urzędami, realizującymi politykę rządu wobec mniejszości, realizowana była na bieżąco. W duchu dialogu i porozumienia rozwiązywane były problemy zgłaszane administracji przez środowiska mniejszości.

Jak już wspomniano w omawianym okresie zaszły istotne zmiany w systemie instytucji państwa polskiego zajmujących się sprawami mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego. Na podstawie przepisów rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 listopada 2011 r. w *sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Administracji i Cyfryzacji* kierowanie działem administracji rządowej „wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne” w miejsce Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji przejął Minister Administracji i Cyfryzacji. Departament MSWiA obsługujący dotychczas zadania Ministra SWiA związane z zachowaniem i rozwojem tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniem i rozwojem języka regionalnego został w całości przeniesiony do nowopowstałego Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji.

W okresie objętym niniejszym raportem nie były przeprowadzane szczegółowe ogólnopolskie badania statystyczne dotyczące sytuacji społeczno-ekonomicznej mniejszości. Od czasu sporządzenia poprzedniego raportu Główny Urząd Statystyczny ogłosił natomiast część wyników przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności*

i mieszkań 2011, w tym odnoszących się do liczebności i niektórych charakterystyk społeczno-ekonomicznych dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych. Spis ten był drugim w powojennej historii Polski spisem, w którym zadawano respondentom pytanie o ich przynależność narodową lub etniczną. W odróżnieniu od spisu przeprowadzonego w 2002 r. respondenci mieli możliwość podania więcej niż jednej odpowiedzi na pytania dotyczące ich przynależności narodowo-etnicznej, co zdaniem GUS pozwoliło lepiej zbadać to zagadnienie, zwłaszcza w odniesieniu do tzw. „tożsamości złożonych”. Wprowadzenie dwóch pytań o przynależność narodową lub etniczną było spełnieniem postulatów zgłaszanych przez część środowisk mniejszości narodowych i etnicznych. Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań został w 2011 r. przeprowadzony metodą mieszaną, tzn. z wykorzystaniem danych pochodzących z rejestrów i systemów informatycznych oraz danych pozyskanych w 20 % badaniu reprezentacyjnym. Pomimo, iż z wskazanych powyżej powodów wyników NSP 2011 nie można bezpośrednio porównywać z wynikami NSP 2002 spis ten w znaczącym stopniu poszerzył wiedzę o sytuacji społeczno - ekonomicznej i tożsamości mniejszości narodowych i etnicznych oraz użytkowników języka regionalnego.

Omawiany okres ponownie wskazał, że ustawa *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* była dokumentem istotnym i potrzebnym, a jej realizacja dobrze przyczynia się podtrzymaniu i rozwojowi tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniu i rozwojowi języka regionalnego.